

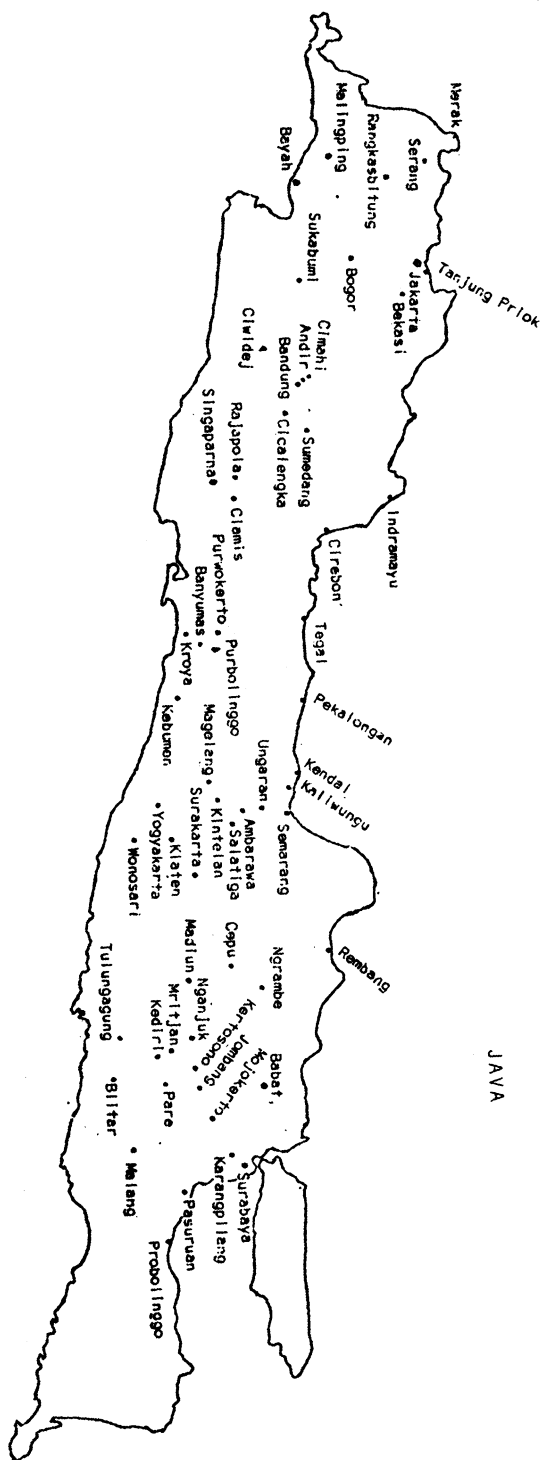
V. OP JAVA (1921 - 1922)

De eerste socialistische organisatie ontstond in Nederlands-Indië in 1914, toen de Indische Sociaal-Democratische Vereeniging (I.S.D.V.) werd opgericht. Dit was in eerste instantie een club van Europese socialisten, zowel met gematigde als revolutionaire ideeën over het kolonialisme. In het begin had de I.S.D.V. geen enkele invloed op de Indonesiërs. De linker-vleugel van de I.S.D.V. betreurde dit en zocht een middel om de massa der Indonesiërs te bereiken. Deze vleugel stond onder leiding van Henk Sneevliet en Ir. Adolf Baars. Sneevliet kwam in 1913 naar Indië na een stormachtige carrière in de S.D.A.P. en daaraan verwante vakbonden. Als leider van zo'n vakbond, de bond van spoorwegarbeiders, was hij ontslagen, nadat hij zijn sympathie voor de linkse afsplitsing van de S.D.A.P., de Sociaal-Democratische Partij (S.D.P.), voorloper van de Communistische Partij, duidelijk liet blijken. Na aankomst in Indië was het vanzelfsprekend dat Sneevliet belang stelde in de vakbeweging; hij slaagde er in de in zijn woonplaats Semarang gevestigde V.S.T.P. in korte tijd te radicaliseren. Dit was al voordat hij het initiatief nam tot de oprichting van de I.S.D.V. Om contact te krijgen met de Indonesische politieke beweging begon hij in 1915 met de uitgave van het blad "Het Vrije Woord", dat snel geheel in handen van de linkervleugel van de I.S.D.V. kwam. De steun van linkse Indonesiërs verkreeg hij door fel te protesteren tegen de "Indië-Weerbaar"-actie en de beperkingen van de persvrijheid. Hiernaast zochten Sneevliet en Baars contact met Indonesische partijen. Een aantal pogingen in die richting liepen op niets uit. In 1916 richtten zij hun aandacht op de Sarekat Islam.

De in 1911 opgerichte S.I. had zich zeer snel ontwikkeld tot verreweg de grootste Indonesische organisatie. De onzekerheid, die het gevolg was van de sociale, economische en religieuze veranderingen op Java, bracht velen er toe zich tot de S.I. te wenden, met vaak overtrokken verwachtingen. Het program van de S.I. bleef vaag; deze vaagheid werd ook veroorzaakt door het feit dat het koloniaal bestuur wel de plaatselijke afdelingen van de S.I. officieel erkende, maar niet het overkoepelende landelijke bestuur. Een aantal Indonesische leden van de I.S.D.V. was al actief in de S.I.; niettemin had de I.S.D.V. twijfels aan de actiemogelijkheden in de S.I. De S.I. kenmerkte zich door een onduidelijke politieke opstelling en een religieuze oriëntatie. Op het S.I.-congres in 1916 kreeg de I.S.D.V.-vertegenwoordiger Semaun weinig bijval; maar in het algemeen ging de S.I. zich meer en meer opstellen tegen het gouvernement, ook als reactie op de nadelige gevolgen die het voortduren van de Eerste Wereldoorlog had op de levensomstandigheden. De I.S.D.V. kon in de S.I. zijn ideeën direct uitdragen; van de autonome S.I.-afdelingen konden I.S.D.V.-leden lid worden of zelfs het bestuur vormen; het landelijke bestuur had slechts een coördinerende functie. Ook nadat in 1916 de S.I. als landelijke organisatie officieel erkend was, bleef deze

zwakte van de Centrale S.I. (C.S.I.) en de onafhankelijke positie van de afdelingen bestaan. Jonge radicale S.I.-leiders werden door Sneevliet en Baars in de I.S.D.V. gehaald en in revolutionair-socialistische zin geschoold. De belangrijkste van deze groep was Semaun (1899-1971) die zich zeer verdienstelijk maakte bij de organisatie van de S.I.-Semarang langs socialistische lijnen. Op de politiek van de C.S.I. leverde de I.S.D.V. veel kritiek, zelfs zoveel dat de C.S.I. voorstelde alle relaties met de I.S.D.V. af te breken. Maar op het S.I.-congres 1917 bleek dat de S.I.-Semarang veel steun kreeg van andere afdelingen. Een voorstel de relaties met de I.S.D.V. af te breken bracht de C.S.I. niet naar voren. Het resultaat van het congres was dus een succes voor de linkervleugel van de I.S.D.V. Een succes naast de teleurstelling dat binnen de I.S.D.V. steeds meer sociaal-democraten de partij verlieten, die het oneens waren met de door Sneevliet gevolgde politiek en gedane uitspraken. Ten tijde van de Russische Revolutie bestond de I.S.D.V. uit een kleine groep met communistische ideeën. In de I.S.D.V. stond de groep rond Sneevliet, Baars en de V.S.T.P.-leider Bergsma, met vele contacten met de Indonesiërs, tegenover een groep doctrinaire, internationalistische Europeanen. Op het I.S.D.V.-congres van 1918 won deze laatste groep en stelde een program vast waarin geen ruimte was voor verwijzingen naar kolonialisme en nationale bevrijding.

De verwarde berichten rond de "Troelstra-revolutie" in Nederland leidden in Indië tot onrust. De pogingen van de I.S.D.V. om militairen uit zee- en landmacht te organiseren verontrustten het gouvernement. Met het duidelijk worden van de toestand in het moederland greep het koloniale bestuur in. Talloze linkse leiders werden opgepakt en verbannen of gevangengezet. Sneevliet werd in november 1918 verbannen; een teleurgestelde Baars vertrok in maart 1919. Met het uitschakelen der Europese leiders kwamen de Indische leiders versneld naar voren. Naast Semaun was het vooral de theoretisch goed onderlegde Darsono (geboren 1897) die op de voorgrond trad. De nieuwe leiders besteedden veel aandacht aan de relatie met de S.I. Op het S.I.-congres in 1918 liet de S.I. zeer radicale geluiden horen en werd Semaun in het hoofdbestuur van de C.S.I. gekozen. De positie van de I.S.D.V. en zijn verwante S.I.-afdelingen was zo sterk geworden, dat door te dreigen zijn afdelingen van de C.S.I. af te scheiden de I.S.D.V. zijn opvattingen vaak kon doorzetten. Met het verlopen van de S.I. op het platteland werd de positie van de stedelijke afdelingen belangrijker; juist in de steden was het I.S.D.V.-element in de S.I.-afdelingen het sterkst. In 1919 slaagden de I.S.D.V.-leiders er in, geholpen door de slechte economische toestand, de S.I. in radicale zin te beïnvloeden. In verschillende gebieden ontstond onrust. Het gouvernement greep hard in tegen de vermeende S.I.-inspiratie van deze acties. Geschrokken wendde de S.I. zich tot vakbondsactiviteiten, aangemoedigd door de I.S.D.V., die indirect een mogelijkheid zag zijn

invloed uit te breiden. Tot dan toe had de I.S.D.V. slechts enig succes behaald in het verenigen van half- en heel-geschoolde arbeiders in vakbonden. Dit vakbondswerk van de S.I. had redelijk succes; het had ook een weerslag op het S.I.-congres in oktober 1919, waar de S.I. zich het meest anti-gouvernementeel in haar geschiedenis opstelde. Hier werd besloten de Persatuan Pergerakan Kaum Buruh (P.P.K.B. - Verbond van Vakverenigingen) te vormen. Voorzitter werd Semaun.

Met het duidelijker worden van de verschillen tussen sociaal-democraten en communisten wenste de I.S.D.V. zijn sympathie voor de Derde Communistische Internationale (Komintern) te laten blijken. Op het congres van mei 1920 werd besloten de naam I.S.D.V. de wijzigen in Perserikatan Komunis di India. Een van de grote voorstanders hiervan was Ir. Baars, die in maart 1920 naar Indië was teruggekeerd. Op dit congres kwam een einde aan de invloed van de doctrinaire Europese marxisten. In het nieuwe partijbestuur waren Semaun en Darsono voorzitter en vice-voorzitter, Bergsma, Dekker en Baars respectievelijk secretaris, penningmeester en lid. Allen kwamen uit Semarang. Voor het eerst stonden Indonesiërs aan de top der partij.

In december 1920 werd op een speciaal congres besloten tot aansluiting bij de Komintern. Op het tweede Kominterncongres in juli 1920 was een uitgebreide discussie gevoerd over het koloniale vraagstuk. Sneevliet, als afgevaardigde voor Indië, was er hier in geslaagd de politiek van samenwerking met de S.I. te laten goedkeuren en veralgemenen. In de resolutie werd opgeroepen tot samenwerking met het bourgeois-nationalisme en strijd voor landhervorming om de boeren te mobiliseren. Sneevliet slaagde er niet in een veroordeling van het Pan-Islamisme waarvan de S.I. de Indische representant was, te verhinderen. Deze veroordeling betekende voor de P.K.I. in zijn relaties met de S.I. een ernstig probleem. Over de oproep tot samenwerking met het bourgeois-nationalisme werd door de P.K.I. opgemerkt dat dit niet van toepassing was op de Indonesische situatie; in Indië bestond geen inheemse bourgeoisie en deze kon dus ook niet de leider van de onafhankelijkheidsbeweging zijn. Daarom was het mogelijk te streven naar een socialistische revolutie in Indië inplaats van een nationaal-democratische revolutie. In de Kominternresolutie was sprake van te hoge verwachtingen van het nationalisme, naar de opvatting van de P.K.I.-leiders. Op deze manier legde de P.K.I. de resolutie van de Komintern naast zich neer en haalde zich het later uitgesproken verwijt van "links deviationisme" op de hals.

In 1920 trad geleidelijk een verkoeling op in de verhouding S.I.-P.K.I. De C.S.I. had zwaar te lijden van de maatregelen van het gouvernement; de S.I.-Semarang was een grote bedreiging voor zijn positie. In deze situatie begon de C.S.I. te zoeken naar een arbeidsveld dat geen repressie door het gouvernement of concurrentie van de P.K.I. met zich mee zou brengen. Dit werd gevonden in de Islam. De leider van de S.I. sinds jaren, Tjokroaminoto,

wiens positie verzwakt was, o.a. door kritiek uit P.K.I.-hoek, steunde deze religieuze oriëntatie. De P.K.I. stond nu voor een moeilijke keus: of water in de wijn doen en binnen de S.I. blijven of het op een scheuring in de S.I. laten aankomen, en daarna grotere nadruk leggen op organisatie en scholing in de overblijvende kleinere groep. Deze tweede mogelijkheid werd door de Europese P.K.I.-leden sterk voorgestaan.

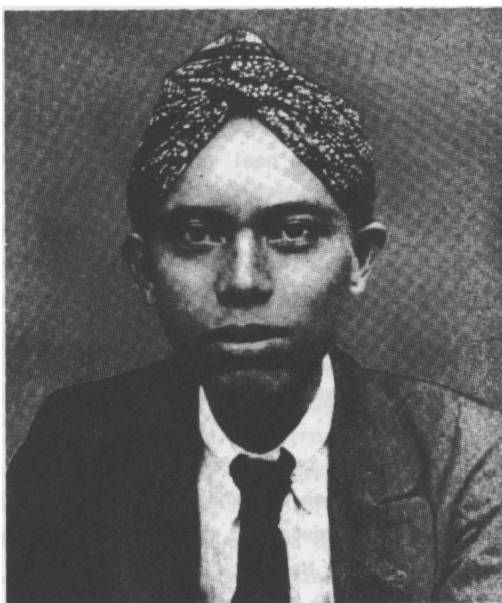
Binnen de P.P.K.B. kwamen de tegenstellingen het eerst aan het licht; de onder gematigde leiding staande bond van arbeiders in de suikerindustrie zocht steun voor een geplande staking bij de Semarangse vakbonden. De staking was slecht voorbereid en zou ongetwijfeld verloren worden. De P.K.I. aarzelde ter ondersteuning een algemene staking uit te roepen maar moest om prestigeredenen dit toch toezeggen. Deze opvatting van Semaun lekte uit en werd gepubliceerd. Ondanks het feit dat de staking om andere redenen niet doorging, bleef de C.S.I. de P.K.I. een slappe houding verwijten.

Voor oktober 1920 werd door de C.S.I. een congres vastgesteld om de kwestie van de partijdiscipline te behandelen. Door middel van deze partijdiscipline wilde de rechtervleugel, geleid door Hadji Agus Salim, de P.K.I. buiten sluiten. Vlak voor dit congres begon Darsono een felle perscampagne tegen het financieel beleid van Tjokroaminoto. Het congres werd uitgesteld en een hevige polemiek volgde waarin aan de P.K.I. onder andere werd verweten tegen de Islam te zijn; men verwees hierbij naar de Kominternresolutie. Semaun poogde tot een verzoening te komen. Vlak voor het S.I.-congres, dat begin maart 1921 plaatsvond in Yogyakarta, stelden Salim en Semaun een programma op, gebaseerd op Islamitische en communistische principes. Op het congres werd niet gepraat over de geschillen; het programma werd aanvaard en het probleem van de partijdiscipline werd verwezen naar een speciaal congres, later in het jaar. De S.I.-afdelingen konden zich tot die tijd beraden over hun opvattingen hierover.¹

Naar ledental waren alle partijen in Indië, behalve de S.I., op een bevolking van vijftig miljoen van te verwaarlozen betekenis. Volgens een opgave van Semaun² telde de P.K.I. in 1921 200 Indische en 10 Europese leden. Het officiële dagblad van de P.K.I. en de S.I.-Semarang, "Sinar Hindia", had een oplage van 130 exemplaren; "Het Vrije Woord", dat driemaal in de maand uitkwam, verscheen in een oplage van 500 en "Soeara Ra'jat", tweemaal per maand, had een oplage van 1200. Alleen het orgaan van de V.S.T.P., die 15.000 leden zou hebben, "Si Tetap", had een aanzienlijke oplage: 13.000 exemplaren.

Eind februari 1921 arriveerde Tan Malaka in Batavia. Hij verbleef korte tijd bij Horensma en sprak met hem over zijn plannen.³ Malaka zocht in eerste instantie een vaste betrekking om in de gelegenheid te zijn zijn schuld af te betalen. Malaka vertrok naar Yogya. Na een kort verblijf in

Semaun. (uit Petrus Blumberger, De communistische beweging in Nederlandsch-Indië, p.33.)

een hotel trok hij in bij Sutopo, een gewezen hoofdredacteur van een B.U.-krant, wiens adres hij van een B.U.-lid in Medan had gekregen. Sutopo wilde dat Malaka een op te richten school in Yogya zou gaan leiden. Ook zou Sutopo hem kunnen helpen bij het verkrijgen van een leraarschap aan een Mulo-school. Ook mogelijkheden voor bijverdienste via privélessen achtte Malaka volop aanwezig in Yogya.

Tegelijkertijd werd in Jogya het S.I.-congres gehouden. Sutopo stelde Malaka voor aan Tjokroaminoto, Semaun en Darsono. Malaka vond Tjokroaminoto een eenvoudige man die gemakkelijk te benaderen was. Over de geschillen tussen C.S.I. en P.K.I. zei hij tegen Malaka dat de deur van de S.I. voor broeders altijd openstond. Malaka sprak ook met Darsono, die vond dat de Indonesische politiek nog te veel draaide om personen en dat denkbeelden en bekwaamheden hiervan te weinig gescheiden werden. Maar, merkte Malaka op, Darsono was toen ook onder invloed van de aanvallen op hem persoonlijk. Op de vergadering werd zijn recht van kritiek op Tjokroaminoto erkend, maar de manier werd afgekeurd. Semaun was, volgens Malaka, een opvallende verschijning, hoewel hij nederig gekleed was.

Malaka leerde nog meerdere mensen kennen. Hij maakte blijkbaar zoveel indruk dat hij diverse aanbiedingen kreeg om in dienst te treden bij dagbladen, partijen en vakverenigingen. Dit wijst op het chronisch gebrek aan geschoolde mankracht dat de Indonesische beweging had. Omdat deze aanbiedingen niet strookten met zijn politieke overtuiging wees Malaka ze af.

Semaun vroeg of hij de dag na het congres mee naar Semarang zou kunnen gaan. Sutopo probeerde hem vast te houden voor zijn school, maar Malaka vertrok naar zijn geestverwanten en strijdmakkers. Ook leefde het plan een aanstelling te zoeken bij een pas geopende H.I.S. in Pekalongan.

In Semarang trok hij in bij Semaun in de kampong Suburan. De huisvesting en het eten waren heel verschillend van die in Bussum en Deli, terwijl ook het klimaat in Semarang voor Malaka ongezond was. Deze plotselinge veranderingen kon zijn lichaam niet verwerken. Hij kreeg koorts, werd ziek en Semaun moest hem naar het ziekenhuis brengen, waar hij een maand verpleegd werd.⁴ De communist Van Munster schreef hierover later:

"De dokter (een bourgeois, maar van een goed slag; die *zijn* er?) zei, toen hij te weten kwam, wie de patiënt was, met sublieme ironie tot de verpleegster: 'Zuster, die mijnheer moet extra verzorgd, want hij wil er gauw uit. Hij is communist en moet op propaganda.'"⁵

Malaka werd omstreeks 10 april uit het ziekenhuis ontslagen. Hij kon aan het werk bij een al langer bestaande particuliere school. Hij begon met alleen 's ochtends les te geven. Er was tevens veel belangstelling voor privaattlessen. Na korte tijd in een hotel vertoefd te hebben, trok hij in bij de lokale P.K.I.-leider Sudibio.⁶ Hij schreef op 15 mei aan Horensma dat hij zocht naar een mogelijkheid om zelf een school op te zetten. 's Morgens gaf hij les aan kinderen van S.I.-leden; 's avonds gaf hij Nederlandse les.⁷

Na zijn herstel stortte Malaka zich, volgens Semaun, vol enthousiasme op zijn werk. In een armoedig arbeidershuisje verzamelde hij vele jonge communisten om zich heen. Het enige waar hij over sprak in lange gesprekken met Semaun was de revolutionaire beweging. Hij werkte zijn schoolplannen uit en besprak ze met Semaun. Deze was er mee ingenomen, ook omdat het gouvernement hierin geen aanleiding zou kunnen vinden om Malaka te arresteren.⁸

Plannen om een of andere vorm van scholing van leden van P.K.I. en S.I. te organiseren leefden al lange tijd. De laatste plannen waren afkomstig van Baars, die een uitgebreid systeem van kadercursussen ontwierp. Baars was inmiddels geëxterneerd, maar Semaun werkte in zijn geest verder. Hij schreef in april 1921 een uitgebreid artikel over de "Communistenclubs" in de "Sinar Hindia". Een tiental uitgezochte volksleiders, die al enig benul van het communisme hadden zou in een tiental avonden, te beginnen op 25 mei, onderwezen worden in o.a. de kennis van het communisme, de loop en actie daarvan, spreekvaardigheid, journalistieke kennis, bekwaamheid in het leiden van het volk, enzovoorts. Hierna zouden de geschoolden zelf in hun woon- of werkplaats een club vormen, waaraan zij leiding zouden geven. De cursus zou onder leiding staan van Sutan Malaka⁹. Op 23 mei werd Semaun bij de resident geroepen en kreeg hij een waarschuwing dat het gouvernement het geven van de cursus zou beletten en maatregelen tegen de deelnemers zou

nemen. In een besloten vergadering van de P.K.I. op 25 mei werd deze waarschuwing besproken met de deelnemers. Hierbij was ook Malaka aanwezig, die dit verbod een poging noemde de P.K.I. de mond te snoeren. Maar gezien de eventuele gevolgen was het beter de cursus niet te laten doorgaan. Dit was ook de mening van de overgrote meerderheid der dertig aanwezigen en de cursus werd afgelast.¹⁰

Al eerder, kort na het S.I.-congres in Yogya had Semaun op een ledenvergadering van de S.I.-Semarang gezegd dat hij in de gemeenteraad zou voorstellen scholen op te richten voor kinderen van S.I.-leden.¹¹ Malaka was de aangewezen man om zo'n school te leiden. Tijdens zijn werkzaamheden na zijn ziekte op een andere particuliere school had hij een opzet kunnen maken en kunnen peilen in hoeverre een eigen school succes zou kunnen hebben. Zo werd op 6 juni 1921 aan de resident een circulaire aangeboden, ondertekend door Semaun, voorzitter S.I.-Semarang en Budisutjitro, secretaris, waarin werd aangekondigd dat 21 juni om half acht 's morgens een S.I.-school zou worden geopend met onderricht in de Hollandse taal. Dit onderwijs zou beter geregeld zijn dan op de Hollandsch-Inlandse School (H.I.S.). Malaka, opgeleid aan een kweekschool in Holland zou als onderwijzer optreden.¹² De opening geschiedde met vijftig kinderen; het vergaderlokaal van de S.I.-Semarang was in een school veranderd.¹³ De school groeide snel en telde binnen een maand tachtig leerlingen. Nog veel meer zouden er komen, volgens een bericht in "Soeara Ra'jat", als meer ouders wisten dat er een Hollandse afdeling aan de S.I.-school verbonden was. Als, zoals dikwijls gebeurde, hun kinderen niet toegelaten werden tot de H.I.S. konden ze op de S.I.-school komen. Maar meer steun was nodig zowel voor Malaka die het werk zonder hulp nauwelijks aankon als voor de aanschaf van schoolmiddelen.¹⁴

Eind juni denkt Malaka er nog over naar Bandung te gaan, waar klimaat en betaling beter zijn.¹⁵ Hij ziet hiervan af omdat hij zijn leerlingen niet in de steek wil laten.¹⁶

In juli werd besloten een *pasar derma* (bazaar) te houden voor de S.I.-school en een onderwijzeres te zoeken. Eind juli werd besloten de *pasar derma* begin september te houden; een begroting werd opgemaakt en toestemming gevraagd aan de assistent-resident. Deze gaf, ook na een tweede verzoek, geen verlof de bazaar te organiseren.¹⁷ In augustus waren er al honderdentwintig leerlingen.¹⁸ Van buiten Semarang begonnen nu ook leerlingen te komen.¹⁹

Na het verbod van de *pasar derma* werd op 21 augustus een S.I.-ledenvergadering gehouden. Hier werd op voorstel van Semaun besloten schoolkinderen elke avond in groepjes van vijf, onder leiding van een volwassene, de kampongs in te sturen. De kinderen werden getooid met een rode sjerp met het opschrift "*Rasa Merdeka*" (Denk aan de vrijheid) en zouden geld inzamelen, na door het zingen van de "Internationale" de aandacht van de bewoners

getrokken te hebben.²⁰

De redactie van "Sinar Hindia" schreef op 23 augustus een hoofdartikel over de weigering:

" --- dat een der goede eigenschappen van de Westerlingen is: gevoel voor vrijheid, welk gevoel bij hen ingeworteld is en op de scholen aangekweekt wordt; dat men nu in Indië dat voorbeeld volgen wil; dat de S.I. te Semarang ook daarnaar streeft, waarom zij een school opricht om het gevoel voor vrijheid te onderhouden en te bevorderen; dat zij derhalve onlangs bekend maakte dat die school beter zal worden georganiseerd dan een gewone H.I.S., omdat in de leerlingen het zaad der vrijheid wordt geplant."

Voor schoolmiddelen waren fondsen nodig en er werd vergunning gevraagd een bazaar te houden, maar de assistent-resident weigerde een vergunning

"en wel omdat in de leerlingen der S.I.-school het vrijheidszaad wordt geplant. Het gevoel voor vrijheid, dat door onze Europese onderwijzers zo hoog gehouden wordt, dat naar ons weten niet in strijd is met 's Lands wetten, is dus de grond voor de weigering.

Volk van Indië. Gij, die ook om vrijheid vraagt, --- thans is het uw beurt. De S.I. te Semarang zal dat gevoel bij de volksminderen aankweken. Gij weet thans, dat wij in ernst daarnaar moeten streven. Het gevoel voor vrijheid eist dat wij niet afhankelijk blijven. Laat dat gevoel niet afhankelijk zijn van de weigering van vergunning tot het houden van een '*pasar derma*'. Er staan nog andere wegen voor ons open."

De inwoners van Semarang werden opgeroepen tot steun aan de school en

"Ook op het volk buiten Semarang wordt een beroep om steun gedaan, ofschoon deze zaak ogenschijnlijk van lokaal belang is, is zij toch inderdaad van algemeen belang, want het gehele volk van Indië wenst het gevoel voor vrijheid te bezitten."²¹

Op S.I.-vergaderingen in Semarang en plaatsen in de omgeving werd telkenmale propaganda gemaakt voor de school. Enkele kinderen hielden een korte rede over de school en vroegen om steun, bijvoorbeeld voor de pas opgerichte bibliotheek. Ze zongen onder leiding van Malaka of een oudere leerling de "Internationale".

In september werd in Kaliwungu, na een vergadering waar Tan Malaka en een aantal van zijn leerlingen aanwezig waren, een comité gevormd om een S.I.-school op te richten. Soortgelijke plannen bestonden in Kendal.²²

In het stadium dat de S.I.-scholen hun levensvatbaarheid toonden begon ook het gouvernement zich meer te interesseren voor het verschijnsel. De resident van Semarang verwachtte²³ dat de kosten waarschijnlijk een lange duur van de school zouden uitsluiten. Op den duur zou men een ingrijpen kunnen overwegen, omdat het langdurig bewerken van ontvankelijke kinderen voor het gouvernement niet toelaatbaar kon zijn. Een oplossing zou wellicht gevonden kunnen worden in een beperking van het inheems onderwijs, gegeven door Indonesiërs. Blijkens zijn verbod van de bazaar werkte de resident niet mee aan het oplossen van de financiële problemen van de S.I.-school. De assistent-resident vroeg aan de procureur-generaal of het zingen van

de "Internationale" onder leiding van Malaka aanleiding zou kunnen zijn deze strafrechtelijk te vervolgen en in hoeverre het rondgaan van de S.I.-scholieren door de kamongs wettig was.²⁴

De procureur-generaal antwoordde dat het in het openbaar zingen van de tweede strofe van de "Internationale": "De Staat verdrukt, het recht is leugen..." volgens artikel 154 Wetboek van Strafrecht strafbaar was. Maar een optreden op grond van dit artikel zou, in verband met de verschillende interpretaties, die men aan deze strofe kon geven, kunnen leiden tot een proces waaruit de beklaagde politieke munt zou kunnen slaan. Bij de verwachting van doodbloeden van de scholen kon men beter deze zaak laten rusten.

De kinderen die met sjerpen getooid rondgingen vormden een optocht en dit was zonder voorafgaande toestemming volgens art. 510 Wetboek van Strafrecht verboden. Aanbevolen werd eerst een nadrukkelijke waarschuwing te geven en als daarna optreden noodzakelijk zou zijn dit uiterst tactvol te doen, niet tegen de kinderen, maar tegen de leiders van de optochten. Verder waren nadere maatregelen tegen Malaka te overwegen. De S.I.-school: en zijn leider moesten nauwkeurig in het oog worden gehouden. De procureur-generaal wilde ook gaarne meer weten over het personeel, de leerstof en de levenskansen van de school.²⁵

De waarschuwing werd gegeven aan het bestuur van de S.I.-Semarang. Tegen het optreden van de assistent-resident werd op 13 november een protestvergadering gehouden. Hieraan namen, naast de S.I.-Semarang en de P.K.I., ook B.U. en Sarekat Hindia (de opvolger van de N.I.P.) deel. Door de autoriteiten werd deze vergadering beschouwd als het hoogtepunt van de gezamenlijke actie van partijen tegen het gouvernement.²⁶ Vijfduizend mannen bezochten de ochtendvergadering, vierduizend vrouwen de middagvergadering.²⁷ Malaka hield een rede over zijn school, waarin hij zei dat zijn school al 180 leerlingen telde, dat reeds een bibliotheekcomité was opgericht, dat uit onder andere Palembang en Sjanghai boeken waren ontvangen, dat van Yogyakarta, Kaliwungu en Salatiga reeds verzoeken waren gekomen om dergelijke scholen op te richten, dat alles door de leerlingen zelf werd geregeld, waarbij spreker slechts advies gaf en dat hij om aan de verzoeken van elders om scholen op te richten te voldoen, elke dag van vier uur tot half zes les gaf aan de leerlingen van de hoogste klas, teneinde hen tot onderwijzers op te leiden, zoals in een kweekschool.²⁸

Er werd een motie aangenomen waarin tegen alle handelingen welke de uitbreiding van het volksonderwijs belemmerden werd geprotesteerd. Deze motie werd gezonden aan de gouverneur-generaal, de Volksraad en de Tweede Kamer.²⁹ In een nabeschuiving over deze vergadering schreef één der lokale P.K.I.-leiders, Abdurachman:

"Niet alleen de sprekers op de protestmeeting doch ook de toehoorders toonden zich verontwaardigd over het feit dat de S.I.-school in plaats van

steun tegenwerking van de zijde van het bestuur ondervindt.

Verder verklaart schrijver, dat hij, zolang hij te Semarang is, nooit zo'n vergadering heeft bijgewoond; hij is overtuigd, dat een en ander de volksbeweging ten goede zal komen.

Het protest is thans gelanceerd, en de 'Internationale' zal ingang vinden. Laat men zich daarover nog niet blij maken, want wie weet welke tegenwerking er nog komen kan. Men bedenke dat de Regering het recht heeft om personen, die zij gevaarlijk acht voor de openbare rust en orde, te verbannen. Misschien wordt een ander middel te baat genomen en zal broeder Malaka als gevaarlijk beschouwd verbannen worden.

Daarom broeders, roept schrijver uit, staat elkaar bij. Versterkt onze actie. Laat allen zich in de 'Internationale' oefenen. Leve de Semarangse S.I.-school."³⁰

Op deze protestvergadering werd besloten toch in de kampong te gaan collecteren. Eind november begon men hiermee. Tan Malaka vertelt hierover:

"Semarang gaf in de eerste avond van de propaganda het aanzien van een bezette stad. Gewapende patrouilles marcheerden in de nauwe straten der dessa's, waar vergaderingen gehouden werden. Gewapende politiemannen en chercheurs drongen de vergaderplaatsen binnen, en schreven de namen op van onze propagandisten en van onze kinderen en vroegen, of zij het op mijn last deden. Onze jongens lieten zich niet intimideren! Tot mijn vertrek werd die propaganda met groot succes voortgezet, zodat onze jongens de deugden nodig voor de toekomstige strijder niet uit de boeken, maar uit de praktijk zelf haalden."³¹

Op 4 december waren het weer vierduizend personen die een openbare S.I.-vergadering bezochten. Met gejuich werd de "Internationale", gezongen door de leerlingen der S.I.-school, begroet. De voorzitter van de vergadering deelde mee dat de politie niet optrad tegen het inzamelen van giften.³²

Tan Malaka herinnerde zich vele jaren later nog de eerste demonstratie van de S.I.-leerlingen aldus:

"Twee leerlingen van pas veertien jaar vroegen de hulp van ouderen --- voor hun eigen organisatie.

Daarna vond er een defilé plaats: leerlingen in rode broeken, in gelid, in rijen vóór de toeschouwers, terwijl zij de 'Internationale' zongen... de eerste maal te midden van het Indonesische volk. Nadat dit alles snel en ordelijk, geregeld door de leerlingen zelf, voorbij was, wachtte ik op de reactie van de mensen ... die echter stil bleven. Ik keek scherp naar enkele toeschouwers, bij wie de tranen langs de wangen vloeiden. Ik was verwonderd. Waren zij bedroefd of geestdriftig?

Beide. Bedroefd omdat zij het lot van de kinderen en van henzelf beseften; het tekort aan scholen en allerlei leermiddelen. Geestdriftig, omdat de leerlingen opgevoed werden, niet om een werktuig van de onderdrukker te worden, maar om op te komen voor het onderdrukte, uitgezogen en vernederde volk, voor hun eigen groep. Zij beseften hier toekomstige helden te zien.

Pas na minuten begon een voorzichtig handgeklap, dat snel overging in gejuich en luid applaus."³³

Begin november werd in Salatiga een S.I.-school opgericht, die in december 75 leerlingen telde.³⁴ Begin januari vertrok Tan Malaka naar Bandung. Op 9 januari werd hier een S.I.-school geopend, waarop 250 leerlingen werden toegelaten. Drie Indonesische onderwijzers waren aan deze school verbonden, die onder leiding stond van Malaka. De school was gevestigd in een

voormalige Europese sociëteit; erbij was een groot erf dat voor het landbouwonderwijs kon worden benut. Op 10 januari liet Malaka zich temidden van 200 leerlingen vóór de school fotograferen.³⁵

De S.I.-school was hier zo'n succes dat een maand later plannen werden gemaakt voor een tweede school. Om de middelen hiervoor te verkrijgen wilden men van 4 tot 7 maart een *pasar derma* houden. Hiervoor werd eind januari toestemming verleend, maar nadat vele voorbereidingen waren getroffen, werd deze op 3 maart alsnog, op het laatste ogenblik, door de procureurgeneraal te Batavia verboden, hetgeen een aanzienlijke schade voor de Bandungse S.I. betekende. Malaka schatte deze op f 14.000. Uit solidariteit schonken een aantal vermogende S.I.-leden geld en grond voor een nieuwe school. Maar Malaka was toen al gearresteerd (op 13 februari 1922).³⁶

In "Soeara Ra'jat" verscheen eind 1921 in twee gedeelten het artikel "S.I. Semarang dan Onderwijs" (S.I.-Semarang en Onderwijs), waarin Malaka de grondslagen van zijn schoolstelsel uiteenzet.³⁷ In december 1921 werd het artikel als brochure uitgegeven. Het boekje, met acht foto's van leerlingen der school, werd verkocht voor tachtig cent.³⁸ De bedoeling van het boekje was, volgens Malaka, een beschrijving te geven van een onderwijsstelsel in overeenstemming met de behoeften en idealen van het arme volk. Dit zowel voor de S.I.-leden in Semarang, die al veel over de school hadden gehoord, als voor geestverwanten in geheel Indië. Het stelsel was zeker nog onvolmaakt door de korte tijd dat de school werkte. Uit de negatieve reacties van de Nederlandse pers en het gouvernement kon echter wel worden afgeleid dat men op de goede weg was.³⁹

Malaka wijst in de brochure op het succes van de S.I.-school en op de grote aandacht die de school trekt van de S.I.-leden. De voornaamste oorzaken hiervan zijn niet de lagere schoolgelden (lager dan die van de op winstbasis werkende andere particuliere scholen) of het betere (volgens leerlingen die van particuliere scholen naar de S.I.-scholen toekomen) onderwijs, maar

"de geest in de S.I.-school is veel gezonder en staat veel dichterbij het karakter en de eigenschappen van de kinderen uit het Oosten, indien we die vergelijken met de geest van de particuliere en de H.I.-gouvernementsscholen."

Met de S.I.-school wilde hij drie doelen verwezenlijken:

- "1. voldoende middelen geven (aan de leerlingen) om in hun levensonderhoud te voorzien in een kapitalistische wereld (rekenen, schrijven, aardrijkskunde, Nederlandse, Maleise en Javaanse taal, enz.).
2. het recht geven aan de leerlingen om hun liefhebberijen via het vormen van verenigingen te volgen.
3. het wijzen op hun toekomstige plicht ten opzichte van de miljoenen *Kromo's*."⁴⁰

Het eerste houdt hetzelfde in als op andere scholen, maar ook moest hier een vrijheidsgevoel worden opgewekt. Dit kon door aan te haken bij de

traditionele cultuur zoals Javaanse zang en wajang. Binnen enkele dagen na de opening van de school waren de muren vol tekeningen van wajangfiguren, door de leerlingen in hun vrije tijd gemaakt. Zo kwamen verborgen bekwaaamheden boven, onderdrukt doordat de suikerfabriek of het postkantoor geen leerlingen vroeg die wajangfiguren konden tekenen.

De vakken werden niet volgens een rooster gegeven zoals op de H.I.S.; er was ook niet een boek dat voorschreef hoe de leerlingen alles moesten doen, maar de leerling mocht zijn eigen methode zoeken en gebruiken en zijn eigen leertempo volgen, afhankelijk van zijn kunde. Het onderwijs geschiedde niet in de Nederlandse taal; dit zou een ernstige handicap betekenen bij het leren van rekenen en schrijven; maar het was belangrijk de Nederlandse taal goed te kennen omdat de kapitalisten zich van die taal bedienden.

Voor de S.I.-school was het van belang te pogen de kinderen van een Gouvernementsschool Tweede Klasse, waar het onderwijs in de landstaal werd gegeven, naar zich toe te trekken. Deze waren dan ongeveer dertien jaar en nog te jong om te werken, maar voor een andere school hadden zij vaak geen geld, terwijl ze tevens gehandicapt waren door het niet-spreken van de Nederlandse taal.

"Daardoor voelen ze zich het slachtoffer van het kapitalisme, dat slechts onderwijs geeft voor de rijken en voor degenen die in staat zijn het te betalen. Dat zijn kinderen die gemakkelijk door het vrijheidsgevoel worden bevangen, omdat ze hoger op willen, maar het niet kunnen. Het zijn dergelijke jongeren in Rusland, die voorop gaan op het slagveld en de kogels van de kapitalisten opvangen en aan de communistische regelingen vasthouden; die aan ieder mens de gelegenheid geven zijn gedachten en gevoelens te ontwikkelen. Onze kinderen van de S.I.-school, die van de Tweede-Klasse-school afkomen, zijn zoals deze Russen. Zij zijn ijverig en verlangend en als zij de 'Internationale' zingen (het lied van de onderdrukten in de wereld) dan zijn hun stemmen hard en hun ogen vol vuur, omdat ze de betekenis van dit lied goed beseffen."¹

Het tweede doel wil recht doen aan de kinderaard. Het is niet goed hele dagen te studeren; het spelen behoort een belangrijke plaats in te nemen. In het spel gaan de kinderen met elkaar om en als zij vaak met elkaar spelen zullen ze zich in hun latere leven niet zo gauw louter richten op hun eigen individuele levensgeluk.

In het spel volgen de kinderen hun eigen niet-geschreven regels en bestaat er een niet-gekozen leider. Ondanks deze informele regeling wordt de discipline gehandhaafd. Een overtreder wordt meteen vermaand en, bij herhaling, uitgesloten van het spel. In het spel worden geestelijke eigenschappen ontwikkeld. Een leraar hoort zich hier buiten te houden; slechts als hij gevraagd wordt, of als het spel uit de hand loopt, mag hij ingrijpen. Op serieuzer niveau kan men de leerlingen aanmoedigen clubs te vormen. Zo is er een "Bibliotheekcomité" opgericht, met een bestuur uit de leerlingen. Zelf stelden ze hiervoor een reglement op. Om hun kas vol geld en hun kast

vol boeken te krijgen spreken ze, getooid met hun rode sjaal, op S.I.-vergaderingen en zingen de "Internationale". Alles moeten ze zelf organiseren, ze moeten zelf denken en handelen en Malaka hoopt op de oprichting van verenigingen voor toneel, wajang, zang, krant enzovoorts.⁴²

Het derde doel is moeilijk te verwezenlijken. Hoe licht vervreemden kinderen niet van hun ouders als zij de kapitalistische hel binnengaan. Op de H.I.S. leert men de leerlingen reinheid, maar men vertelt niet dat *Kromo* niet weet wat reinheid is en de gevaren van vervuiling niet kent. Na de school keren ze zich af van de vuile *Kromo* en verwijten hem zijn vuilheid. Zo scheidt de H.I.S. zijn leerlingen van het volk. Hij wekt ook geen medelijden met en plichtsgevoel voor het lot der *Kromo's* op. Ook leert de leerling afkeer van de handenarbeid, die hij automatisch verbindt aan het vieze, domme en onbeleefde volk en aldus als van lager orde beschouwt. Dit is werk, waartoe hij zich, als geschoolde, niet wenst te verlagen.

Op de S.I.-school wordt deze houding bestreden. Er is een "schoonmaak-comité" gevormd. En ofschoon bij de aanvang der school de leerlingen Malaka hulp weigerden voor het schoonmaken van het bord en verklaarden dat dat het werk van een bediende was, is het drie maanden later zo dat elke morgen leerlingen bezig zijn met emmers en dweilen de lokalen schoon te maken. Als de leerlingen beseffen dat elk werk van gelijke rang is, dan zullen ze zich ook eerder verbonden voelen met het volk. Dan zullen zij ook durven te spreken in S.I.-vergaderingen. Dit leren ze in hun eigen verenigingen; het is verbazingwekkend hoe ordelijk vergaderingen hier verlopen. Hun clubs zijn een belangrijke leerschool voor het ontwikkelen van hun vrijheidsgevoel; hier leren ze in het openbaar te spreken en is dit alles niet belangrijker dan de rivieren van Borneo te kunnen opnoemen?⁴³

Malaka vat zijn programma nogmaals samen in vier punten:

- "1. Op school richten de S.I.-kinderen zelf allerlei verenigingen op, onder eigen leiding, die van lichamelijk en geestelijk belang zijn. In het besturen van verenigingen leren zij eensgezind te zijn, de noodzaak daarvan in te zien en zij voelen zich aangenaam in gezelschap.
2. Op school wordt verteld over het lot van de Proletariërs in Indië en andere landen en ook waarom hun lot zo ellendig is. Bovendien wekken we medelijden op met deze vernederde mensen en wijzen wij ze op hun toekomstige plicht, als ze volwassen zijn, om op te komen voor de miljoenen Proletariërs.
3. In vergaderingen van de S.I. en Arbeiders worden leerlingen, die al zoveel kunnen begrijpen, aangespoord zich op de hoogte te stellen van de Stem van de *Kromo's* en hun gedachten of gevoelens uit te spreken, passend bij hun leeftijd, kortom zij worden dus aangespoord te spreken.
4. Zodat, als hij straks volwassen is, hij, met zijn opleiding aan de S.I.-school, niet alleen verkiest voor het Volk op te komen in boeken of gedachten, maar dat het zijn aard en gewoonte wordt dat altijd te doen."⁴⁴

In andere plaatsen staan al geheel ingerichte scholen klaar, alleen de

onderwijzers ontbreken. Deze zijn moeilijk te krijgen; het loon is bij de S.I.-school te laag. Daarom is Malaka zelf begonnen onderwijzers op te leiden. Drie keer per week vindt 's middags een cursus plaats waaraan leerlingen uit vijfde, zesde en zevende klas deelnemen. Deze leerlingen hebben meestal de Tweede-Klasse-school al afgelopen en zijn al vijftien jaar. 's Morgens zitten ze dus in de klas. Omdat het hier de beste leerlingen betreft zijn ze snel klaar met hun werk. Hierdoor is het mogelijk ze als hulponderwijzer in te schakelen in de laagste klassen; zo doen zij praktijk op. 's Middags krijgen ze les in pedagogiek. Deze cursus kan in een paar jaren uitgroeien tot een echte kweekschool; ondertussen levert de cursus al onderwijzers voor de S.I.-scholen. Uit de schoolgelden - drie gulden per maand - kan men het loon van de onderwijzer betalen. Voor de kinderen die de Tweede-Klasse-school hebben afgelopen, is als onderwijzer aan een S.I.-school een nieuwe weg geopend om in hun levensonderhoud te voorzien.

Het gouvernement zal nooit in staat zijn om in tien jaar bijvoorbeeld de helft van de kinderen onderwijs te geven, laat staan de leerplicht in te voeren. Daarvoor gaat te veel geld naar leger en vloot.

"Voor ons van de S.I., die aan de kant van het Volk staan, is er nog een grote markt die we kunnen veroveren. Hoe sneller we in beweging komen en leerlingen en scholen gereed komen, hoe sneller we ons doel kunnen verwezenlijken. Indien wij onder het volk op deze manier hard werken, dan zullen we zeker in tien of vijftien jaar het resultaat van ons werk oogsten."⁴⁵

Tot nu toe is de school een groot succes; de leerlingen komen overal van-
daan; zelfs van de H.I.S. Er moeten zoveel mogelijk S.I.-scholen worden
opgericht. Wanneer er een aantal van zijn kan een centraal fonds gesticht
worden uit de bijdragen der scholen, waaruit na een vijftal jaren een mid-
delbare school kan worden opgericht; bij voorkeur een ambachtsschool. Voor
de geestelijke vorming blijven hier ook de eigen S.I.-onderwijzers verant-
woordelijk; voor het vakonderwijs zouden eventueel buitenlandse leraren
kunnen worden aangetrokken.

Na de middelbare school zullen de leerlingen werk kunnen vinden in nauwe
verbinding met de S.I. en het volk, bijvoorbeeld als leiders van coöperaties,
als ze maar ijverig en intelligent zijn.⁴⁶

Hierna volgen enkele passages die niet voorkomen in de afleveringen in
"Soeara Ra'jat" en die ook de enige afwijking vormen tussen de publikatie
in het tijdschrift en de aparte uitgave. Malaka trekt hier een bittere
vergelijking tussen de steun die het gouvernement verleent aan het onder-
wijs vanwege zending en missie en de tegenwerking die het S.I.-onderwijs van
de autoriteiten ondervindt, terwijl de doelstellingen in feite dezelfde
zijn.⁴⁷ Maar, schrijft Malaka, als

"de S.I. het zaad dat wij geplant hebben wil behouden, zoals de S.I.-
Semarang (Bandung, Sukabumi e.a. willen dat ook) dan zullen alle hinder-

palen uit de weg geruimd worden. Dit zal zeker ons doel makkelijker en sneller binnen bereik brengen.

Voor ons zijn er genoeg duidelijke aanwijzingen, dat het systeem van de S.I.-school Semarang overeenstemt met de ideeën van duizenden S.I.-leden. Dit versterkt onze overtuiging, dat ons systeem en onze doeleinden rechtvaardig en gewettigd zijn. Wat wij wensen en wat wij doen, doen wij met een overtuigend gevoel. Voor ons is het voldoende als we de aandacht van de S.I.-leden vestigen op ons schoolsysteem.

Het vertrouwen van het Volk is voor ons als een wet, die wij als wettig en van hoge orde erkennen; alleen dit vertrouwen geeft ons de steun in de rug om voort te gaan zonder naar links of rechts te zien."⁴⁸

Uit Malaka's boekje blijkt onder andere zijn interesse en waardering voor de oude Javaanse cultuur. Daarvan getuigt ook een polemisch artikel van zijn hand tegen de onderwijsdeskundige Raden Kamil, lid van de Volksraad.⁴⁹ Deze had in de Volksraad doen blijken van zijn grote voorkeur voor het westers onderwijs boven het oosters onderwijs, met zijn onbetrouwbare geschiedenis en beperkte literatuur. Raden Kamil bestreed de vereniging "Jong-Java" die wel een geheel oosters leerplan wenste. Tan Malaka schreef over dit strijdpunt:

"Voor ons communisten, die dit land evengoed liefhebben is de tegenwoordige psyche der Jong-Javanen alleszins begrijpelijk, aangezien wij staan op de bodem der historie. Gelijk in de natuur het oude nooit geheel en al verdwijnt, doch het betere *naast* het slechtere komt, zo kunnen wij ons indenken, dat 'n flauwe lichtstraal in Java's donkere geschiedenissen al zijn bekoring heeft op de jonge geesten."

Na zijn verbanning schrijft Malaka nog een paar maal uitvoerig over zijn scholen.⁵⁰ Hier vinden we ook een passage waarin hij minder voorzichtig dan in het artikel over Raden Kamil zijn rooskleurige opvatting over de pre-koloniale Indonesische samenleving neerschrijft.

"Hoe was het onderwijs voor de komst der Hollanders? Men stelt het altijd voor alsof de kinderen maar in het wild rondliepen. Doch de Javanen hield er wel degelijk een eigen opvoeding op na. Inderdaad wordt in streken waar het kapitalisme oppermachtig is, het kind van de bevolking geheel aan zijn lot overgelaten. Doch in de half-gekapitaliseerde streken is dit zelfs thans nog niet het geval. Spreker denkt aan de opvoeding in zijn jeugd, de spelen, het feest, de rijsttijd, wanneer de jeugd patjoldé, mee ploegde, mede sneed de rijst. De rijsttijd is voor de bevolking een heilige tijd van zeer bijzondere betekenis. Dan kwamen de ambachten. Huizen moesten gebouwd, werktuigen vervaardigd. Dan werden wij kinderen werkende geboeid door de verhalen der ouderen. Ook de wajongspelen en de gamelan hielpen mee aan onze opvoeding. De batikindustrie en de scheepvaart deed het hare. Zo was het reeds voor vele jaren. De Javanen voer reeds in 1600 tot in Perzië en Peking. Djapara en Grisek hadden machtige scheepvaartwerven en industrie. De Hollanders hebben dit alles vernietigd. En met het verval der industrieën, verviel ook het onderwijs. Het onderwijs staat niet op zichzelf, het hangt niet in de lucht, het is afhankelijk van de maatschappelijke toestand. Arbeiden was voordien geen dwang, maar een lust. Javanen en Sumatranen stonden in geen enkel opzicht achter bij enig ander Oosters volk."⁵¹

Pas met de intrede van het vreemde kapitalisme veranderde dit. De fabrieken, ondernemingen en regeringsinstellingen hadden lager personeel nodig. Daartoe werden Indonesiërs geschoold. Maar de scholing hield ook een gevaar

in voor het gouvernement en daarom moesten de geschoolden in geestelijk en materieel opzicht afhankelijk gemaakt worden van het kapitaal. Dit gebeurde bijvoorbeeld via internaten waar de denkbeelden van de leerlingen gevormd werden in het gouvernement welgevallige zin.⁵²

De idee van een ambachtsschool, die Malaka in "S.I. Semarang dan Onderwijs" pas voorziet na enkele jaren, blijkt begin 1922 al in de praktijk gebracht. Deze ambachtsschool is deel van de S.I.-school; handenarbeid vormt een onderdeel van het lesprogram op de school. Na een ambachtelijke scholing zullen de leerlingen in hun levensonderhoud kunnen voorzien, los van het kapitalistische systeem, door klandizie onder de S.I.-leden. Uit de school kunnen coöperaties groeien, die een belangrijke vormende waarde bezitten. Deze coöperaties kunnen uitgroeien tot volkscoöperaties, op grotere schaal, waarin alle S.I.-leden kunnen deelnemen.⁵³

De organisatie van de S.I.-scholen werkt Malaka ook nader uit. Het financiële beheer van de plaatselijke scholen wordt gecoördineerd door een centrale commissie met een centrale kas. Deze ontvangt de overschotten der scholen en de bijdragen van donateurs. Hieruit kan later een middelbare school gefinancierd worden. Er dienen periodiek congressen te worden gehouden; kinderen dienen tussen verschillende scholen te worden uitgewisseld om een goed voorbeeld te geven en het onderling contact te bevorderen. Voor dit laatste dienen ook kindercongressen en kinderkrantjes, geheel onder leiding van kinderen.⁵⁴

Kort voor zijn gedwongen vertrek ondertekende Malaka, samen met Partondo, als voorzitter en secretaris van het F.O.S.I.O. een steunoproep.⁵⁵

De letters F.O.S.I.O. staan voor Fonds Oentoeik (voor) S.I. Onderwijs: de overkoepelende financiële organisatie. In hun oproep wijzen de schrijvers er op dat de school zich snel en flink uitbreidt. De kinderen der gegoeden zijn ook door de opstokerijen van de vijand uitgetreden, maar het aantal zuiver proletarische kinderen is vermeerderd. In het kort wordt het program van de school gereleveerd: de handenarbeid, de oprichting van ambachtsschool en coöperaties, het aankweken van liefde voor de proletariërs. Kortom

"Dat alles noemen wij het onderwijs op proletarische grondslag. Dat beschouwen wij als maximum van hetgeen wij kunnen bereiken onder het raam der kapitalistische maatschappij.

Maar, makkers!

Voor reserve-onderwijzers, die wij te allen tijde naar alle oorden kunnen sturen, voor de schoolmeubelen, leermiddelen, betere schoolgebouwen en tuinen, ambachtsschool kunnen wij niet komen alleen met leerlingen, onderwijzers en enthousiasme. Er moet ook geld zijn. Veel geld. Hoe eer we geld hebben, hoe gauwer wij komen tot een krachtige *Indische Jeugdorganisatie*.

Wel betalen de kinderen schoolgeld, maar omdat de ouders behoren tot de allerarmsten, is het niet voldoende om de kosten te bestrijden. Geen subsidie hebben wij. Dat willen wij ook niet. En het kan ook best zonder, indien wij op uw financiële steun kunnen rekenen. Daarom vragen wij dringend uw hulp in de vorm van *donateurschap*.

Makkers! *Bedenk, de bevrijding van de proletariërs van de burgerlijke*

ideologieën zal slechts kunnen geschieden door een zuiver proletarisch onderwijs!"

In zijn hernieuwde formulering van de doelstellingen van de S.I.-school, na zijn verbanning, is de terminologie meer marxistisch:

- "1. De verstandelijke opvoeding, dient, behalve voor het aanbrengen der gewone schoolkennis (rekenen, lezen en schrijven, talen etc.), ook nog het belichten van de maatschappelijke verhoudingen en toestanden in Indië, d.w.z. in communistische zin.
2. Als zedelijke deugden moeten worden beschouwd, zulke, die nodig zijn voor geestelijke en morele verheffing der Indische proletariërs en boeren, en die leiden moeten tot hun economische en politieke bevrijding. Die deugden kunnen niet alleen door woorden en boeken bijgebracht worden, maar zij moeten zich die deugden eigen maken door vergaderings- en verenigingsleven.
3. Eenmaal bevrijd van kapitalistische ideologieën, moeten zij zich zoveel mogelijk materieel van het koloniaal kapitalisme vrijmaken, opdat zij hun idealen zuiver kunnen bewaren. Vandaar de verschillende instellingen aan de S.I.-school verbonden, bestemd voor kinderen van minstens 13 jaar, die de leerlingen geschikt moeten maken voor toekomstige werkers of leiders van ambachten, landbouw-commissies of coöperaties."⁵⁶

Semaun, die in oktober 1921 plotseling uit Indië verdween om in Rusland de P.K.I. te vertegenwoordigen op het eerste Congres van Volkeren van het Verre Oosten dat in november in Irkutsk en in januari in Moskou zou worden gehouden, hield daar een uitvoerige rede, waarin hij ook aandacht besteedde aan de S.I.-school.⁵⁷ Een bewijs hoe groot het belang was dat men aan deze school hechtte.

"In Holländisch Indien beginnt sich sogar eine *Kinderbewegung* zu entwickeln. Sie wird teilweise von der indischen Nationalpartie geführt, die in Jogja eine Nationalschule mit 300 Schülern unterhält. Dieselbe trägt den Namen 'Adhi Darmo'. Ein anderer Flügel dieser Bewegung, bekannt unter den Namen 'Communist Moeda', befindet sich unter der Leitung der PKI. Die PKI hat im Jahre 1921 in Samarang eine kommunistische Schule eröffnet. Dieser Schule gehören nach einer 6-monatlichen Existenz bereits 150 Schüler an. Eine ähnliche Schule sollte unlängst in Bandoeng gegründet werden. Wir lehren unsere Schüler im Interesse ihrer eigenen Klasse zu arbeiten. Es wurde Gesangsvereine und andere Gesellschaftskreise geschaffen, die den Unterhalt für die Schule und eine Bibliothek aufbringen. Die Mehrzahl der Kinder dieser Schule gehört der Arbeiterklasse an.

An der Führung dieser kommunistischen Kinderbewegung, die jetzt eben eingesetzt und sich eventuell in eine kommunistische Jugendbewegung entwickeln kann, steht der Gen. Tanmalaka, ein indischer Lehrer der seine Ausbildung in Holland erhielt. Wir beabsichtigen in naher Zukunft eine Schule für die Vorbereitung kommunistischer Lehrer, die in unseren Schulen in ganz Holländisch Indien tätig sein sollen, ins Leben zu rufen. Viele Regierungsbeamte sind selbstverständlich gegen unsere kommunistischen Schulen; auch haben wir mit finanziellen Schwierigkeiten zu kämpfen. Die Regierungsbeamten von Samarang stellen alle möglichen Hindernisse in den Weg. Sie belästigen die Mitglieder der PKI und der Sarikat Islam, ja selbst die Bevölkerung, um uns die Möglichkeit zu rauben, die für den Unterhalt der Schule nötigen Mittel aufzubringen."

Naar Malaka beweert waren er vlak voor zijn vertrek twaalf plaatsen waar men een S.I.-school wenste te stichten. Bij een gemiddeld aantal leerlingen van 250 zou dat betekenen dat 3000 leerlingen het S.I.-onderwijs volgden.

Als een groot aantal hiervan als communist actief zou worden, dan was dat inderdaad een reusachtige versterking van de P.K.I., die slechts een paar honderd leden telde.⁵⁸ In mei 1922 waren vier scholen werkzaam: te Semarang, Kaliwungu, Salatiga en Bandung.⁵⁹

Er zijn verschillende oorzaken aan te geven voor het succes van de S.I.-scholen. Voor de adviseur voor inlandse zaken van het gouvernement, R.Kern, was de allesoverheersende oorzaak van het succes het gebrek aan plaats op de H.I.S. Slechts een sterke uitbreiding van de H.I.S. zou een effectieve bestrijding van het S.I.-school-verschijnsel kunnen vormen.⁶⁰

Een andere oorzaak moet het organisatorisch talent van Malaka zijn geweest, aangevuld met zijn kennis van onderwijsvraagstukken. Malaka, die, met zijn naar Indische begrippen voortreffelijke opleiding op Indische en Hollandse kweekscholen, een voortreffelijk betaalde baan kon krijgen, zette zich geheel in voor de S.I.-school. Hij was in de beginperiode de enige leraar aan de school; onderwijzers van de Indische kweekscholen wilden vanwege het lage loon niet bij zijn school werken. Om onderwijzers voor zijn school te verkrijgen begon Malaka toen maar zelf een kweekschool; een bewijs van zijn improvisatietalent.

In het leerprogramma was ook het Nederlands opgenomen, kennis daarvan was de sleutel tot elke goed-betaalde betrekking. Met het lagere schoolgeld dan op andere scholen was dat een stimulans voor de ouders om hun kinderen naar de S.I.-school te sturen. De drie gulden schoolgeld per maand sloot echter toch nog de massa van de bevolking van de school uit; de leerlingen kwamen uit de stedelijke, half-geschoolde bevolking, waaruit ook de S.I. zijn leden recruteerde. Het anti-gouvernementele leerprogramma had voor deze groepen, die zich in een overgangstoestand van feodale naar kapitalistische maatschappij bevonden, met alle daaruit volgende onzekerheden voor deze groepen, een aanvullende aantrekkingskracht. Ook Malaka beseftte de positie van zulke groepen als hij schrijft over de mogelijkheden kinderen van de Tweede-Klasse-scholen in de S.I.-schoolbeweging te betrekken.

Zijn leerprogramma was allereerst anti-koloniaal, en daaruit volgend anti-kapitalistisch. Tegenover de koloniale stelde hij de pre-koloniale maatschappij, toen Java welvarend was, handel, ambacht en kunsten bloeiden en iedere Javaan kon lezen, rekenen en schrijven. Op zijn school moedigde hij traditionele kunsten als wajang, zang en toneel aan en poogde het ambacht, en daarmee de handenarbeid, in ere te herstellen. Dit louter anti-koloniale, nationalistische deel van zijn programma werd aangevuld met scholing in socialistische zin. De leerlingen werden tot communistische volksleiders gevormd; in verenigingen binnen en buiten de school leerden ze de praktijk van de massabeweging. Opvallend is dat, terwijl gewoonlijk in de Javaanse maatschappij alle instellingen strikt hiërarchisch geordend zijn, de S.I.-school de leerlingen zoveel mogelijk vrij liet, binnen en buiten de school, om zelf

hun mening te vormen en organisaties in te richten, waarbij de onderwijzer slechts een begeleidende functie had.

Deze elementen verbond Malaka in zijn S.I.-school. Wellicht hebben de Nederlandse "vrije scholen" zijn denken beïnvloed wat betreft de vrijheid van de kinderen op school; zijn anti-kolonialisme deed hem teruggrijpen naar een geïdealiseerd verleden; ervaring in Deli met de integratie leren - werken op school paste hij toe in Semarang; de nadruk op morele vorming van het Senembah-onderwijs gold ook op de S.I.-school, alleen hier dan in socialistische zin.

Het politieke klimaat waarin de S.I.-school werd opgericht was voor de Indonesische politieke beweging ongunstig. De S.I. was verdeeld: de C.S.I. in Yogya en de S.I.-Semarang waren in onderlinge strijd gewikkeld. De politieke beweging had zware klappen gekregen door overheidsingrijpen; de economische malaise doemde vakbondsactie tot mislukken; hierbij kwam nog dat de grote vakbondsfederatie in twee delen dreigde te scheuren: pro-Yogya en pro-Semarang. Het enige lichtpuntje was het succes van de S.I.-school. Dit succes werd ook aangegrepen in pers en openbare actie als middel om aanhangers te winnen. Bovendien bleek een S.I.-school na zijn vestiging te leiden tot herleving van de S.I.-afdeling, en dit dan in de geest van de S.I.-Semarang. Zo werd de school ook nog een wapen in de strijd tussen Yogya en Semarang om de steun van de afdelingen. Een voorbeeld hiervan was Bandung.⁶¹

Eén van de vooraanstaande leden van de S.I.-Semarang gaf Malaka de raad al zijn energie aan het onderwijs te besteden. Na drie of vier jaar zouden er genoeg opvolgers voor hem in de scholenbeweging zijn en zou hij in de politieke beweging actief kunnen worden en waarschijnlijk worden verbannen.⁶² Semaun gaf hem dezelfde raad voor hij naar Rusland vertrok.⁶³

Maar aan deze wijze raad kon Malaka zich niet houden. Het gebrek aan kader in zijn partij maakte het noodzakelijk dat hij zich in het politieke bedrijf stortte.

Hoewel het S.I.-congres van maart was geëindigd in een compromis tussen P.K.I. en C.S.I., bleven de geschillen bestaan. De C.S.I.-leiders voerden onder de afdelingen een campagne tegen de P.K.I., waarbij ze de nadruk legden op de noodzaak van een eensgezinde partij onder een eensgezind leiderschap en waarbij ze het religieuze karakter van de S.I. beklemtoonden; daarbij konden ze wijzen op de Kominternresoluties tegen het Pan-Islamisme als bewijs voor het anti-religieuze karakter van de P.K.I.⁶⁴

Na een chaotische vergadering in Yogya kwam het in juni 1921 tot een breuk in de P.P.K.B. Vijftien vakbonden richtten de Revolutionaire Vakcentrale (R.V.C.) op. Voorzitter hiervan werd weer Semaun; redacteur van het uit te geven orgaan zou Malaka worden. Pas enige tijd later werd Malaka in het bestuur opgenomen; wel ondertekende hij het manifest bij de oprichting

van de R.V.C.⁶⁵

Al op 24 april was Malaka gekozen in het hoofdbestuur van een nieuwe, door werklieden van de B.P.M. opgerichte, vakbond in Cepu, de "Sarekat Pegawai Pelikan Hindia" (S.P.P.H. - Bond van Petroleumwerklieden in Indië). Semaun werd tot voorzitter, Malaka tot vice-voorzitter gekozen.⁶⁵

Met de S.P.P.H. bemoeide Malaka zich nog diverse malen. Op 3 juli vertegenwoordigde hij het hoofdbestuur op een door 2400 mensen bezochte vergadering in Cepu. Hier werden de gevaren besproken van dreigende ontslagen ten gevolge van de in geheel Indië om zich heen grijpende bezuinigingsdrift. Er werd besloten een orgaan uit te geven. Dit kwam onder redactie van onder andere Malaka en Semaun.⁶⁷ Op 14 augustus sprak hij op een protestvergadering tegen de massa-ontslagen in Cepu.⁶⁸

Over de plannen van het gouvernement een aardoliebelasting te heffen van de aardoliemaatschappijen, hetgeen op groot verzet van die zijde stuitte, schreef Malaka een artikel onder het hoofd: "Wie zal de sterkste zijn?"⁶⁹

Ietwat ironisch schrijft hij hier altijd gedacht te hebben dat niets boven de macht der regering gaat. Volksleiders als Sneevliet, Tjipto en anderen zijn allen getroffen door de exorbitante rechten, ondanks hun contact met de massa. Maar nu verzet het oliekapitaal zich, dat vrijheid voor de ontwikkeling van het kapitaal wenst om *Kromo* vrij en ongestoord uit te zuigen. De B.P.M. dreigt zelfs haar bedrijf stop te zetten.

Malaka is nu benieuwd wie winnen zal, de regering of het kapitalisme. De houding der regering tegenover de leiders van het volk is bekend, maar hoe zal die zijn tegenover de leiders van het kapitaal?

In een rede op het P.K.I.-congres op 25 december 1921 noemt hij de belemmering van de invoering van de olierechten een bewijs voor de kracht van het kapitalisme.⁷⁰

Na het vertrek van Semaun uit Indië in oktober trad Malaka op als voorzitter van de S.P.P.H. In die hoedanigheid was hij lid van het bestuur van de R.V.C. en tekende allerlei R.V.C.-manifesten en -pamfletten.⁷¹

Op een in Semarang op 26 juni 1921 gehouden vergadering met ongeveer 300 bezoekers werd de "Typografenbond" omgedoopt tot "Serikat Pegawai Pertjitakan". In het voorlopig hoofdbestuur werd Malaka als voorzitter-penningmeester gekozen. Malaka riep op eendrachtig te zijn en de bond goed te organiseren; dan kon de politiek van de kapitalisten bestreden worden. Hij stelde als voorbeeld de staking bij de D.S.M. en de eensgezindheid der Amerikaanse arbeiders.⁷² Van verdere activiteit in deze vakbond is niets gebleken.

Tijdens zijn verblijf in Deli schreef Malaka in juni 1920, zoals al vermeld, de brochure "Sovjet atau Parlement?". Van mei tot augustus 1921 verscheen het eerste deel in afleveringen in "Soeara Ra'jat".⁷³ In oktober 1921 verscheen de brochure in druk en werd in een oplage van duizend exemplaren door de P.K.I. verspreid. Het boekje telde 107 pagina's en werd verkocht

No. 9. 16 MEI 1921. TAPSEN KE 4.

Soeara = Ra'jat.

ORGAN Perserikatan Komunis India (P. K. I.) Partij der Kommunisten in Indië.

REDACTIE. PARTONDO Kantor V.S.T.P. Semarang Soerat Kabar Terbit 2 kali seboelan.	HARGA ADVERTENTIE: Tiap-tiap satoe baris . . . f 0.50 . . . di moewat satoe kali. . . f 2.50 Dan sedikit-sedikitnja mesti bazar . . . f 2.50 Oekost dipinta bazar lebih doelo. Dika berlongganan dapaat lebih moerah, bolih berembong dengan Administratie.	ADMINISTRATIE M. W. DEKKER Gang Traverdoelle Semarang Harga langganan baroes dibayar lebih doelo f 1.50 boeat 3 boelan
---	--	---

"KAOEM PROLETAR DI SELOEROEH DOENIA, BERSATOELAH!!!"
 (Kaoem boeroeh dan kaoem miskin dari segala bangsa dan agama, koempellah mendjadi satoe) :-

SOVJET atau PARLEMENT?

Pendahuloean
 (TERKARANG OLEH MALAKA)
 Dell, Juni 1920.

Pada zaman dahoele kala, kira-kira 20 abad jang taloe, maka bangsa barat (Eropah) jang sekarang ini, adalah masih tinggal dalam kebodohan dan kegelapan. Maka kebodohan dan kegelapan ini tiba-tiba diteangi oleh sinar jang hebat jang terpanjaranja dari Timoer (Asia), oleh "Agama Nasrani". Tidalah maksoed saja akan mengoerakan apa, dan dari mana asalnja agama ini, dan berapa djoeah sangkoetanja dengan agama jang lain-lain dari Timoer, oepamanja agama Jahoe di atau Bode. Sengadja saja hanya hendak mengingatkan, bahwa pergerakan Eropa dari pada bidoernja jang berabad abad ini, teroetama disebabkan oleh Timoer. Bagaimanakah sekarang?

Sedeah doe postoech abad jang taloe. Lebih dari lima belas abad lamanja, maka bangsa Barat itoe diditangi oleh agama sadja. Peratoeran ne-

kita ke Barat dan berbiskik-bisik "Parlement atau Sovjet?"

Ia, Parlement atau Sovjet. Kedoeanja boeah sengsara dan azab manoesia berpoeloeh beratoes tahoen, djasa dari oesaha dan koerban njawa beratoes-ratoes manoesia jang soeti dan moelia. Kedoeanja bagi kita harta jang tiada temilal, tetapi semata-mata baroe. Itoelah maksoedkoeh hendak memeriksa dengan perkakas ilmoe koeh jang tiada tjoe koep, manakah diahtara pelita Barat jang doe itoe jang sekarang tiba-tiba menjilau mata kita, jang sempoerna sinarnya oentoek djalafl kemerdikaan dan kemoelisan kita.

BAB I
Parlement koerang menjoekepi keperioean orang banjak.
FATSAL I
Diwan dan Parlement.

Sebenarnya perkata'an Parlement itoe tiadalah boleh

Deel van de voorpagina waarop "Soeara Ra'jat" de publikatie van "Sovjet atau Parlement?" begon.

voor f 0,75.⁷⁴

Malaka stelde zich met zijn brochure ten doel aan de Indische arbeiders de betekenis van parlement en sovjet uiteen te zetten.⁷⁵

In de inleiding schrijft Malaka dat zich in het westen belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen hebben afgespeeld, nadat het twintig eeuwen geleden door de komst van de christelijke godsdienst uit het oosten werd opgewekt uit zijn slaap. In het westen ontstond het socialisme als uitdrukking van de vrijheid en gelijkheid van ieder mens en van het welzijn voor de gehele wereld. De politieke instelling die de positie van de bezitters handhaaft is het parlement, daarnaast is in deze tijd de sovjet ontstaan. Ondertussen worden de oosterse volkeren nog gevangen gehouden door hun *adat*, gericht op het hiernamaals en gekluisterd aan allerlei bijgeloof.

"Wanneer wij nu het hoge ontwikkelingspeil van verstand en gevoel voelen en zien, dat een sieraad vormt van de Westerse volken, en terwijl wij vol verbazing kijken naar hun vliegtuigen en oceaanscheppen, hun machines en treinen, hun telefoon en telegraaf, bezien we het westen en fluisteren

'Parlement of Sovjet'. Ja, Parlement of Sovjet. Beide hebben geleid tot tientallen eeuwen leed en ellende en zijn het resultaat van de inspanningen en opofferingen van honderden oprechte en vooraanstaande mensen. Beide zijn voor ons zaken die we niet kunnen beoordelen op hun waarde, omdat ze geheel nieuw zijn. Het is mijn voornemen te onderzoeken met mijn niet zo grote kennis, welke van de lichtbronnen uit het westen, die nu zo plotseling ons oog verblinden het best de weg verlicht die leidt naar onze vrijheid en waardigheid."⁷⁶

Malaka behandelt uitgebreid de geschiedenis van het parlement. Als voorbeeld neemt hij Engeland. Hij behandelt de ontwikkeling, waarin het parlement in talloze conflicten met de vorst zijn rechten bevestigde, vergrootte en versterkte. Na de strijd in de 17e eeuw boekte het parlement een grote zege in 1689, toen na de strijd tussen koning Karel II en Cromwell en de verjaging van koning Jacobus II, Willem van Oranje de oppermacht van het parlement erkende.⁷⁷

In Duitsland had het parlement geen succes, de regering werd hier buiten het parlement om benoemd door de keizer, die het parlement minachtte. Het Duitse parlement verzuumde van zijn rechten gebruik te maken, zoals Malaka met vele voorbeelden aantoont.⁷⁸

In de negentiende eeuw moest het Engelse parlement definitief zijn rechten ten opzichte van koning en Hogerhuis vastleggen. Malaka schetst deze strijd, waarin ook voor het eerst de eisen van arbeiders en hun vakbonden een rol speelden.⁷⁹

Zo ontstaat dan het echte parlement, als uitdrukking van de volkswil. De regering komt voort uit het parlement en komt met voorstellen die het parlement wenst.⁸⁰ Ook in Nederland bestaat zo'n echt parlement, waarvan Malaka de kenmerken en werkwijze opsomt.⁸¹

Vervolgens haalt Malaka twee Aziatische voorbeelden aan. In Japan bestaat slechts een schijnparlement, de ware macht berust bij de adel en de bezitters. In Indië geschiedt het bestuur door ambtenaren, die alle onder de Nederlandse minister van koloniën staan en geheel los van het Indische volk. De Volksraad komt in de verste verte niet overeen met een echt parlement; deze Volksraad bezit geen enkele van die kenmerken.⁸² Tot hier geeft Malaka een feitelijke weergave van historie en werking van het parlement, op duidelijke en objectieve wijze.

Hierna bespreekt Malaka het kapitalisme. Hij geeft een beeld van de industriële revolutie, met al de begeleidende verschijnselen als urbanisatie, mechanisatie, kinder- en vrouwenarbeid en de ellendige omstandigheden van de arbeiders. Onvermijdelijk zullen door de overproduktie crisissen ontstaan. Een mogelijkheid deze te vermijden ligt in het verkrijgen van koloniën, als afzetgebied voor industrieproducten en leverancier van grondstoffen. Zo leidt het kapitalisme tot imperialisme en een wedloop om koloniën. Dit leidt tot plotselinge oorlogen waarvan duizenden arbeiders het slachtoffer worden. Het imperialisme vindt zijn steun overal; in kranten, scholen en godsdienst.

Ook het parlement, nauw gebonden aan de banken, draagt er toe bij de arbeiders arm, zwak en dom te houden, in de positie die ze altijd al innamen.⁸³

Het parlement is ook een instrument van het kapitalisme. De regering staat zeer sterk ten opzichte van het parlement, want achter haar staan de grote departementen, die de wet uitvoeren, nadat het parlement ze heeft vastgesteld. In feite is de parlementaire regering een bureaucratische regering.⁸⁴

Kunnen nu, aldus Malaka, via het parlement de socialistische idealen verwezenlijkt worden? Het antwoord op deze vraag leidde tot het ontstaan van sociaal-democraten en communisten.

Malaka behandelt de situatie in de Republiek van Weimar en besluit:

"Wij kunnen onze overtuiging handhaven dat wij het parlement, verbonden met de regeringsdepartementen, justitie en strijdkrachten van kapitalistische aard niet kunnen gebruiken om de idealen van het socialisme te bereiken. Integendeel, de arbeiders moeten zelf hun organisatie vormen die als de tijd komt in staat is regering, economie, rechtspraak en onderwijs te besturen.

Laten we alle hoop laten varen dat iets zal komen van een parlement!"⁸⁵

Met deze analyses blijft Malaka keurig op het pad dat Marx en Lenin voor hem baanden.

Vervolgens behandelt Malaka de sovjet. Om het socialisme te bereiken moeten duidelijke regels worden gevolgd, aangepast aan de omstandigheden. Tijdens het kapitalisme moet de overgang worden voorbereid. Er moeten communistische organen worden gevormd die los staan van het kapitalistische systeem. De communistische partij en vakbonden voeren beide politieke actie. De vakbonden laten zich niet door loonacties afleiden van het doel: het arbeidersbezit van de produktiemiddelen. De volgende fase is de dictatuur van het proletariaat, waarbij arbeiders de macht uitoefenen via de sovjets. De sovjets bestrijden het kapitalisme en de bureaucratische eigenschappen. Ze stellen de regels vast en voeren ze tevens uit. De leden van de sovjets zijn altijd afzetbaar en staan dicht bij het volk.

Malaka geeft een schema over de opbouw van de sovjets, enerzijds territoriaal, anderzijds functioneel naar arbeidstak, in een pyramide georganiseerd met aan de top de landelijke sovjet.

Ook rechtspraak geschiedt door het volk. Dit kan volgens Malaka heel goed, en als voorbeeld haalt hij de situatie in Minangkabau aan, "een familiestaat op democratische grondslag", waar bij rechtszaken mannen en vrouwen vrijuit spraken, en ze allen de wetten kenden en de uitvoering ervan. Ook de allerarmste mocht, in tegenstelling tot de situatie in het kapitalisme, zijn beklag doen en getuigen en hij kreeg evenveel aandacht als de rijke. Sinds de invoering van de regeringsrechtspraak is deze wetskennis van het volk echter verdwenen.

Ook het onderwijs zal er op gericht zijn de kunde van ieder mens te ont-

wikkelen. Daarbij zal de liefde voor de handenarbeid worden aangeleerd. In de dictatuur van het proletariaat blijven een aantal regels gelden zoals "wie niet werkt, zal niet eten" en "gelijk loon voor gelijke arbeid", die zullen verdwijnen als het echte communisme komt, met zijn "werk naar vermogen, beloning naar behoefte". De regel "één voor allen, allen voor één" loopt hierop al vooruit; deze regel geldt in alle staatsorganen en in vakbonden, onderwijs, rechtspraak enz. Hoe lang de dictatuur van het proletariaat zal duren is niet te zeggen. Dit is vooral afhankelijk van de macht van het kapitalisme, dat voortdurend poogt het socialisme te ondermijnen.⁸⁶

In het lange slothoofdstuk bespreekt Malaka allereerst een aantal bestaande politieke partijen in Indië. Budi Utomo (B.U.), partij van de Javaanse adel, keurt Malaka af omdat deze is gebaseerd op de ongelijkheid van de mensen en de hiërarchische kastenstructuur, die al eeuwen op Java bestaat, wil bestendigen.⁸⁷

De N.I.P. is uit heel respectabele motieven opgericht, maar de basis ervan, het Indische volk tegenover het Nederlandse, blanke volk, wijst Malaka af. Dit gaat voorbij aan het kapitalisme dat de kern van de verhouding Nederland-Indië raakt; dat doet het rassenverschil niet.⁸⁸

De S.I. wekte aanvankelijk zeer hoge verwachtingen. Leiders van de S.I. als Samanhudi, Tjokroaminoto en Semaun moeten we hoogachten omdat zij het volk uit een slaap van eeuwen wekten. Hun acties faalden echter doordat het volk nog niet de benodigde eigenschappen, ontwikkeling en economische macht bezat. Voor de Islam-handelaren, die een grote rol in de S.I. spelen, blijft natuurlijk gelden dat ze niet anti-kapitalistisch zijn.⁸⁹

Deze drie partijen, op basis van respectievelijk afkomst, nationalisme en religieus-nationalisme, zijn tevreden met de kapitalistische orde. Voor de arbeiders zou, als zij aan de macht kwamen, slechts het buitenlands door het binnenlands kapitaal vervangen worden.⁹⁰

Malaka geeft hier wel een zeer somber beeld van de bestaande politieke partijen in Indië, met inbegrip van de S.I. Zijn tamelijk negatieve oordeel over de S.I. is waarschijnlijk sterk beïnvloed door zijn ervaringen met de S.I. in Deli, waarvan hij in "Het Vrije Woord" een uiterst negatief verslag geeft.⁹¹ Zijn privé-oordeel over de Islam, dat er niet om liegt, schrijft hij neer in zijn laatste brief aan Van Wijngaarden.⁹² In de politieke praktijk in Semarang, bijna een jaar na het schrijven van zijn brochure, bleek het toch noodzakelijk om samenwerking te zoeken met de S.I. Van de bezwaren die Malaka hier uitspreekt rept hij dan niet.

Vervolgens bespreekt Malaka het Pan-Islamisme. Tot nu toe is daarvan weinig opwekkends te melden. De Islamwereld is hopeloos verdeeld en onder koloniaal bestuur. De enige manier voor de 2 à 300 miljoen arme Islamieten om uit hun ellende te komen is via het communisme. Als ze alleen maar de Islam in hun vaandel schrijven, zullen de rijke Islamieten de leiding en

macht overnemen en zal in de situatie van het proletariaat niets veranderen. In alle Islamitische partijen, ook in de S.I., zal een strijd ontbranden tussen bezitters en bezitlozen. De grootste groep met de beste organisatie zal zegevieren. Malaka twijfelt niet aan de overwinning van het proletariaat, en met hun overwinning zal het communisme zegevieren.⁹³

Hierna schetst Malaka in enkele bladzijden een bitter beeld van de uitbuiting van Indië door Nederland sinds de oprichting van de Verenigde Oost-indische Compagnie (V.O.C.). Alle maatregelen stonden in dienst van het streven naar winst. De inheemse nijverheid en handel werden gesmoord. Met de komst van het grootkapitaal ontstond de behoefte aan goedkoop, geschoold personeel. Pas toen kwam ook het inheemse onderwijs. In dit onderwijs werd gepoogd de leerlingen van hun volk los te weken en vaak met succes. Maar vele scholieren bleven werkeloos en zo ontstond een groep leiders, die het volk nodig had. Ook ontstond geleidelijk een arbeidersbeweging die al enige successen boekte. Bonden als de V.S.T.P. en P.P.P.B. (Bond van Pandhuisem-ployés) handhaven zich, maar aan deze bonden kleven nog grote tekortkomingen: een tekort aan intellectuelen, te weinig begrip van aard en eigenschappen van het kapitalisme, te veel angst, onkundige en zelfzuchtige leiders.

Ook de arbeiders missen het juiste begrip van arbeidsactie; ze willen vaak meteen tot actie en staking overgaan. Als dit dan mislukt, verlaten ze de vakbond, maar bij slagen van de actie doen ze hetzelfde. Het doel is bereikt en de vakbond heeft geen nut meer voor hen. Ze vergeten de sterkte van de eensgezinde tegenstander. Ook aan de democratie in de vakbonden schort het: Er is een grote kloof tussen leider en leden; kritiek en discussie worden niet gevoerd. Pas als er een vakcentrale ontstaat los van afkomst, religie en werk kan met succes verzet worden geboden aan de kapitalistische syndicaten.⁹⁴

Tenslotte wijdt Malaka een aantal notities aan de internationale situatie. Na de Wereldoorlog is geheel Europa in verwarring en crisis. In Rusland hebben de communisten gezegevierd en in vele andere landen zijn de communisten sterk. Het kapitalisme is op de terugweg. De kern van de kapitalistische wereld ligt nu in de Verenigde Staten en Japan. Maar ook hier zijn kiemen van communistische onrust aanwezig. In China is de situatie onduidelijk, maar het communisme schijnt hier snel vooruitgang te boeken.⁹⁵

Van groot belang voor de communisten is Hindoestan. Dit land is politiek en economisch in de wereld van groot belang. Als de steeds sterker wordende onafhankelijkheidsbeweging hier succes heeft is dat een grote politieke verandering in de wereld. Net als Indië is dit land door de Engelsen 300 jaar uitgebuit, zodat het nu geheel verarmd is. Engeland moet zich door scherpe repressie handhaven en doet dit door Islamieten en Hindoes tegen elkaar uit te spelen. Hoewel ook het socialisme in Hindoestan sterk is, lopen de nationalistten onder leiding van Mahatma Gandhi voorop.

De communisten moeten, aldus Malaka, zijn verdiensten erkennen en zijn nationalisme niet kleineren. Na onafhankelijkheid zal Gandhi moeten kiezen voor kapitalisme of communisme, dan is geen middenpositie meer mogelijk. En dan zal de natuurwet (van de economie) het nationalisme tot het communisme brengen.

Dan grenzen Rusland en Hindoestan aan elkaar en zal hun uitstraling de Islamwereld naar het communisme trekken. En Europa is dan door het verlies van koloniën zo verzwakt dat ook hier de kansen voor het communisme vergroot zijn.⁹⁶

In de strijd tussen kapitalisme en communisme van bijvoorbeeld Europa en Hindoestan tegen de V.S. en Japan of van de V.S. en Japan onderling om de heerschappij in de Pacific kan Indië, gezien zijn grondstoffenrijkdommen en strategische ligging, niet neutraal blijven. Wat moet het volk van Indië dan doen? De instelling van sovjets kan het volk bevrijden. Iedereen die deze mening deelt moet zich in de Volksbeweging hiervoor inzetten.

"Inderdaad zit het volk van Indië vol met verborgen krachten. Duizenden proletariërs bezitten nog geen sterke organisatie. Er zijn nog geen politieke partijen, die men volgroeid kan noemen. Maar we geloven dat eensgezindheid en volharding van vakbonden en politieke partijen, ook hier bereikt kunnen worden, mits we allen denken en handelen en zoeken naar eensgezindheid in overeenstemming met de armoede en de wil van het volk hier. Wij zijn ervan overtuigd dat de waarde van vakbonden en politieke partijen geworteld in het volk groter is dan vijf universiteiten. Want als deze groepen en de communistische idealen hier heersen dan kunnen we in deze maatschappij alles bereiken wat we willen, ook universiteiten.

De sovjet kan vrije gedachten en gevoelens opwekken, niet alleen in Indië, maar in de gehele wereld."

En als de omwenteling niet hier komt, zullen we bij de val van het kapitalisme in Europa en Hindoestan gereed staan om het kapitalisme te vervangen door vrede en welzijn voor de gehele wereld, besluit Malaka zijn brochure.⁹⁷

Gandhi stond in deze tijd in hoge achting bij de communisten. De eenheid die zijn Congrespartij vertegenwoordigde werd de S.I. voorgehouden, als voorbeeld hoe ook in Indië tot eenheid te komen. Gandhi werd ten onrechte afgeschilderd als een echte revolutionaire leider.⁹⁸ Malaka sloot zich hierbij aan met zijn prijzende woorden aan Gandhi en de nadruk op het belang van Hindoestan in de confrontatie van kapitalisme en communisme.

Malaka's brochure vulde een grote leemte; tot dan toe was er nauwelijks eigen Maleise literatuur, waarmee de P.K.I. propaganda kon voeren en zijn leden scholen. Met dit heldere en duidelijke boekje vestigde hij zijn naam als theoreticus.⁹⁹

Hoe belangrijk zijn boekje werd geacht blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat de leden van de nieuw opgerichte P.K.I.-afdeling Madiun allen verplicht waren een exemplaar ervan in bezit te hebben.¹⁰⁰

In mei 1921 vertrok de verbannen Ir. Baars, samen met Darsono, uit Indië. Via Sjanghai, waar ze spraken met Sneevliet, die in China vertegenwoordiger van de Komintern was, gingen ze naar Rusland. Darsono was afgevaardigde op het derde Kominterncongres dat in juni en juli 1921 in Moskou werd gehouden. Daarna woonde Darsono in Berlijn.

De plaatsen van deze weggevallene leiders moesten worden opgevuld; Malaka was daarvoor de aangewezen persoon. Hoe snel hij als leider aanvaard werd blijkt ook uit het, samen met de partijvoorzitter Semaun, ondertekenen van "Een woord tot Jong-Java" in juli.¹⁰¹ In het Nederlands schetsen ze de leden van deze voornamelijk culturele vereniging de feilen van de kapitalistische maatschappij en de communistische remedie. Zij vestigen met nadruk de aandacht van de Jong-Javanen op de eisen van hun beschaving, die hen tegen het kapitalisme en voor het communisme moeten doen strijden.

Deze oproep werd gedaan aan de vooravond van het vierde congres van "Jong-Java", dat in Bandung van 12 tot 15 juni werd gehouden. Op dit congres bleek dat de invloed van B.U. in de vereniging afnam. Men toonde belangstelling voor het lot van het volk en enkele leden maakten communistische propaganda. De vereniging stelde zich open voor samenwerking met niet-Javaanse verenigingen.¹⁰²

Na enkele maanden verblijf in Semarang blijken begin juni al plannen te bestaan Malaka voorzitter te maken van de P.K.I.¹⁰³ In een ledenvergadering van de P.K.I. op 27 juni neemt Malaka het voorstel aan hem tot voorzitter te kiezen.¹⁰⁴ In zijn rede hierbij zegt hij, al in Nederland gehoord te hebben dat er in Indië een communistische partij bestond. Hij wijst op het belang van eenheid onder de arbeiders, die hen sterk doet staan in de strijd tegen het kapitalisme; in Brits-Indië kan de eenheid der volksgroepen de Engelse onderdrukking omverwerpen.¹⁰⁵

Malaka schrijft in zijn autobiografie zeer verbaasd te zijn geweest toen hij op het congres van de P.K.I. in december 1921 plotseling "gebombardeerd" werd tot partijvoorzitter. Waarschijnlijk laat zijn geheugen hem hier in de steek.¹⁰⁶

Zijn keuze bewijst de indruk die hij maakte op de hoogste partijleiding door zijn theoretische kennis en zijn, toen nog nauwelijks op gang gekomen, schoolplannen. Waarom het noodzakelijk was een opvolger voor Semaun aan te wijzen is niet geheel duidelijk. Wellicht ligt de reden hiervan in het toen al vaststaande vertrek van de P.K.I.-voorzitter uit Indië naar Rusland.

De P.K.I. had in verschillende plaatsen, in samenwerking met diverse min of meer verwante partijen, aan de gemeenteraadsverkiezingen deelgenomen.¹⁰⁷ In Semarang was Semaun lid van de gemeenteraad. Voor begin oktober 1921 waren periodieke verkiezingen vastgesteld. Op een ledenvergadering van de P.K.I. op 6 september werd, op voorstel van Semaun, besloten voor deze verkiezingen samenwerking te zoeken met de S.I. en N.I.P. Drie dagen later werd

op een vergadering met lokale S.I.-voormannen besloten Malaka en Sukindar kandidaat te stellen voor de Indonesische zetels.¹⁰⁸ P.K.I.-penningmeester Dekker stond kandidaat op de Europese lijst.¹⁰⁹ Voor de vier beschikbare Indonesische zetels werden zes kandidaten gesteld; vier door de S.I.-N.I.P.-combinatie, waarin de P.K.I. ook deelnam, en twee door de gematigde Politiek-Economische Bond (P.E.B.). De uitslag van de verkiezingen op 4 oktober was een groot succes voor de P.K.I. Op een aantal van 1300 kiesgerechtigden verschenen 450 kiezers aan de stembus; deze verkozen alle vier linkse kandidaten. Zij kregen respectievelijk 298, 272, 266 (Malaka) en 260 (Sukindar) stemmen. De P.E.B.-kandidaten bleven met 162 en 158 stemmen ver achter. Ook op de Europese lijst boekte de linkse combinatie een totaal succes. Al haar kandidaten, waaronder Dekker, werden verkozen.¹¹⁰ De combinatie bezat nu een meerderheid in de gemeenteraad.

Van de vijf, tot Malaka's verbanning, gehouden raadsvergaderingen bezocht hij er slechts één. In commissies namen de P.K.I.-leden geen zitting, in navolging van Semaun die begin 1920 weigerde hieraan deel te nemen, omdat dit alleen maar tijd zou kosten die beter aan massa-actie kon worden besteed. Aan de raadsdiscussies nam Malaka geen enkele maal deel.¹¹¹

Alle communistische raadsleden waren op 27 december 1921 aanwezig bij de behandeling van een door hen ingediende motie om de gemeente een bedrag ter beschikking te laten stellen ter leniging van de nood van de slachtoffers van de honger in het Russische Wolgagebied. Ietwat afgezwakt werd deze motie aangenomen. De regering werd uitgenodigd een steuncomité te vormen en het gemeentebestuur moest nader bezien of een gift uit de gemeentekas mogelijk was.¹¹²

Na de breuk in de vakbeweging en door de actie van de C.S.I. tegen de P.K.I./S.I.-Semarang werd het duidelijk dat op het buitengewone S.I.-congres, dat in oktober zou plaatsvinden, het voorstel om de partijdiscipline voor S.I.-leden in te voeren, zou worden aangenomen. De kloof was te breed; het compromis op het maartcongres kon slechts heel kort deze kloof overbruggen.

Malaka poogde de oorzaken voor het conflict te vinden:

"Als iemand die pas in de beweging was, probeerde ik een wettige reden voor de breuk te vinden. Maar zo'n reden was niet te vinden. Ik zag slechts dat de polemieken tussen Oetoesan Hindia¹¹³ en Sinar Hindia niet rond principes draaiden, maar bijna geheel om persoonlijke zaken en vergezeld gingen van scheldwoorden. Scheldpolemieken, die geen wettige reden naar voren brachten, en er toe leidden dat de *Kromo's* hun vertrouwen in zowel de leiders van de C.S.I. als de P.K.I. verloren. Ik was bang dat deze breuk niet alleen de C.S.I. en de Vakcentrale zou treffen, maar zich voort zou zetten in alle vakbonden, zowel die onder leiding van de C.S.I. als die onder leiding van de P.K.I. Een breuk als deze in een tijd waarin de reactie zo sterk was, vormde een groot gevaar voor het volk en zou het werk van de reactionairen zeer vergemakkelijken."¹¹⁴

Hier spaart hij ook zijn eigen partij niet; schuldig aan de scheldpolemieken aan P.K.I.-kant waren vooral de in mei vertrokken Baars en Darsono.

De veel gematigder Semaun en Malaka konden pogen nog te redden wat te redden viel op het buitengewone S.I.-congres dat van 6 tot 10 oktober 1921 in Surabaya gehouden werd. Salim had dit congres geheel onder controle. Tan Malaka mocht hier vijf minuten spreken, maar de congresvoorzitter herinnerde hem er van tevoren aan dat hij geen communistische propaganda mocht maken. Ook Semaun sprak vijf minuten, en met nog vijf minuten van een andere partijgenoot had de P.K.I. met pijn en moeite vijftien minuten spreektijd. Vroeger was hun spreektijd onbeperkt.¹¹⁵

Tan Malaka bracht, naar eigen weergave,

"de overeenkomsten tussen P.K.I. en C.S.I. naar voren. Ik wees op de eenheid tussen de Moslims in de Kaukasus, Perzië, Boechara en andere gebieden en de Bolsjewieken. De eensgezindheid met de Islamitische arbeiders werd door de Engelse kapitalisten als een gevaar voor hun onderdrukking beschouwd. Daarom had de Engelse regering al tweemaal aan de Sovjet-regering met klem gevraagd de propaganda in Islamitische landen te staken. Hieruit bleek dat de Islamieten buiten Indië beter begrepen wie hun vriend en vijand in de wereld waren. Op het congres vroeg ik de C.S.I.-leiders hun leden te adviseren de partijdiscipline niet aan te nemen."¹¹⁶

Muis antwoordde, op Malaka's aanstippen van de overeenkomsten tussen C.S.I. en P.K.I., dat voortaan dus propaganda voor het communisme achterwege kon blijven en kon plaatsmaken voor die van de S.I.¹¹⁷

Het voorstel om de partijdiscipline in te voeren werd met grote meerderheid aangenomen. Tien S.I.-afdelingen wensten echter de band met de communisten niet te verbreken en verlieten de C.S.I.¹¹⁸

Maar de mogelijkheid om samen te werken ten behoeve van specifieke doeleinden bleef open. Hierover schrijft Malaka:

"Het resultaat van onze houding in Surabaya was dat de pers niet meer zo scherp tegen de communisten schreef. Ook stemde de C.S.I. er aarzelend mee in om samen te werken in politieke zaken, in een 'Nationaal Comité', en in vakbewegingszaken, in een federatie."¹¹⁹

Op 13 november nam de C.S.I. deel aan de protestvergadering in Semarang tegen de belemmeringen die het gouvernement opwierp tegen het S.I.-onderwijs.

In de direct na het S.I.-congres volgende conferentie van P.P.K.B.-leden bleek onder deze C.S.I.-vakbonden de wens tot toenadering tot de R.V.C. te bestaan. Er werd in principe besloten de beide vakbondsfederaties weer samen te voegen. Aan deze wens tot toenadering droeg bij de wens zoveel mogelijk steun te mobiliseren voor een verwachte staking.¹²⁰

Eén van de sterkste bonden van de P.P.K.B., de Personeel Fabrieks Bond (P.F.B.), die de suikerarbeiders verenigde, was, na de begin 1920 niet doorgegangene staking, steeds verder in ledental teruggelopen en had nauwelijks meer iets te betekenen. Met zijn vakbond was het gezag van de leider ervan, Surjopranoto, achteruitgegaan. Op het S.I.-congres in Surabaya was hij er niet in geslaagd een belangrijke bestuursfunctie te verkrijgen. De communisten probeerden hem over te halen de zijde van de communisten te kiezen.

Dit zou een versterking van de R.V.C. tegenover de P.P.K.B. betekenen. Het middel om Surjopranoto over te halen was een buitenlandse reis. Dit valt af te leiden uit de volgende brief van Malaka aan Surjopranoto:

"Semarang, 24 October 1921.

Beste Surjo!

Laten wij weer eens tot de zaak van gisteren terugkomen. Het is helemaal in orde d.w.z. het financiële gedeelte. Het is gebleken, dat allen zonder uitzondering de toevallige keuze hard toejuichen.

The King of ... moet maar de werelddraak mee helpen bekampen. The King of ... is de uitverkorene.

Rest alleen nog, dat je zo gauw als mogelijk te Semarang komt. Wil je mij dan telegraferen, wanneer en hoe laat? Dan ben ik aan het station present. Dan komt de hele boel klaar. Onkosten pikoelen wij.¹²¹

Je beslissing tegemoetziende

Yours

Malaka."

Met "The King of ..." wordt waarschijnlijk Surjopranoto bedoeld, met de werelddraak het kapitalisme. Ook Bergsma had bemoeienis met deze zaak; in een telegram vroeg hij Surjopranoto wanneer hij zou komen. Hoewel hij anders seinde en schreef kwam Surjopranoto niet naar Semarang. Omstreeks die tijd vertrok Semaun met Najoan, een P.K.I.-leider van minder statuut, met onbekende bestemming.¹²² Wellicht nam Najoan de voor Surjopranoto bestemde plaats in.

Door het vertrek van Semaun was Malaka de belangrijkste Indonesische P.K.I.-leider in Indië. Samen met Bergsma rustte op hem de taak het voor december 1921 vastgestelde P.K.I.-congres voor te bereiden.

Na langdurige discussie werd besloten de S.I.-afdelingen, die op het S.I.-congres in oktober de band met de communisten niet wensten te verbreken, te verenigen in een nieuwe organisatie, die de naam "Persatuan Sarekat Islam" (P.S.I. - Bond van S.I.-afdelingen) zou krijgen.¹²³ Op een P.K.I.-ledenvergadering in Semarang op 13 december werd aldus besloten. De P.S.I. zou echter openstaan voor samenwerking met C.S.I. en Sarekat Hindia in een "Nationaal Comité". Op deze vergadering werd ook het deelnemen aan de Volksraadverkiezingen besproken. Uit het succes bij de gemeenteraadsverkiezingen in Semarang hadden sommige leden afgeleid dat het wellicht mogelijk was via de verkiezingen een zetel in de Volksraad te veroveren. Zowel Bergsma als Malaka waren hiertegen en zagen meer heil in een boycot.¹²⁴

Op de avond van 24 december, om half tien, opende Malaka, die de afwezige Semaun verving, het P.K.I.-congres. Boven het podium hing de rode Sovjet-vlag. In de zaal hingen de portretten van de Indische vrijheidsstrijders Diponegoro, Sentot en Kjai Modjo, naast die van Marx, Rosa Luxemburg en Karl Liebknecht en, in grotere uitvoering, Lenin en Trotski.¹²⁵ Het teruggrijpen naar vroegere strijders tegen het Nederlandse bewind paste bij Malaka's nadruk op de eigen Indische cultuur en geschiedenis. Aan de 1500 aanwezigen vertelde hij in zijn openingsrede

"dat onze partij in vergelijking met andere zeer klein is, maar daarom niet minder gevreesd. Ook in Europa is het aantal communisten niet groot, maar hun moedig voorgaan trok de massa mee. Hij tekende het verraad van de S.D.A.P. De communisten vertegenwoordigen de groep die het socialisme zijn trouw gebleven, ook in de dagen van heftige reactie. Hij haalde voorbeelden aan, zo o.a. de Kerensky-periode in Rusland.

Jarenlang hebben de communisten een zware strijd gevoerd tegen het kapitalisme met de sociaal-verraders in de rug.

Evenals in Rusland vinden we in Indië een grote tegenstand. Rusland heeft wat dit betreft veel overeenkomst met Indië. Sneevliet, die niet anders deed dan de massa oproepen voor organisatie en verkeerde toestanden blootlegde, werd van zijn vrouw en kinderen gescheiden. Brandsteder en Baars werden geëxterneerd, omdat ze een politiek voerden die de overheerser niet beviel.

De maatregelen door de regering genomen tonen aan, dat onze partij zeer gevreesd wordt, want anders behoefde men toch niet bang te zijn voor een paar mensen, die nu het land zijn uitgezet. Onze tegenstanders zien, dat hoe meer het communisme toeneemt hoe meer het kapitaal zijn dood nadert.

De tegenwerking heeft uitgebreide vormen aangenomen. Zelfs met betrekking tot het geven van onderwijs. Men denke aan hetgeen is voorgevallen met de S.I.-school te Semarang.

De kapitalisten of vertegenwoordigers daarvan sturen aan op externalisering van Dekker.

Malaka vergeleek de Indische beweging met een vulkaan, die op een gegeven moment zal uitbarsten."¹²⁶

Malaka benadrukte hier ook nog eens de noodzaak van eensgezindheid. Hij wees op het voorbeeld van de non-coöperatie in Brits-Indië, onder leiding van Gandhi. Tegen Gandhi, die het hele volk achter zich had, durfden de Engelsen niet op te treden; in Indië werd echter bij de arrestatie van Tjokroaminoto nauwelijks een woord van protest gehoord.¹²⁷

Bergsma sprak ook nog een inleidend woord. Daarna kwam het standpunt over de Volksraadbenoemingen in discussie. Bergsma betoogde dat door een boycot de mogelijkheid aanwezig was, in samenwerking met andere partijen, de regering te dwingen het volk zodanig kiesrecht te geven dat het zelf zijn vertegenwoordigers in de Volksraad kon brengen. Door een boycot zou het duidelijk worden dat de Volksraad slechts een surrogaat van een parlement was, en werd de regering gedwongen een echt parlement in te stellen.¹²⁸

Deze opvatting werd door de afgevaardigden bekrachtigd; een waarnemer vond het een "doorgehamerd besluit".¹²⁹

Hierna werd de vergadering in besloten zitting voortgezet tot één uur. De voorstellen van de afdelingen werden behandeld en het nieuwe hoofdbestuur samengesteld, waarvan Malaka voorzitter werd.¹³⁰

De volgende morgen, om half tien, bij de opening van de vergadering door Malaka, was de belangstelling nog groter dan op de eerste dag, ook door de agenda die bespreking van het besluit van de S.I., de partij-discipline in te voeren voor zijn leden, vermeldde. Malaka bracht het standpunt van de P.K.I. hierover naar voren. Hij begon met een uiteenzetting over het kapitalisme. Door het kapitalisme was het militarisme ontstaan; dit omdat het grootkapitaal oorlogen wenste te voeren, die duizenden mensenlevens kostten,

duizenden in ellende stortten en grote sommen geld verspilden. Dit bleek wel uit de kortelings gevoerde grote Europese oorlog. Door deze oorlog had het volk begrepen dat de kapitalistische organisatie slecht was en was het communisme ontstaan, dat beoogde de regering van het land volgens de wensen van het volk in te richten en dat zich voor het algemeen welzijn verzette tegen het kapitalisme. Volgens het communisme zou er geen algemene welvaart zijn, zolang het kapitalisme bestond. Het communisme zou blijven werken om de grondslagen van het kapitalisme af te breken en te doen ineensinken, hoeveel offers en leed dat ook nog zou moeten kosten.

Daarna besprak Malaka de algemene wereldsituatie, door een aantal afzonderlijke landen één voor één te behandelen.

"Japan had voor de grote oorlog nog weinig macht en veel schuld, doch na de grote oorlog waren zijn handelsrelaties ten zeerste uitgebreid en kon het vele van zijn schulden afbetalen, door de tijdens de oorlog genoten voordelen. Thans was het een groot, rijk en kapitalistisch land geworden doch niettegenstaande dat verkeerden duizenden der bevolking in armoede en leed door de verdrukking van de zijde der kapitalisten aldaar.

Daardoor zou ook daar de revolutie ontstaan en kwamen er reeds stakingen voor.

In Amerika, stellig het rijkste land, was niettemin een groot deel der bevolking zeer arm en verkeerde in moeilijke levensomstandigheden, door toedoen van het kapitalisme. Bijna dagelijks moest er een aantal lieden gratis voedsel worden verstrekt.

Volgens courantenberichten is er momenteel wrijving tussen die twee grote kapitalistische staten, die elkaar zouden willen bevechten in de Stille Zuidzee, niet ver van hier verwijderd. Ook dit is aan de invloed van het kapitalisme te danken.

Mocht het daartoe inderdaad komen, dan zal er voor de bevolking niets anders dan ellende overblijven - niet alleen in de oorlogvoerende landen - doch hier en elders ook.

Wel wordt thans in Washington o.a. tussen Amerika en Japan een conferentie gehouden om tot overeenstemming te komen, doch dit is voor deze twee kapitalistische landen geheel onmogelijk, wijl zij onderling een zodanige wrok koesteren, dat zij bij wijze van spreken gewapend naar bed gaan.

Van deze overeenstemming zal dus niets komen als zij niet door de arbeiders worden gedwongen, daarom dienen wij gezamenlijk in actie te komen om de vrijheid te verkrijgen.

In Rusland heeft de bevolking reeds begrepen, zij wil niet langer tot werktuig gebruikt worden en de Rus wordt door zijn communistische Sovjet, de regering, welke het wereldwelzijn beoogt, geregeerd. Nu trachten de Europese kapitalistische landen de Russische Sovjet te bekladden en verdacht te maken en schreeuwen zij dat de andere rijken de Sovjet op zich zelf moeten laten staan."¹³¹

Hij besprak wederom de non-coöperatie in Brits-Indië en de vraagstukken van het Nabije Oosten.¹³²

Over Duitsland zei hij, dat, onder de regering van de socialist Ebert, de Mark in waarde was gedaald van zestig tot anderhalve cent, waardoor de bevolking in misère verkeerde.

In Ierland had de actie al vrijwel succes gehad, ondanks de zware greep die het kapitalisme op het land had.

In Wenen, de burcht van het kapitaal en de plaats der kapitalisten en rijke lieden, verkeerde de bevolking in ellende, zo zelfs dat hongersnood was ontstaan, waardoor het communisme groeiende was.¹³³

Hij vermeldde de werkeloosheid in Engeland, de Ruhrkwestie en de verdeling van Opper-Silezië.¹³⁴

Hierna vertelde Malaka iets over de "verdeel-en-heers-politiek", het wapen van de kapitalisten. Roemenië, een klein land, was door deze politiek, door het zaaien van tweedracht, er in geslaagd zijn macht uit te breiden.

"Zo is het ook met Engeland in Brits-Indië gegaan, waar de ingezetenen uit Mohammedanen en Hindoes bestaan. Hij zei tegen de Mohammedanen: 'Die Hindoes deugen niet, zij eten varkensvlees', en tegen de Hindoes: 'Die Mohammedanen eten runderen'. Door de hierdoor ontstane strijd wist Engeland met kleine middelen zijn gezag in Brits-Indië te vestigen. Zo heeft vroeger ook de Compagnie deze opruiingspolitiek gebruikt. Vroeger was op Java slechts een vorst, thans zijn er in Solo en Yogya ieder nog een, terwijl men ook de Mangkunegaran en Paku Alam heeft; wellicht komen er later nog meer Paku's bij."¹³⁵

Vervolgens drukte Malaka zijn spijt uit over de door de C.S.I. ingevoerde partijdiscipline, waardoor de P.K.I.-leden niet tot de C.S.I. zouden kunnen toetreden. Zowel S.I. als P.K.I. hadden dezelfde strekking en dezelfde grondslag. Juist door deze partijdiscipline was het voor de reactie en de kapitalisten gemakkelijker tweedracht tussen de partijen te bewerken door de "verdeel-en-heers-politiek". Dit was volgens Malaka het wereldvergift en het wapen van het kapitalisme. En hij was bevreesd dat de kapitalisten en reactie deze politiek zouden toepassen ten aanzien van de P.K.I. en S.I. Daarom stelde hij voor dat de P.K.I. en S.I. zouden samenwerken, of dat S.I.-leden tot de P.K.I. zouden kunnen toetreden opdat men spoediger zou bereiken wat men wenste: het algemeen welzijn. Op het laatste S.I.-congres was de C.S.I. niet tot overeenstemming gekomen met de afdelingen die de communistische richting waren toegedaan. Hierdoor was de partijdiscipline ontstaan. Op dit congres was de C.S.I. uitgenodigd om met de communistische S.I.-afdelingen tot overeenstemming te komen. Hierover wilde Malaka nu verder van gedachten wisselen.¹³⁶

Volgens Malaka was de stemming in de vergadering na zijn rede eensgezind. Maar Abdul Muis, de C.S.I.-leider, die pas na Malaka's rede op de vergadering kwam, haalde de oude geschilpunten weer voor de dag.¹³⁷ Er leek weer ruzie te ontstaan tussen sprekers van beide partijen, maar:

"Gelukkig kwam toen Hadji Hadi Kusumo, leider van Mohammadijah¹³⁸, snel naar voren. Hadi Kusumo betuigde zijn instemming met mijn rede. Ook hij stelde de eenheid van het verdrukte volk hoog. Hij durfde tot besluit van zijn rede te zeggen, dat iedereen die de volksbeweging wilde scheiden, geen echte Islamiëet was."¹³⁹

Ook stelde hij voor een conferentie van beide partijen te beleggen om tot eenheid te geraken.¹⁴⁰

Nu was Muis in de verdediging gedrongen en staakte hij verdere oppositie.

Er werd besloten zoveel mogelijk bij specifieke zaken samen te werken; hiertoe zou een coördinerend lichaam gevormd worden.

Hierna werd zonder discussie besloten tot vorming van de P.S.I., als overkoepelend orgaan van de communistische S.I.-afdelingen.

De middagvergadering eindigde met het zenden van een telegram met beste wensen aan het tegelijkertijd plaats vindende congres van het National Congress onder leiding van Gandhi. Het telegram werd ondertekend door P.K.I., C.S.I. en P.P.K.B., en de aanwezige S.I.-afdelingen.¹⁴¹

's Avonds vond de laatste congresbijeenkomst plaats. Vierhonderd bezoekers, door de stortregen niet zo veel als verwacht, zagen eerst lichtbeelden met daarop o.a. de Russische leiders en Sneevliet. De besprekingen waren gewijd aan de vakbeweging. Malaka hield hierover een inleiding, waarin hij de manieren schetste waarop de kapitalisten grond in handen kregen van de oorspronkelijke, Indische eigenaren. In Deli haalden ze de vorsten, door hen personenauto's te schenken, over de gronden goedkoop af te staan. De Bataks bleken geen goede arbeiders te zijn; toen werden Javanen overgebracht, die alleen maar rijst als loon voor hard werk vroegen.

Hun lijden deed de arbeiders tenslotte de noodzaak inzien zich te verenigen om verbetering van hun levensvoorwaarden te verkrijgen. Zo ontstonden vakbonden. Maar besef van organisatie ontbrak nog geheel. Vervolgens somde Malaka de feiten der Indische vakbonden en vakbondsleden op.

De afgevaardigden van de P.P.K.B. uit Yogya waren, hoewel ze toegezegd hadden te komen, niet aanwezig. Wel lieten ze meedelen met de R.V.C. te willen samenwerken, maar voor samensmelting waren zij niet te vinden.

Onder het zingen van de "Internationale" werd het congres omstreeks middernacht door Malaka besloten.¹⁴²

Het belangrijkste van het congres was de voor het oog herstelde samenwerking tussen C.S.I. en P.K.I., dankzij het optreden van Hadi Kusumo.

"Dit was een grote overwinning voor beide partijen en voor het gehele volk.

Eenheid! eenheid!, waren de geluiden die men in de dessa's van Semarang hoorde. Dit woord klonk aangenamer in de oren van *Kromo*, dan scheldwoorden van de ene naar de andere leider.

De Indische kranten stonden vol met verslagen van ons congres. De Hollandse kranten die zich altijd nauwelijks met de P.K.I.-congressen bemoeiden, gaven nu alle een uitvoerig verslag. En niet weinige daarvan zetten het gouvernement aan verschillende communistische leiders te verbannen."¹⁴³

De weerklank van het congres, en van Malaka's optreden aldaar, bleek zeer groot. Verschillende P.K.I.-afdelingen werden opgericht. Uit Atjeh vroeg men om een propagandist en communistische brochures te zenden. Een groep intellectuelen, meestal afzijdig van de politieke beweging, vroeg Malaka een cursus te leiden over het communisme, nadat ze een verslag van het P.K.I.-congres hadden gelezen.¹⁴⁴

De P.K.I. en, in het bijzonder, Malaka deden hun best het anti-islamitische stempel dat de Kominternresolutie tegen het Pan-Islamisme op hun beweging drukte, uit te wissen. Voortdurend legde Malaka de nadruk op de overeenstemmende doeleinden van Moslims en communisten in Azië. Na het S.I.-congres in oktober was de P.K.I. ook in de praktijk voor de Moslims opgekomen, door via een "Hadj-Comité" te ageren tegen een aantal regeringsvoorschriften over de bedevaart naar Mekka. Na een audiëntie van het comité bij de gouverneur-generaal werden een aantal voorschriften gewijzigd. Groot was Malaka's voldoening dan ook toen hij na het P.K.I.-congres werd uitgenodigd om voor Mohammadjahleiders over het communisme te spreken. Deze leiders konden volgens Malaka de motoren van de volksbeweging worden. Een week voor Malaka hen zou toespreken werd hij gearresteerd.¹⁴⁵

De gelegenheid om de vele woorden over toenadering en eenheid in daden om te zetten kwam al enkele weken na het P.K.I.-congres, bij de pandhuisstaking. De Indonesische employés van de pandhuisdienst waren verenigd in de bond van pandhuisemployés (P.P.P.B.), die onder invloed stond van Yogya. Deze employés speelden een belangrijke rol in de volksbeweging omdat ze enige scholing hadden genoten, maar niet genoeg om zich te verheven voor de volksbeweging te achten. Vele pandhuizers hadden bestuursfuncties in S.I.-afdelingen. Hun bond was een krachtige en politiek bewuste organisatie met enkele duizenden leden. In de bond was het al geruime tijd onrustig. De economische depressie bedreigde hun positie; van de bezuinigingspolitiek van het gouvernement vreesden de pandhuizers ontslagen en loonsverlagingen. Zij oefenden voortdurend druk uit op hun hoofdbestuur om actie voor hen te voeren.

De directe aanleiding tot de staking was de weigering van een beambte in één van de pandhuizen van Yogya, op 11 januari 1922 voor de verkoop bestemde goederen van de opslagplaats naar het verkoopplokaal te dragen. De employé was hiertoe verplicht op grond van de zogenaamde "*angkatan*"-circulaire¹⁴⁶, uitgevaardigd door de pandhuisdienst. Tegen deze circulaire bestond veel weerstand onder de pandhuizers; zij beschouwden zich uit hoofde van hun functie als te verheven voor lichamelijke arbeid en voelden zich beschaamd en vernederd als zij dit, in hun ogen, koelliewerk moesten verrichten. In het algemeen werden de goederen gedragen door koelies die bij de pandhuizen werkten, maar deze werden wegens de bezuiniging ontslagen. Daarna namen de employés zelf een koelie in dienst, op eigen kosten, om de goederen te dragen. Verzoeken van de P.P.P.B. om pandhuisbedienden aan te stellen werden afgewezen. In Yogya werd de weigerachtige employé opgedragen zelf de goederen te dragen; na zijn weigering werd hij onmiddellijk geschorst, in afwachting van nader onderzoek. Dit was mogelijk in gevolge de zogenaamde "*oesiran*"-circulaire.¹⁴⁷ De collega's van de geschorste pandhuizer verklaarden zich solidair en verlieten het werk. Het uitbreken van de staking

was niet geheel spontaan; de avond tevoren had het bestuur van de P.P.P.B. zich vergeefs tot de resident van Yogya gewend om over de "*angkatan*"-circulaire te spreken. Het bondsbestuur was echter weinig enthousiast over de staking. Muis verzocht de grieven te onderzoeken met tegelijkertijd werkhervatting door de geschorsten. Salim vond de aanleiding te gering om een staking uit te roepen. Maar het gouvernement besloot een harde houding in te nemen; alle stakers werden op staande voet ontslagen. De staking breidde zich snel uit, de standpunten verhardden zich; een compromis was niet meer mogelijk. Nu raakte ook de P.P.K.B., de vakbondsfederatie onder leiding van de C.S.I., waarvan de P.P.P.B. één van de belangrijkste leden was, betrokken bij de staking. En ook de R.V.C. en P.K.I. kwamen in actie; als zij zich afzijdig hadden gehouden, was elke kans om eenheid in de vakbeweging te brengen voorgoed verkeken. En, volgens Malaka:

"De andere vakverenigingen konden niet met de handen in de schoot blijven zitten, omdat, indien de stakers ontslagen zouden worden, de kapitalisten in andere ondernemingen ook snel ontslagen zouden kunnen gaan geven en een voorbeeld kunnen nemen aan het gouvernement."

Omdat de P.P.P.B.-leden zeer actief waren in de S.I., zou hun nederlaag ook de P.K.I. en R.V.C. schaden. Daarom moesten, volgens Malaka, P.K.I. en R.V.C. helpen.

"De tijd was gekomen voor de communisten om te tonen dat zij op hun congres niet alleen met de mond hadden gesproken, maar ook met hun hart."¹⁴⁸

Op 15 januari werd in Yogya een openbare vergadering gehouden met vertegenwoordigers van 17 afdelingen van de P.P.P.B., van de R.V.C., V.S.T.P. en een aantal kleinere vakbonden en van C.S.I., P.K.I. en B.U. Uit Semarang waren Malaka, Bergsma en Najoan gekomen. De stemming op de vergadering was gematigd. Muis noemde de staking de wens van het personeel en vroeg om de ontslagen in te trekken en de grieven door een onpartijdige commissie te laten onderzoeken. Malaka sprak in dezelfde geest. Hij riep op de staking niet verder uit te breiden en te pogen een oplossing te bereiken. Deze opmerkingen werden hem niet in dank door de vergadering afgenomen. De vergadering interrumpeerde en men riep dat men koeliewerk wilde doen als de Nederlandse leiding dat ook deed. Toen Tan Malaka bemerkte dat hij tegen de stemming op de vergadering inging, veranderde hij ietwat van onderwerp. Hij veroordeelde het gouvernement, omdat het bezuinigde op kleinigheden en hij eiste loonsverhoging voor de beambten.¹⁴⁹

Maar het gouvernement wees de hier gedane verzoeken af en ontsloeg elke staker. Deze starre houding trok de staking in het politieke vlak. Op deze gouvernementele gedragslijn leverden diverse adviseurs van het Indische bestuur kritiek.¹⁵⁰ De bestaande gevoeligheden van de employés hadden gemakkelijk ontzien kunnen worden bij enige soepelheid van de zijde van de pandhuisdienst; uit het feit dat de eerst ontslagen pandhuizer zelf een

draagkoelie wilde betalen, bleek de wens van de zijde van de employés een conflict te vermijden. Door de staking werden onnodig felle anti-Nederlandse gevoelens gewekt.

In de week volgend op de protestvergadering in Yogya verhardde zich ook de houding van de Indonesische partijen. In hun machteloosheid werden hun redevoeringen steeds feller en dreigden ze met een algemene staking. Deze stemming bleek op een openbare vergadering op 22 januari in Semarang. Hier waren ongeveer vijfduizend personen aanwezig, terwijl velen geen toegang tot het vergaderlokaal meer konden krijgen.

Malaka begon zijn rede hier met "Arbeiders, die staakt, half staakt en van zins zijt te staken". Hij legde uit waarom hij, die in zijn school streed tegen de minachting voor handenarbeid, een staking, die op het eerste oog het gevolg was van deze minachting, steunde.

"Hij zei verder dat men hier vroeger in het Oosten niet tegen handenarbeid opzag en die niet vernederend achtte, maar men werkte toen voor zichzelf en zijn eigen huis en gezin; zelfs vond men het zo erg niet in gedwongen herediensdienst te werken. De meerdere bekendheid met de westerse ideeën is echter later oorzaak geworden dat men enkel voelde voor arbeid met papier en pen, wetende dat de mensen die dergelijke arbeid verrichtten, meer macht en aanzien hadden. Zo zijn degenen die bij het dienstnemen bij de pandhuisdienst gehoopt hadden pennenarbeid te verrichten, in hun hoop teleurgesteld en gedwongen om goederen te dragen van het pandhuis naar het verkooplokaal. De Hollanders, al waren ze in hun land ook schoenpoetsers, willen, hier gekomen, slechts opzichter zijn en niet het minste vrachtje dragen."¹⁵¹

Er kwam dus, volgens Malaka, een raciale kwestie bij. Terwijl er bezuinigd werd via de kleine man, gingen de salarissen der hogere ambtenaren naar boven en kreeg de vloot 220 miljoen gulden meer, zonder het minste nut voor het Indische volk op te leveren. De vloot bewaakte slechts de geldkist van de kapitalist.

Malaka schetste het uitbreken van de staking. Volgens hem was deze uitgelokt door de betrokken dienstchef om zo tot personeelsvermindering te geraken. Hiertoe werd ook de "*oesiran*"-circulaire vastgesteld. Deze bedekte provocatie van de zijde van de dienstchef om via een staking tot personeelsvermindering te komen, was gevaarlijk omdat het een voorbeeld gaf aan de individuele werkgevers.

Tot slot riep Malaka alle vakverenigingen op om, als de staking verloren zou gaan, een algemene sympathiestaking uit te roepen. De ontslagen employés spoorde hij aan, na terugkeer in hun geboorteplaatsen krachtig te strijden in de revolutionaire beweging.

De politiewaarnemer merkte op dat de zakelijke kwestie nauwelijks aan de orde kwam; het gebeurde werd slechts aangegrepen om communistische propaganda te maken. Dit geschiedde op zeer felle wijze, waardoor de aanwezigen in vervoering geraakten.¹⁵²

Ook "De Locomotief" vermeldde dat sprekers als Malaka, en anderen, hun

verontwaardiging in heftige bewoordingen uitten, zich daarbij nauwelijks beheersend.¹⁵³

Maar al deze felle woorden baatten niet. In 79 van de 360 pandhuizen van de pandhuisdienst werd eind januari gedeeltelijk gestaakt. Maar hierna verliep de staking snel; het gouvernement vervulde de vacatures ten gevolge van de ontslagen met groot gemak. De algemene staking bleef uit. Tenslotte werd ongeveer twintig procent (een duizendtal employés) van het totale Indonesische personeel ontslagen; de P.P.P.B. was als organisatie uitgeschakeld en daarmee ook de P.P.K.B.; zijn leider Muis werd gearresteerd en hem werd buiten Java een verblijfplaats aangewezen.¹⁵⁴

Het gouvernement volgde nauwkeurig de ontwikkelingen in de Indonesische partijen, en vooral die in de P.K.I. In de algemene overzichten kwam al spoedig na zijn aankomst op Java in 1921 Malaka's naam voor. In december was de procureur-generaal van mening dat, na de inzinking door de verbanning van Baars, de activiteiten van de P.K.I. weer groter werden en dat sinds de aankomst van Sneevliet in China het Moskouse program duidelijker werd uitgevoerd, hetgeen laatstelijk nog bleek uit de oprichting van S.I.-scholen op communistische grondslag. Op den duur zou optreden tegen Bergsma en Semaun nodig zijn, bij dreiging van een algemene transportstaking zouden nu reeds maatregelen moeten worden genomen. In de P.K.I. werd het werk onder de massa gedaan door Malaka, Moh. Kasan, Darsono en Najoan, terwijl de leiders op de achtergrond mevrouw Sneevliet, Dekker en Van Munster waren.¹⁵⁵

De vermeende invloed van Sneevliet op de P.K.I. werd sterk benadrukt door de procureur-generaal. Dit contact zou lopen via mevrouw Sneevliet, die haar man ongetwijfeld nauwkeurig inlichtte over handel en wandel van de P.K.I. Sneevliet verschaftte de P.K.I. een aantal lichtbeelden die op 1 oktober bij de opening van het V.S.T.P.-kantoor en op het P.K.I.-congres werden gedraaid. Hij stuurde boeken voor de bibliotheek van de S.I.-school. Uit de brieven die hij zijn vrouw stuurde en die in Indië geopend werden¹⁵⁶, blijkt van deze raadgevingen weinig. In een brief uit Swatow van 28-11-1921 besluit hij met: "Groet Oom Harry - Pieter Bergsma - Ieb - andere vrienden van me."¹⁵⁷ Hieruit blijkt slechts dat hij Malaka goed genoeg kende om hem Ieb te noemen. Uit Sjanghai schreef hij op 1 april 1922:

"Nooit heb ik een brief van Ieb gekregen over zijn schoolplannen en toch schreef jij me dat hij gezonden had. Onderschept."¹⁵⁸

Hieruit blijkt dat Sneevliets inspiratie van de S.I.-scholen slechts een schrikbeeld van het gouvernement was.

Het succes van Malaka's scholen en zijn verkiezing tot P.K.I.-voorzitter vestigden de aandacht op zijn persoon. Op 21 januari 1922 bracht de Algemene Recherche Dienst een rapport over Malaka uit. Hierin schreef deze dienst over "de communistenleider Ibrahim gelar Soetan Malaka" dat deze

"van geboorte Sumatraan, meerdere jaren in Nederland studeerde, aldaar de hulpakte (voor onderwijzer) verwierf, doch meer dan eens tevergeefs poogde ook de hoofdkte te behalen, doch uit dépit over zijn wansucces zich daar in handen der communisten wierp.

Hij volgde in Nederland een cursus in het communisme, hangt deze leer thans vurig aan en noemde zich destijds een geestverwant van Van Burink, welke gegevens waren geput uit eigen door hem gevoerde correspondenties.

In december 1919 ter Sumatra's Oost Kust arriverende, werd hij bij de Senembah Maatschappij aldaar geplaatst als schoolopziener voor haar ondernemingsscholen, doch in februari 1921 ontslagen, omdat hij onder de contractarbeiders der Maatschappij propaganda maakte voor de S.I."¹⁵⁹

Hierna werden zijn activiteiten op Java opgesomd. Op grond van dit rapport en het verslag van het P.K.I.-congres meende de procureur-generaal dat

"tegen Bergsma en Malaka en tegen Semaun, zodra deze hier te lande terugkeert, mijns inziens, voldoende stof verzameld is en het moment aangebroken is om tegen hen op te treden."

Mevrouw Sneevliet en Dekker hielden zich op de achtergrond; er was geen bewijsmateriaal genoeg voor het optreden tegen hen; Darsono was buiten bereik door zijn verblijf in het buitenland.¹⁶⁰

De mogelijkheid om op te treden bezat de gouverneur-generaal via het Regerings-Reglement van 1854. Hierbij werden hem de exorbitante rechten verleend om, buiten de justitie om, in het belang van rust en orde, een persoon buiten Indië geboren te externaliseren, en een persoon in Indië geboren een woonplaats in Indië aan te wijzen.

De procureur-generaal voegde aan zijn schrijven een vragenlijst toe, die Bergsma en Malaka, na hun arrest, moest worden voorgelegd. De vragen moesten bij Malaka de contacten aantonen van de P.K.I. met de C.P. in Holland, de aansluiting van de P.K.I. bij de Internationale, de doordringingspogingen van de P.K.I. in vakbeweging en politieke volksbeweging, het propageren van communistische denkbeelden, het brengen van onrust, het kweken van propagandisten speciaal onder jeugd en het ten dele in alles navolgen van het Moskouse program.

Tot slot schreef hij nog dat Malaka en eventueel later Semaun niet moest worden toegestaan naar het Oosten of naar Nederland te gaan, waar de C.P. hen met open armen zou ontvangen met het oog op het koloniaal program.¹⁶¹

Het voorstel om maatregelen te nemen tegen Bergsma en Malaka werd besproken in een buitengewone zitting van de Raad van Indië op 26 januari. De procureur-generaal achtte ingrijpen noodzakelijk omdat de pandhuisstaking zich tot een algemene staking dreigde uit te breiden. De Raad was het hiermee niet onmiddellijk eens. Er werd op gewezen dat de staking verliep en dat de leiders achter de schermen, Dekker en mevrouw Sneevliet, veel gevaarlijker waren. De procureur-generaal noemde Malaka zeer invloedrijk; hij vormde een kern van propagandisten die de zaak voortzetten. Bergsma was, naar zijn opvatting, degene die tucht en discipline in de partij handhaafde. Tenslotte concludeerde gouverneur-generaal Fock, dat de Raad geen bezwaar

had tegen de voorgestelde maatregelen. Hij vreesde dat bij langer uitstel de toestand zich zou verscherpen.¹⁶²

De arrestatie in Bandung op 13 februari kwam voor Malaka niet als een verrassing. Hij werd scherper gevolgd dan voorheen door rechercheurs. In de krant had hij gelezen dat hij op de vergadering over de pandhuisstaking in Semarang een spreekdelict¹⁶³ had begaan. Om drie uur in de morgen had hij gehoord dat Bergsma in Semarang in hechtenis was genomen.¹⁶⁴

Malaka was in Bandung om de S.I.-school te leiden. Hij gaf beurtelings les aan de scholen in Semarang en Bandung. Bovendien had hij contact met diverse volksleiders over de voorbereidingen voor een algemene staking.

Na het uitgaan van de school om één uur in de middag had Malaka nog een bespreking met de schoolcommissie. Toen reed een auto voor met de hoofdcommissaris van politie en een hoofdresearcher. Eén van hen toonde Malaka een telegram van de resident van Semarang, waarin stond dat Malaka zo snel mogelijk gearresteerd moest worden.¹⁶⁵

Malaka's verzoek de bespreking te mogen beëindigen en enkele persoonlijke bezittingen uit zijn hotel te mogen ophalen werd afgewezen; hij mocht slechts afscheid nemen van zijn kameraden. Tussen de hoge politie-officieren in, op de achterbank van de auto, werd hij naar het politiebureau gebracht. Hier werden zijn personalia opgenomen; waarom Malaka gearresteerd moest worden wist de politie in Bandung niet. In vriendelijke sfeer discussieerde hij met hen over het communisme, tot hij naar de gevangenis werd overgebracht. Hier werd hij opgesloten in de Europese afdeling, omdat hij lid was van de gemeenteraad in Semarang, en aldus gelijkgesteld met Europeanen.¹⁶⁶

Het eerste bericht van buiten de gevangenis kwam, volgens Malaka, van Horensma, die pas van Batavia naar Bandung was verhuisd. Die ochtend had Malaka hem nog bezocht. Dit lijkt onwaarschijnlijk. Horensma schreef dat hij zich zelf in moeilijkheden had gebracht. Deze brief dateert echter van 20 februari, toen Malaka al in Semarang in hechtenis zat. Mevrouw Horensma poogde vergeefs toestemming te krijgen Malaka te bezoeken en stuurde tenslotte een briefkaart waarin zij hem niet veroordeelde maar onder meer zei: "Wie weet wat een groot man in je steekt."¹⁶⁷

In zijn cel ging hij vroeg slapen omdat hij om half vier zou moeten opstaan, maar van slapen kwam niet veel door het telkens weer luiden van een bel en de weerklank van de soldatenlaarzen op de stenen vloer voor zijn cel. Een uur na gewekt te zijn ging hij met een rechercheur door een nog donker Bandung naar het station. Hier nam hij afscheid van de diep bedroefde S.I.-bestuursleden en de onderwijzers van de school. En hij vertrok van Bandung, waar hij had gehoopt zijn gezondheid te herwinnen, die door de hitte en het zware werk in Semarang bedreigd werd.¹⁶⁸

Ter begroeting van Malaka hadden zich op het station van Semarang een aantal partijgenoten, waaronder mevrouw Sneevliet en Dekker, met een groot

aantal schoolkinderen verzameld. Maar toen de trein met tien minuten vertraging arriveerde, was Malaka al uitgestapt. Niettemin zongen de kinderen te zijner ere de "Internationale". Malaka was de halte tevoren al door twee rechercheurs uit de trein gehaald, die hem per auto naar de gevangenis brachten.

Om zes uur in de avond kwam hij daar aan; slechts de P.K.I.-leider Sudibio was daar en riep hem toe: "Groeten van de kameraden", waarop Malaka antwoordde met "Hou jullie maar goed".¹⁶⁹

In de gevangenis werd hem de oproepingsbrief betekend de volgende dag om tien uur te verschijnen in het residentskantoor om zich te verdedigen omtrent de hem ten laste gelegde feiten, om grond waarvan op hem de maatregelen van artikel 47, betreffende de exorbitante rechten, van het Regeerings-Reglement zouden kunnen worden toegepast.¹⁷⁰

Onder zware bewaking werd Malaka de volgende morgen naar het residentskantoor gebracht. De pers kreeg geen kans hem ook maar iets te vragen. In het residentskantoor waren de resident, de assistent-resident en de commissaris van politie aanwezig. Na vragen over naam en leeftijd begonnen zij vragen te stellen over Malaka's politieke actie. Malaka weigerde deze alle te beantwoorden, zoals ook Bergsma, de dag tevoren bij zijn verhoor, had gedaan. Ook zei Malaka desgevraagd dat hij zich niet nader schriftelijk wenste te verdedigen. Hiervan zag hij het nut niet in, zoals hij na zijn verbanning schreef, omdat de gehele procedure zich in de beslotenheid afspeelde. Via de exorbitante rechten kon het gouvernement iedere leider straffen, ook als de justitie hem niet kon vervolgen, omdat hij de wet niet overtreeden had. Met dit al duurde het verhoor nog geen uur.¹⁷¹

De dag daarna, 16 februari, was het de officier van justitie in Semarang die Malaka van tien tot twaalf uur verhoorde. Volgens Malaka liet de officier het rapport voorlezen, dat de recherche had opgemaakt van de vergadering over de pandhuisstaking in Semarang op 22 januari. Dit was een verslag van drie kantjes van een rede van drie kwartier; het papier stond volgens Malaka vol met blauwe en rode strepen ten teken dat er sprake was van opruiende of gevaarlijke uitspraken. Een drietal uitspraken leverde volgens de officier aanknopingspunten op voor een vervolging. Malaka weerlegde deze alle drie: de rechercheur had deze uit het verband getrokken, waardoor de juiste bedoeling verloren ging; in één geval had de rechercheur een zin verkeerd verstaan, waardoor deze zin een opruiend karakter kreeg. De officier leek voldaan en zei dat Malaka genoeg bezwaren had ingebracht.¹⁷²

Hierna begon voor Malaka een periode van wachten; zijn preventieve hechtenis werd na tien dagen met nog eens tien dagen verlengd. Al die tijd hoorde Malaka niets van het gouvernement.¹⁷³

Wel werd het hem spoedig toegestaan zijn cel te delen met Bergsma. Zij konden in ieder geval met elkaar over politiek praten. Zij wisten niets van

wat buiten de gevangenis muren gebeurde. De brieven van buiten mochten niet over politiek handelen, zodat Malaka en Bergsma slechts konden raden naar de reacties op hun gevangenneming, het verloop van de staking van de P.P.P.B. en de uitbreiding ervan tot een algemene staking door deelname van de V.S.T.P. en andere vakbonden. Maar het fluiten van de locomotieven buiten de gevangenis vertelde hen elke dag opnieuw dat de V.S.T.P. niet staakte. Zij waren bedroefd dat de kameraden niet protesteerden, niet in beweging kwamen, omdat dat bewees dat zij het contact met deze kameraden verloren hadden.

Behalve van mevrouw Sneevliet kreeg Malaka aanvankelijk van niemand bericht. Zij informeerde hem zoveel mogelijk over wat buiten het gevang gebeurde. Zij vroeg, omdat ze zich zorgen maakte over Malaka's gezondheid, toestemming aan de officier van justitie om hem extra voedsel te mogen verstrekken. Dit verzoek werd eerst toegestaan, om later weer ingetrokken te worden. Zij schreef Malaka opwekkende brieven. Zij vertelde hem over de gevoelens van de leerlingen op zijn school, dat zij het moeilijk hadden en vaak huilden; zelf gaf zij handwerkles op de school. Ook uit enkele brieven die hij van zijn leerlingen ontving bleek, volgens Malaka, dat de leerlingen dag en nacht baden voor zijn vrijlating en dat zij ijveriger dan ooit zouden werken om hem een plezier te doen. Het besef dat hij hen en zijn werk waarschijnlijk zou moeten achterlaten deed Malaka huilen.¹⁷⁴

In de communistische pers werd uitgebreid gereageerd op de arrestatie van Malaka en Bergsma. Op 14 februari schreef Sudibio in "Sinar Hindia" over het arrest van de twee leiders. Hij wees erop dat Malaka nog maar enkele malen het woord had gevoerd; was arrestatie dan wel nodig? Bovendien raakte de school door zijn arrestatie in grote moeilijkheden.¹⁷⁵

In een artikel in dichtmaat betreurde "Anak S.l.-school" de arrestatie van Malaka, die hij zijn vader noemt. De laatste twee coupletten luiden:

"Wij zijn nog klein, moeten geduld oefenen,
Afwachten het lot van de P.P.P.B.,
Dat de vergadering niet uiteenga,
20 Februari zal overal staking zijn.

Dit gedicht is ten einde,
Het is goed dat het kapitalisme begraven wordt,
De 'kaum buruh' voelt zich (dan) wel,
Die er niet mee akkoord gaan moeten vergruizeld worden."¹⁷⁶

"Het Vrije Woord" reageerde met een artikel van Van Munster:

"Aan Piet Bergsma en Tan Malaka.
Kameraden!

Opdat jullie nog een keer te meer weten zult dat jullie nog in ons midden bent al ben je gekerkerd, schrijf ik je. En ook opdat weer meerderen het horen zullen: dat wij weten dat jullie mannen bent, gaaf van karakter, te goed om door voorgangers van al wat middelmatig of daar beneden is gewaardeerd, te groot om ten vo lte uit, door hen gezien te worden.

In deze dagen van beproeving gaat ons denken en gevoelen ook uit naar

hen die aan jullie voorgingen op het pad van zelfverzaking. Jullie hebt hen gezien in het licht waarin de jongeren hen zullen zien als wij oud geworden zijn, en zo groot en zo goed als zij door de mannen en vrouwen van de Nieuwe Tijd gezien zullen worden, zó groot en zó goed zullen die velen ook jullie dan zien.

--- En jij, Malaka,

Hoe kort nog ben je in ons midden en hoe veel vermocht je te doen al. In 't Oosten geboren, in 't Westen getogen, ben je voorgeraakt. Met je heldere kop en je goeie hart ben je tot ons gekomen en heb je gezegd: Is hier iemand nodig met frisse kracht om te arbeiden in dienst van mijn volk? Welaan, hier ben ik! -

Is er hier iemand nodig, die, ofschoon jong nog, al wel zover 's levens gebeuren doorzien heeft, dat hij méé kan bedenken het plan voor de opbouw op de ruïnen van het heden? Welaan, hier ben ik! -

Is hier iemand van node die beter dan jullie de psyche van 't volk kent, die klaar weet te zeggen wat ieder moet weten! Welaan, hier ben ik.

Je legde aan kant je brevet van bekwaamheid, in 't Westen verkregen; gewin was jou een te schamele prijs voor het verlies van het geloof in jezelf.

Malaka, onderwijzer, propagandist, jou moeten wij prijzen, jou mogen we prijzen, omdat we weten, dat lof die zovelen hoovaardig maakt, jou de kracht zal geven om meer nog neer te buigen tot het volk in je streven, om aan het volk te leren: rechtop te gaan.

- Je gezondheid is wat zwak; te zwak misschien voor de stroom van kracht die je ziel door je zenuwen stuwt.

Maar je zult geduldig zijn, niet waar?

Ontembaar, goed maar je gelooft; neen, je wéét; dus effen is je gemoed?

Geen 'ombak waswas' in 't hart?

Welaan, dan is 't goed.

Dan zal, de geest versterkt, 't lijf onverzwakt, de tot leider gegroeide strijder prompt op tijd zijn plaats hernemen in de gelederen die oprukken om deze chaos tot de maatschappij van de arbeid om te beelden.

--- En jij, Malaka,

scholienstichter voor het aangezicht van Marx, Trotzky en Lenin dat je bent,

ook jouw werk,

zal worden voortgezet, door minder sterken wellicht maar door meerderen in getal.

Want al degeen die het volk voorgaan op weg naar de Nieuwe Tijd zullen kracht en lering putten en uit jullie daden en uit hetgeen jullie sprak en schreef in deze wondergrote tijden, nu woorden aan daden gelijk zijn.

En weldra zullen velen jullie voetspoor drukken.

Wij gedenken U, maar beklagen U niet.

Want in waarheid vrij zijt gij getweeën; al zijt ge nu ook gekerkerd. Makkers, tot ziens!

v.M."177

Ook verschijnt het eerste van vele artikelen met dezelfde strekking; er is een zware slag uitgedeeld aan de P.K.I., maar waar eenmaal het zaad van het communisme is gestrooid, is dit niet meer uit te roeien.¹⁷⁸

Als teken van eerbied voor Malaka werd zijn school op 14 februari gesloten.¹⁷⁹ De voorpagina van "Soeara Ra'jat" werd op 16 februari ingenomen door een oproep om steun in geld en kleren aan Bergsma, voor zijn levensonderhoud in Europa, en aan Malaka, voor de reiskosten om naar een ander land te vertrekken in verband met zijn gezondheid die hem niet toestond naar zijn ongezond verbanningsoord te gaan. De kleren kon men zenden aan

mevrouw Sneevliet, het geld aan Dekker.¹⁸⁰ Maar daadwerkelijke steun onder-vond Malaka, behalve van mevrouw Sneevliet, nauwelijks.

Mevrouw Sneevliet schreef hierover op 6 april aan haar man:

"Gezien de omstandigheden was 't dringend noodzakelijk Hein, dat ik tot adoptie (van Malaka) overging. Je weet ook wel hoe de Javanen zijn, z'n vrienden - 't zijn nog jongens haast, geen enkele oudere sluit zich bij de beweging aan, waren allemaal in de put, vonden 't verschrikkelijk dat ie in de gevangenis zat, dat ie daar op Timor-kupang (natuurlijk onder streng toezicht) met een toelage van f 50. per maand een zekere dood tegemoet ging, maar 'n uitweg zoeken, helpen, financieel maatregelen verzinnen en uitvoeren deden ze niet. Je zult 't haast niet geloven, maar uit S.I. kringen is geen cent steun binnengekomen.

Je begrijpt Hein, dat ik de enige aangewezen was voor 'n daad. Wat helpt 't als je wel meevoelt en bewondert, maar in tijd van nood niet mee pal staat naar je krachten en gaven. De mijne zijn dat, ik kan werken en 'n steun zijn, 't is maar laag bij de grond, soedah, maar toch ook nodig. En zo schreef ik aan Ieb, twee dagen nadat ie gepakt was en toen 't interneringsbesluit bekend werd, dat ie op mij kon rekenen en z'n toekomstplannen in verband daarmee maken. Eenvoudig en rechtuit als ie altijd is, heeft ie 't zonder veel omhaal van woorden aangenomen. We hebben er niet over gesproken wel weten de vrienden dat ik z'n overtocht 3de kl. heb betaald; maar verder niet, ook Dekker niet, ik schrijf 't alleen aan jou."¹⁸¹

Al op 15 februari stuurde de gouverneur-generaal een telegram aan de resident van Timor of hij bezwaar had tegen internering van Malaka op het eiland Flores. Op 20 februari antwoordde de resident. Hij vond Flores minder gewenst en stelde Kupang op Timor voor.

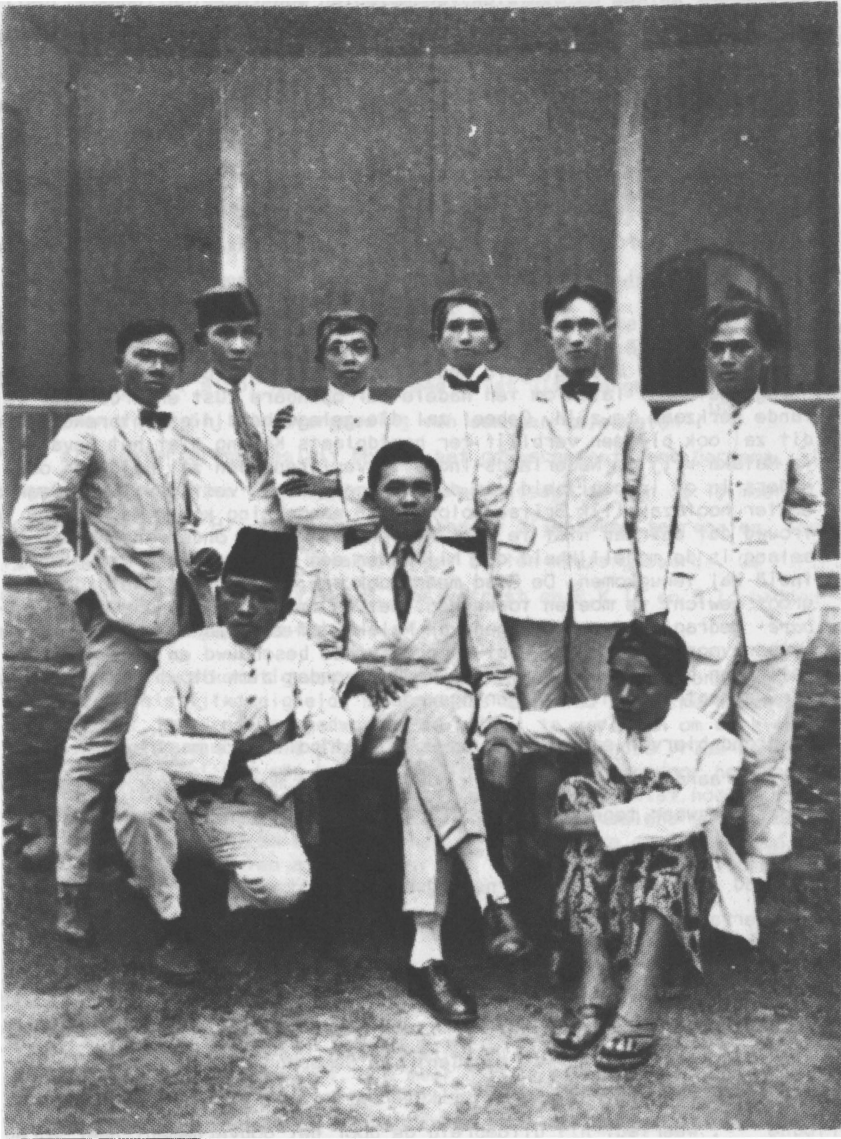
Voor het interneringsbesluit over hem afkwam stuurde Tan Malaka op 18 februari een telegram aan de gouverneur-generaal van de volgende inhoud: "verzoek indien internering opzending nederland voor externering."¹⁸²

De gouverneur-generaal handelde hierop door op 21 februari een telegram naar de minister van koloniën te sturen van de volgende inhoud:

"Internering Inlands communist Malaka in behandeling. Hij is een fel en goed organisator zoals hij met inrichting communistische scholen heeft getoond. Hij verzoekt ingeval van internering naar Nederland te mogen gaan. Ik meende aanvankelijk hem dit niet te kunnen weigeren. Indien Nederlandse regering zijn komst Nederland bedenkelijk acht weet zij misschien middel dit te beletten. Sein mij ten spoedigste antwoord.
Fock."¹⁸³

De minister van koloniën vroeg hierover op 25 januari advies aan zijn collega van justitie. Deze antwoordde op 4 maart dat zijns inziens een internering inhield dat de betrokkene de hem aangewezen plaats niet mag verlaten, zodat ook een vertrek naar Nederland hem niet geoorloofd zal zijn. Verder stelde de minister geen prijs op de overkomst van Malaka naar Nederland.

Twee dagen eerder stuurde gouverneur-generaal Fock een telegram aan de minister van koloniën waarin hij meedeelde dat hij diezelfde dag besluiten had afgekondigd om Bergsma te externaleren en Malaka te internen. De uitvoering van de internering had hij voorlopig opgeschort in afwachting van

Groep communistische leiders bij de externering van Malaka. In de achterste rij staan Subakat (tweede van links) en Sugono (vijfde van links). De namen van de anderen zijn niet te achterhalen. (uit Klassenstrijd, 1e jrg. (1926), nr.7, p.193; ook in De Baanbreker, 15-2-1930.)

antwoord op zijn eerste telegram, maar lang mocht dit uitstel niet meer duren of hij zou Malaka moeten toestaan naar Nederland te gaan.

Op 8 maart seinde de minister van koloniën aan Fock, dat hoewel justitie geen prijs stelde op Malaka's inkomst, hij geen bezwaar had tegen een overeenkomstige beschikking omdat zijns inziens uit het besluit van 1913 (om de geïnterneerden Suwardi, Douwes Dekker en Mangunkusumo toe te staan naar Nederland te gaan) bleek dat hij vrij was te gaan buiten Nederlands-Indië.¹⁸⁴

Op 1 maart bracht ook de Raad van Indië een advies uit over het verzoek van Malaka naar Nederland te mogen gaan. De Raad overwoog of het belang der openbare rust en orde de uitvoering van Malaka's wens mogelijk maakte en of de wet het mogelijk maakte de uitvoering van zijn wens te beletten.

"Nopens het eerste punt merkt de Raad op, dat het vertrek van Malaka uit Nederlands-Indië ongetwijfeld veel van zijn invloed zal doen te loor gaan en dat een vestiging in Nederland hem slechts betrekkelijk weinig gelegenheid zal laten om ten nadele der openbare rust en orde hier te lande werkzaam te zijn. Geheel zal die gelegenheid niet ontbreken, doch dit zal ook bij een verblijf ter hoofdplaats Kupang niet het geval zijn. Is Malaka vrij om Nederlands-Indië te verlaten, dan zal hij zich ook elders in of in nabijheid van de Archipel kunnen vestigen; waar daartoe echter hoofdzakelijk Britse koloniën in aanmerking komen mag worden vertrouwd dat daarvan niet te veel hinder zal worden ondervonden. Van meer belang is de mogelijkheid dat hij onder een valse naam in Nederlands-Indië zal terugkomen. De Raad meent ook aan deze mogelijkheid geen al te groot gewicht te moeten toekennen. Het is immers op grond van de *openbare* gedragingen en uitingen van Malaka dat zijn aanwezigheid als een gevaar voor de openbare rust en orde wordt beschouwd en deze openbare actie kan hij uiteraard niet hervatten zonder zich bloot te stellen aan nieuwe maatregelen van Regeringswege."

Op grond hiervan en van de overweging dat politieke maatregelen zich wegens hun aard tot het werkelijk noodzakelijke moesten beperken, maakt de Raad geen bezwaar tegen Malaka's wens Indië te verlaten. Wel zal Malaka zelf de reiskosten moeten betalen.

De Raad adviseert het interneringsbesluit uit te spreken, maar de uitvoering ervan voorlopig op te schorten, zonder dat in het besluit te vermelden.¹⁸⁵

Het uitvoerig gemotiveerde besluit no. 2a van 2-3-1922, waarbij Malaka werd geïnterneerd op Timor¹⁸⁶, vormt een bewerking van de vragen die Malaka, tijdens zijn verhoor door de resident van Semarang op 15 februari, niet wenste te beantwoorden. In een artikelenserie na zijn verbanning, in "De Tribune"¹⁸⁷, weerlegt hij uitgebreid de door het gouvernement naar voren gebrachte motieven voor zijn verbanning. De artikelenserie bewerkte hij later in 1922, tot het boekje "Toendoek kepada kekoeasaan, tetapi tidak toendoek kepada kebenaran".

Op grond van de adviezen van de minister van koloniën en de Raad van Indië besluit de gouverneur-generaal op 10 maart dat Malaka zo spoedig mogelijk en geheel voor eigen rekening Indië mag verlaten en dat het besluit van 2 maart wordt opgeschort tot Malaka's aankomst in Nederland.

Diezelfde tiende maart telegrafeert Malaka aan de gouverneur-generaal dat hij bereid is zijn reis naar Nederland zelf te bekostigen.

Op 14 maart telegrafeert de resident van Semarang aan de gouverneur-generaal dat hij voor Tan Malaka passage heeft besproken op de "Insulinde", die omstreeks 23 maart van Semarang vertrekt. Hij deelt mee dat Malaka verzocht heeft om acht dagen op vrije voeten te worden gesteld om zijn zaken te regelen. De resident acht deze termijn te ruim, ook omdat bekend is dat Malaka die tijd wil benutten voor regeling van zaken betreffende de S.I.-scholen. Twee dagen acht hij voor de ongehuwde Malaka voldoende; de gehuwde Bergsma heeft drie dagen gehad.

De gouverneur-generaal stemt op 15 maart telegrafisch hiermee in, mits Malaka onder voortdurend politietoezicht komt.¹⁸⁸

De reiskosten werden, zoals al gebleken is, betaald door mevrouw Snee-vliet. Op 2 april sloot haar man in een brief uit Sjanghai een duplicaat-wissel van f 600 bij als "vergoeding van een man reiskosten".¹⁸⁹

Na zijn externeringsbesluit boekte het gouvernement voor Bergsma, zijn Indonesische vrouw en vier kleine kinderen passage op een op 15 maart vertrekkend schip. Hij kreeg enkele dagen om zijn zaken te regelen. Toen hij terugkwam vertelde hij Malaka dat er buiten niets gebeurde. De P.P.P.B. was vrijwel verslagen, de V.S.T.P. was verrast en P.K.I. en S.I. hadden nog nergens tegen geprotesteerd.

"Bergsma, die afkomstig was uit Friesland, waarvan de bewoners beroemd zijn om hun stijfkoppigheid, Bergsma was als kind van arme ouders, toen hij twaalf jaar was, al gedwongen de school te verlaten om werk te zoeken. Hij ging naar Indië als koloniaal. Deze Hollandse Fries besefte met hart en ziel hoe erg het was onderdrukt te worden door het kapitalisme. Bergsma die al 15 jaar in ons Indië woonde, wist hoe *Kromo* werd uitgezogen door zijn eigen volk. Zijn oprechte gevoelens en helder verstand gebruikte hij om de wetenschap van socialisme en communisme te bestuderen. Zijn leven als militair had zijn liefde voor het arme volk en de wraakgevoelens voor de onderdrukkers niet geschaad."

Bergsma vertelde dat hij gebracht was naar een bijeenkomst van S.I.-leerlingen die verzameld waren in het V.S.T.P.-kantoor. De leerlingen zongen de "Internationale", zei Bergsma,

"en toen... zongen... zij... Deze zin kon hij nauwelijks tot een einde brengen. De Hollandse Fries, die meer dan vijftien jaar een wapen droeg als koloniaal, liet zich vallen op een gevangenisbank. Zijn ogen stonden vol tranen; hij sloeg zijn beide handen voor de ogen en zei slechts telkens: 'Och, die kinderen,... die arme kinderen.'"

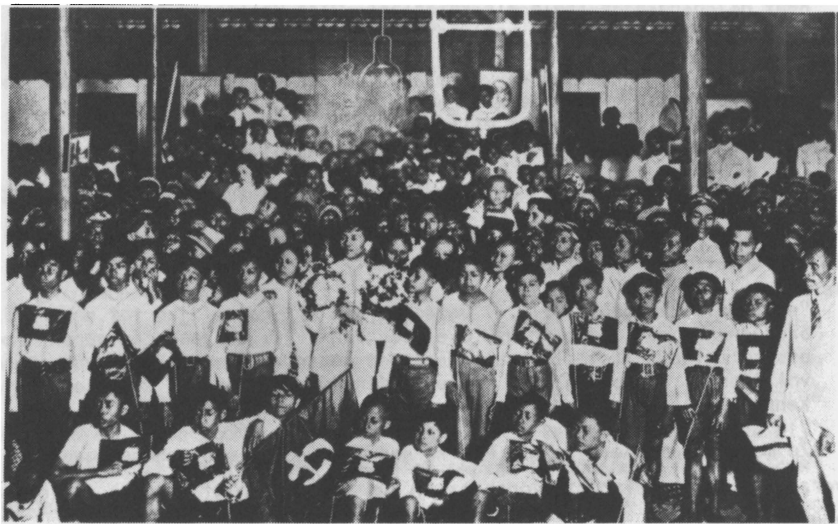
Ze moesten afscheid nemen. Malaka had toen nog niets gehoord over zijn verzoek naar Nederland te mogen gaan, dus hij wist niet wanneer zij elkaar zouden weerzien.

Bergsma zei tegen hem: "Vaarwel en tot weerziens", waarop hij liet volgen: "Het is niet nodig, dat ik je sterkte wens, omdat je al sterk bent."¹⁹⁰

Op 20 maart¹⁹¹ werd Malaka vrijgelaten om zijn zaken te regelen.

Een rechercheur op een motor moest Malaka begeleiden. Malaka mocht met hem meerijden, en reed als een kapitalist door Semarang. Zelfs, merkt hij op, de benzine behoefde ik niet te betalen. Hij ging naar het S.I.-kantoor; vlakbij was de S.I.-school. De kinderen zagen hem en in een oogwenk was hij door hen omstuwd, zij trokken en duwden, riepen goede wensen tot zij plotseling de "Internationale" inzetten, volgens Malaka gezongen alsof zij geheel Semarang moesten opwekken. Herhaaldelijk zongen zij het lied. Malaka was niet in staat met zijn partijgenoten te spreken door de kinderen, die niet luisterden naar hun leraren of de schoolbel. Pas nadat Malaka ze het verhaal van zijn verblijf in de gevangenis had verteld, gingen ze weer naar school. Hij ging even naar huis en daarna naar het huis van mevrouw Sneevliet, waar hij de hele avond onophoudelijk vergaderde met S.I.- en P.K.I.-leden; hierbij waren ook de schoolcommissies en leraren van Semarang en Bandung aanwezig. Hij sprak met hen over schoolzaken: geld, nieuwe scholen etc. Hij verwonderde zich over de kunde, het enthousiasme en de intelligentie van de leiders van de S.I.-school. Zijn strijdmakkers waren diep bedroefd, schrijft Malaka. Zij lachten niet, spraken soms niet tegen hem, durfden hem niet aan te kijken.¹⁹²

De volgende avond werd in het S.I.-kantoor een afscheidsavond aangeboden aan Tan Malaka door zijn partijgenoten en de kinderen van de S.I.-school.¹⁹³ Volgens Malaka was de zaal vol mannen, kinderen (in rode broeken en met rode vlaggen) en vrouwen, waarvan velen kinderen droegen.

Malaka temidden van zijn leerlingen op de afscheidsbijeenkomst. (uit Petrus Blumberger, *De communistische beweging in Nederlandsch-Indië*, tweede druk, Haarlem, 1935, p.96. Deze foto staat ook afgedrukt in *Roode Hulp*, 1e jrg. (1926-7), nr.1. Uit het onderschrift hierbij blijkt plaats, tijd en onderwerp van de foto.)

Twee partijgenoten maakten de weg vrij voor hem. Nadat hij was gaan zitten weerklonk de "Internationale". Vele sprekers voerden het woord. Zij spraken, aldus Malaka, uit een zuiver gemoed en uit vriendschap, omdat hij wegging. Na elke rede zong de opgewonden vergadering de "Internationale". Malaka was niet van plan te spreken en wist ook niet wat hij zou moeten zeggen. Handenschudden leek hem voldoende, maar partijgenoten droegen hem naar het spreekgestoelte.

"Ik kon niet lang spreken, omdat toen ik gezegd had, dat ik het vertrouwen van het volk gewonnen had, de zaal een oceaan van geestdrift werd, en het S.l.-kantoor lange tijd donderde van het geluid. Toen zag ik dat bijna alle leerlingen huilden en hun ouders ook en toen was ik niet in staat mijn rede voort te zetten. Ik voelde hoe onvoldoende mijn woorden waren om uit te drukken wat voor storm en orkaan woedde in mijn gevoelens. Ik stopte en niet lang daarna maakten twee partijgenoten links en rechts van mij plaats voor mij om naar buiten te gaan. Ik kon natuurlijk niet weer al deze tientallen honderden kameraden de hand schudden. Maar ik was nog niet buiten, toen de groep die dicht bij de buitendeur stond in beweging kwam, doordat er tientallen S.l.-leden waren die mijn linker- en rechterhand vastgrepen terwijl zij zeiden: Malaka, ik beloof je voort te werken tot je terugkeert naar Java. Broeder! Goede reis!

Het schreien, het roepen, de uitroepen en de beloften van tientallen honderden mannen, vrouwen en kinderen brachten mij van streek, zodat ik zonder te weten hoe plotseling op de politiemotor zat. Maar de motor kon nog niet weg, omdat tientallen vrouwen mij de hand wilden schudden, zodat ook de politiemans moest wachten, voor hij kon vertrekken."¹⁹⁴

Malaka kreeg nog een dag verlenging om zijn zaken te regelen.¹⁹⁵ Vroeg in de morgen van 23 maart ging hij naar het S.l.-kantoor, dat vol partijgenoten van Malaka was. Hier luisterde hij naar nog enkele afscheidsredes voor hij naar de stilte van de cel terugging.¹⁹⁶ Enkele honderden deden hem uitgeleide.¹⁹⁷

De volgende dag werd Malaka overgebracht naar de "Insulinde". Hij scheepste zich niet in op de gebruikelijke plaats, waar een aantal partijgenoten hem uitgeleide wilde doen, maar werd van een afgelegen pier met een politiebootje overgebracht naar het schip. Niemand had hieraan gedacht en zo nam niemand afscheid van Malaka. Na het roepen van een aantal scheldwoorden naar de politie ging de groep uiteen.¹⁹⁸

In Batavia werd hij overgebracht naar de gevangenis, waar hij vijf dagen verbleef. Hier ontmoette hij Horensma die, om afscheid van hem te nemen, van Bandung naar Batavia reisde. De nog openstaande schuld van Malaka aan Horensma zou in Nederland worden betaald. Malaka wijdt woorden van waardering aan de man die hem in de gelegenheid stelde zijn dorst naar kennis te lessen in Europa. Als een echte leraar lette hij niet op huidskleur, taal of gewoonte, maar louter op het peil van de leerling.¹⁹⁹

Horensma had met veel zorg de richting gevolgd die Ibrahims levensloop insloeg. In zijn brieven aan Malaka drong hij aan op het zoeken van een vaste betrekking²⁰⁰ of verdere studie in Nederland²⁰¹. Hij probeerde zijn pupil op deze wijze van een zijns inziens heilloos pad af te leiden.

Malaka wees dit vriendelijk maar beslist af.

De emotionele betrokkenheid van de Horensma's bij het lot van Malaka blijkt uit de brief die Horensma aan de gevangen Malaka schreef. Hij doet hierin een dringend en hier en daar geraffineerd beroep op Malaka op zijn schreden terug te keren, als het daarvoor al niet te laat zou zijn. Hij wil daartoe alle hulp verlenen.

Maar de kloof tussen leermeester en leerling valt samen met de kloof kolonisator-gekoloniseerde en is onoverbrugbaar. De grondslag voor een gemeenschappelijke opvatting is afwezig. In dat opzicht zijn deze brief en Malaka's antwoord erop illustraties van een veel algemener verschijnsel.²⁰²

Malaka betaalde aan boord van de "Insulinde" nog zestig gulden aan Horensma, wat zijn totale aflossing op f 620 bracht.²⁰³ Dit was zijn laatste aflossing. Horensma werd verder nog gedupeerd door het faillissement van de verzekeringsmaatschappij, waar Malaka's levensverzekering liep.²⁰⁴

Uit zijn financiële reserve kon Malaka de schuld aan zijn dorp afbetalen.²⁰⁵

Op 29 maart vertrok de "Insulinde" uit Tanjung Priok. Najoan was naar de boot gekomen om afscheid te nemen. Op 1 april legde de boot aan in Padang. Malaka werd verboden aan land te gaan. Hij bleef aan boord, onder scherpe bewaking. Iedere oudere persoon die aan boord kwam bezorgde Malaka hartkloppingen omdat hij vreesde, dat het zijn ouders zouden zijn. Maar zijn jongere broer verbood hun naar de haven te komen, omdat hij vreesde dat ze het afscheid niet zouden kunnen verdragen. Ze baden in hun dorp voor hun zoon. Wel kwamen er vele volksleiders uit Padang aan boord. Ze wisten vaak niet dat Malaka uit de omgeving kwam, omdat hij "gelar Datuk" voor zijn naam weglief. Malaka merkt op dat er nog geen communistische beweging in de Minangkabau is. Hij schrijft dit toe aan de mindere ellende dan in Midden-Java. De handel en het onderwijs zijn in eigen handen. Als de nationalistische partijen in de Minangkabau een communistisch program zouden krijgen zouden zij sterk zijn doordat de Minangkabauers een onafhankelijke aard bezitten en hun *adat* gemakkelijk verbonden kan worden aan het communisme.²⁰⁶

Met het vertrek uit Padang verliet Malaka Indië, om pas meer dan twintig jaar later terug te keren. Waarom verkoos hij te vertrekken boven in Indië te blijven?

Op het eiland Timor, waar, naar zijn zeggen, de mensen nog naakt rondliepen, zou hij kunnen wachten op de gratie van het gouvernement. Dat zou pas het geval zijn als er in binnen- en buitenland geen enkel gevaar meer bestond voor het koloniale bestuur. Maar wanneer zouden de revolutionaire gedachten dood zijn? In Japan schrokken de regeerders van de arbeidersbeweging; het Chinese volk ontwaakte en organiseerde zich; in Brits-Indië en Egypte kwam het volk ook in beweging. Gratie zou Malaka op zo'n manier nooit krijgen.

En zo ging hij, schrijft Malaka, dan naar het westen, het werelddeel dat de wereld versterkte met techniek en geld en dat het oosten een nieuw wapen gegeven had: het socialisme. Hier wachtte hij op zijn terugkeer die zou komen, want het proletariaat werd steeds sterker en het kapitaal steeds zwakker. Het internationalisme groeide aldus.²⁰⁷

In de communistische bladen verschenen nog de afscheidsbrieven van Bergsma en Malaka.²⁰⁸ Portretten van Malaka en Bergsma werden als aandenken aan de voormannen verkocht. De opbrengst zou aan hen en aan de S.I.-school ten goede komen.²⁰⁹

Op 1 mei verschijnt in "Het Vrije Woord" een afscheidsartikel. De schrijver looft Malaka voor zijn scholenwerk, dat hij in Indië opzette en dat in zo'n grote behoefte voorzag.

"We missen hem node en de plaats die hij aan onze zijde innam is niet zo gemakkelijk aan te vullen, maar iedereen die bijgewoond heeft het afscheid aan zijn vrienden jong en oud zal weten dat hij, in de korte tijd dat hij hier in ons midden was, in hunne harten een plaats veroverd heeft waaruit geen macht ter wereld hem weg kan dringen. Wie ze gezien heeft de meisjes, de jongens, de vrouwen en de mannen wier tranen rijkelijk vloeiden bij de woorden die hij tot afscheid tot hen sprak zal gevoeld hebben dat er iets is ontwaakt in dit kalme goedhartige volk, dat zij beginnen zich zelf te worden, dat zij weten. *Dat* zal onze vriend, waar hij moet gaan zwerven ver van het land en volk dat hem zo lief is ten troost zijn. Kameraad Malaka, de makkers in dit mooie grote land groeten U en waar ter wereld ge ook zult zijn zult ge de warme harteklop van uw vrienden in het tropenland, uw land, kunnen horen. Het ga je wel en tot ziens, de makkers waken, want

Tan Malaka, waarschijnlijk ten tijde van zijn verbanning.

Nu tijgen zij uit, gelijk gij zijt uitgetogen,
 uw vaan in de handen en in de harten uw moed,
 de hoofden naar de toekomst licht overgebogen,
 horen haar ruisen van ver, en onze ogen
 voelen door tranen haar gloed.....

(H.Roland Holst.)

Op 2 april houdt de S.I.-Semarang een protestvergadering tegen de verbanningen van Malaka en Bergsma. Hierover schrijft het dagblad van de "Sarekat Hindia" in Semarang, "De Expres":

"'t Was geen protest.

't Was een - wil men zacht verwijtend - aanroepen van moeder regering, voor en na. ---

't Was één geklaag: Waarom, moeder, ontruikt gij ons onze dierb'ren Tan Malaka? Steun ons toch om de strijd aan te binden tegen het veelkoppige monster, dat kapitalisme heet! ---

Nee, ik had me een p.r.o.t.e.s.t. heel anders voorgesteld. Ik had me er op geprepareerd mannelijke taal te horen. Ook de bij duizenden opgekomen bezoekers van heinde en ver blijkbaar. Het handgeklap, de toejuichingen gaven er blijk van, dat men niet voldaan was.

En er was anders wel aanleiding om treffend te spreken, om de vinger te leggen op de wonde.

Er is gebrek aan onderwijskrachten en 'moeder' ontzag zich niet een leerkracht, toegegeven om een kleinigheidje, te verwijderen!"²¹⁰

Er waren een twintigtal sprekers, waaronder ook drie vrouwen.

Er werd besloten een protesttelegram aan het gouvernement te sturen en een telegram met groeten aan Malaka.²¹¹

De weerklank van Malaka's verbanning was, buiten de communistische, in de Indische pers klein. De Hollandse pers stemde algemeen met de maatregel in. Zo schreef "De Locomotief" al meteen bij zijn arrestatie:

"Tan Malaka, gearresteerd wegens de publikatie van anti-Nederlandse geschriften, lid van de Semarangse gemeenteraad, hoofd der S.I.-school alhier, trad veel minder op de voorgrond, hoewel hij Semaun verving als plaatselijk P.K.I.-leider. Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst, en daar hij deze laatste zag in het bloedrode gloren van de communistische dageraad, werden de S.I.-scholen geheel ingesteld op het kweken van anti-Nederlandse sentimenten, zeker een der hoofdredenen, welke zijn langer verblijf op Java ongewenst maken."

Met Malaka heeft men al ruimschoots geduld geoefend; het wegzenden van een "opvoeder" als Malaka kan niet dan heilzaam voor land en volk zijn.²¹²

De agenda van de gemeenteraad van Semarang bevatte in april het voorstel Tan Malaka van zijn lidmaatschap te ontheffen omdat hij de gemeente had verlaten, zonder hiervan echter kennis te geven.²¹³ Hiermee waren dan Malaka's formele banden met Semarang verbroken.

1. Gebaseerd op McVey, *The Rise*, voornamelijk de hoofdstukken II t/m V.
2. Rede op het Congres van Volkeren van het Verre Oosten, verslag hiervan in brief ministerie van buitenlandse zaken aan ministerie van koloniën, 10-5-1922 in verbaal 19-5-1922 letter O 5/25.
3. Pendjara I, p.66. Hier schrijft Malaka ook dat hij tegen Horensma vertelde een school te willen oprichten in overeenstemming met de behoeften en de aard van het volkskind. Hij zocht vrijheid om te werken, leerlingen, een schoolgebouw en -middelen en een omgeving die dit werk welwillend zou beschouwen. Horensma zou hierover gezegd hebben dat hij zijn gang maar moest gaan. Dit lijkt niet geheel juist. Zie brief A-17.
4. Pendjara I, p.66-8; brief A-17.
5. M. (G.J. van Munster), "Niet zo!", *De Communistische Onderwijzer*, 3e jrg. (1922), nr.9, p.4.
6. Brieven A-18 en A-19. In al zijn brieven aan Horensma uit deze periode neemt Malaka de nodige terughoudendheid in acht wat betreft zijn politieke ideeën en activiteiten.
7. Brief A-21.
8. Semaun, "Bung Tan" in *Peringatan sewindu hilangnja Tan Malaka*, p.23-4. Ook opgenomen in Sudyono Djojoprajitno, *P.K.I.-Sibar contra Tan Malaka, Pemberontakan 1926 & "Kambing Hitam" Tan Malaka (P.K.I.-Sibar contra Tan Malaka, De opstand van 1926 en het "zwarte schaap" Tan Malaka)*, Jakarta, 1962, p.223-5.
9. De Locomotief 22-4-, 29-4- en 3-5-1921; telegram resident Semarang aan GG, 27-5-1921 in mailr. 573x/21 in vb.12-1-1922 lt.P. In allerlei bronnen wordt in deze periode Sutan als voornaam voor Malaka gebruikt. Volgens de artikelen in De Locomotief was Malaka daggelder bij de gemeente Semarang. Dit was volgens Malaka een leugen die het Soerabajaasch Handelsblad had rondgestrooid. Brief A-22. In *Sinar Hindia*, 4-6-1921 in IPO 1921, nr.23 wordt ontkend dat Malaka daggelder zou zijn: "hij werkt slechts voor de vooruitgang van het volk".
10. Bijlage brief resident Semarang aan GG, 20-5-1921 in mailr.573x/21 in vb.12-1-1922 lt.P.
11. Bijlage brief resident Semarang aan GG, 27-10-1921: Resumé van de oprichting der S.I.-school (verder aangehaald als Resumé S.I.-school) in mailr.1077x/21.
12. Brief Algemene Recherchedienst (ARD) aan procureur-generaal (PG), 12-12-1921 in mailr.15x/22 in vb.2-3-1922 lt.D 2.
13. Resumé S.I.-school; Pendjara I, p.68; brief A-22. Op 30-6-1921 telde de school 64 leerlingen.
14. "Sekolahan S.I.", Soeara Ra'jat, nrs. 10-12-, 1-6-, 16-6- en 1-7-1921. Ook in IPO 1921, nr.29.
15. Brief A-22.
16. Brief A-23.
17. Resumé S.I.-school.
18. Soeara Ra'jat, nr.15, 16-8-1921 in IPO 1921, nr.34. Volgens brief A-23 zelfs 150 leerlingen.
19. Brief A-24.
20. Resumé S.I.-school en brief ARD aan PG, 12-12-1921.
21. IPO 1921, nr.35, soortgelijk in Soeara Ra'jat nr.16, 31-8-1921 in IPO 1921, nr.37.
22. Resumé S.I.-school.
23. Resumé S.I.-school.
24. Brief assistent-resident Semarang aan PG, 28-10-1921 in mailr.1120x/21.
25. Brief PG aan assistent-resident Semarang, 4-11-1921, in dezelfde zin brief PG aan assistent-resident Semarang, 15-9-1921, beide in mailr. 1120x/21.
26. McVey, *The Rise*, p.107-8.
27. Tan Malaka, "Mijn Verbanning", *De Tribune*, 29-5-1922 (verder aangehaald als *Mijn Verbanning* met de datum van het artikel in *De Tribune*). Afgedrukt als bijlage VI.
28. Brief ARD aan PG, 12-12-1921. Volgens brief A-24 kon Malaka geen gouvernementsonderwijzers krijgen: "Veeleisend en zonder liefde voor 't werk en 't volk."

- 29.Sinar Hindia, 15-11-1921 in IPO 1921, nr.47.
- 30.Sinar Hindia, 25-11-1921 in IPO 1921, nr.48.
- 31.Mijn Verbanning, 29-5-1922; zie ook Soeara Ra'jat, nr.21, 16-11-1921 in IPO 1921, nr.51.
- 32.Sinar Hindia, 5/10-12-1921 in IPO 1921, nr.50.
- 33.Pendjara I, p.69.
- 34.Sinar Hindia, 12/17-12-1921 in IPO 1921, nr.51.
- 35.Brief ARD aan PG, 17-1-1922; brief ARD aan PG, 21-1-1922, beide in mailr. 134x/22 in vb.8-3-1922 lt.M 2; Sinar Hindia, 17-1-1922 in IPO 1922, nr.4.
- 36.Mijn Verbanning, 31-5-1922 en Sinar Hindia, 6/11-3-1922 in IPO 1922, nr.11. Ook een artikel van E.Ardinidjaja in Sinar Hindia, 14-3-1922, overgenomen in Koloniaal Weekblad, 15-6-1922.
- 37.Soeara Ra'jat nr.18, 1-10-1921 en nr.20, 1-11-1921. Het tweede gedeelte ook in IPO 1921, nr.47.
- 38.Sinar Hindia, 19/24-12-1921 in IPO 1921, nr.52. De foto's van leerlingen in hun diverse activiteiten zijn in de kopie van de brochure waarover ik beschik (afkomstig uit het Museum Pusat, Jakarta) van te slechte kwaliteit om hier te reproduceren.
- 39.Tan Malaka, S.l. Semarang dan Onderwijs, Semarang, 1921, p.1-2.
- 40.S.l. Semarang dan Onderwijs, p.3-4. Citaten op p.3 en p.4.
- 41.S.l. Semarang dan Onderwijs, p.4-8. Citaat op p.7-8.
- 42.S.l. Semarang dan Onderwijs, p.8-10.
- 43.S.l. Semarang dan Onderwijs, p.11-5.
- 44.S.l. Semarang dan Onderwijs, p.15-6.
- 45.S.l. Semarang dan Onderwijs, p.17-21. Citaat op p.21.
- 46.S.l. Semarang dan Onderwijs, p.21-4.
- 47.S.l. Semarang dan Onderwijs, p.24-5.
- 48.S.l. Semarang dan Onderwijs, p.26.
- 49."Raden Kamil, de Nestor", Het Vrije Woord, 10-8-1921, p.7-8.
- 50.Mijn Verbanning, 29, 30 en 31 mei 1922. Een iets uitgebreider bewerking hiervan in Tan Malaka, Toendoek kepada kekoeasaan, tetapi tidak toendoek kepada kebenaran (Buig voor macht, maar buig niet voor de waarheid), Berlijn, 1922, p.52-71. Verslag van een rede van Tan Malaka over de S.l.-school: "De Indische School", De Communistische Onderwijzer, 3e jrg. nr.6, p.4 (verder aangehaald als De Indische School).
- 51.De Indische School, in gelijke zin Toendoek, p.9-11.
- 52.Mijn Verbanning, 29-5-1922.
- 53.Mijn Verbanning, 30-5-1922.
- 54.Mijn Verbanning, 31-5-1922.
- 55.De Communistische Onderwijzer, 3e jrg. (1922), nr.7, p.4 nam dit over uit Het Vrije Woord. Ook in Soeara Ra'jat, nr.4, 16-2-1922 in IPO 1922, nr.12.
- 56.Mijn Verbanning, 31-5-1922.
- 57.Rede Semaun, brief min. v. buitenlandse zaken aan min. v. koloniën, 10-5-1922, p.29.
- 58.Mijn Verbanning, 31-5-1922.
- 59.Mededeelingen omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang (afgesloten 1 mei 1922), Weltevreden, 1922, p.7.
- 60.Brief R.Kern aan GG, 25-2-1922 in mailr.342x/22. In het schooljaar 1922-3 werden in het gewest Semarang op 6790 aanvragen om toelating tot de H.l.S. er 2067 afgewezen; in Bandung 5858 op een totaal van 7594 en in Kediri 2950 op een totaal van 8075 aanvragen. Brief PG aan GG, 27-1-1923 in mailr.112x/23.
- 61.Mijn Verbanning, 31-5-1922.
- 62.Pendjara I, p.70-1.
- 63.Semaun in Peringatan sewindu hilangnja Tan Malaka, p.24.
- 64.McVey, The Rise, p.99-100.
- 65.McVey, The Rise, p.100-2. De breuk wordt gemeld in Sinar Hindia, 21-6-1921, overgenomen in De Locomotief, 22-6-1921. Het manifest staat in Sinar Hindia, 25-6-1921 in IPO 1921, nr.26.
- 66.Sinar Hindia, 12-5-1921 in IPO 1921, nr.20.
- 67.Sinar Hindia, 4-7-1921 in IPO 1921, nr.28 en 4-8-1921 in IPO 1921, nr.31. In Pendjara I, p.72 noemt Malaka deze vergadering zijn eerste ervaring

- in de vakbondsstrijd. Dit is juist, niet echter dat Semaun hem plotse-
ling hier naar toestuurde om voorzitter te worden. Hij was immers al
vice-voorzitter.
68. Sinar Hindia, 16-8-1921 in IPO 1921, nr.34.
 69. Sinar Hindia, 1-10-1921 in IPO 1921, nr.40.
 70. Verslag van het Communistencongres op 24 en 25 December te Semarang
gehouden, door de Recherchedienst Semarang (verder aangehaald als
Verslag PKI-congres) in mailr.134x/22 in vb.8-3-1922 lt.M 2.
 71. Bijvoorbeeld in Sinar Hindia, 27-8-1921 in IPO 1921, nr.35.
 72. Sinar Hindia, 27-6-1921 in IPO 1921, nr.27.
 73. In Soeara Ra'jat verschenen de eerste zes hoofdstukken van "Sovjet atau
Parlement?": nr.9, 16-5-1921, p.1-4 (ook in IPO 1921, nr.21); nr.10-2,
1/16-6- en 1-7-1921, p.1-7 (ook in IPO 1921, nr.29); nr.13-4, 16-7- en
1-8-1921, p.1-8 (ook in IPO 1921, nr.33); nr.15, 16-8-1921, p.1-3 (ook
in IPO 1921, nr.34). De laatste aflevering besluit met "wordt vervolgd".
In Soeara Ra'jat zijn echter geen verdere afleveringen verschenen. De
originele brochure heb ik niet kunnen achterhalen. De brochure is, in
gestencilde vorm, heruitgegeven. Bij deze uitgave is in de marge de
originele paginering aangegeven. Van deze stencil-herdruk heb ik het
uitgebreide slothoofdstuk gebruikt, dat in de eerste druk de pagina's
68 tot 107 omvat. Voor dit gedeelte verwijzen de noten naar deze pagi-
na's. Voor het gedeelte afgedrukt in Soeara Ra'jat vermelden de noten
het hoofdstuk en de paragraaf ervan.
 74. Sinar Hindia, 22-10-1921 in IPO 1921, nr.43; rede Semaun, brief min. v.
buitenlandse zaken aan min. v. koloniën, 10-5-1922, p.49.
 75. Mijn Verbanning, 18-5-1922. Hier en in Toendoek, p.47 geeft Malaka een
zeer beknopte omschrijving van de inhoud van zijn boekje.
 76. Sovjet atau Parlement, Inleiding.
 77. Sovjet atau Parlement, I,2.
 78. Sovjet atau Parlement, I,3.
 79. Sovjet atau Parlement, II,1.
 80. Sovjet atau Parlement, II,2.
 81. Sovjet atau Parlement, III,1.
 82. Sovjet atau Parlement, III,2.
 83. Sovjet atau Parlement, IV,1.
 84. Sovjet atau Parlement, IV,2.
 85. Sovjet atau Parlement, V.
 86. Sovjet atau Parlement, VI.
 87. Sovjet atau Parlement, p.69-70.
 88. Sovjet atau Parlement, p.70-1.
 89. Sovjet atau Parlement, p.72-3.
 90. Sovjet atau Parlement, p.75.
 91. Aan Malaka, "Deli en de arbeidersbeweging", Het Vrije Woord, 18-3-1921,
p.6. Zie bijlage V.
 92. Brief B-29.
 93. Sovjet atau Parlement, p.77-9.
 94. Sovjet atau Parlement, p.80-90.
 95. Sovjet atau Parlement, p.91-8.
 96. Sovjet atau Parlement, p.99-103.
 97. Sovjet atau Parlement, p.105-7. Citaat op p.107.
 98. McVey, The Rise, p.112.
 99. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.31 vermeldt bijvoorbeeld dat de artikelen-
serie in Soeara Ra'jat Malaka bekend en populair maakte.
 100. Sinar Hindia, 17-1-1922 in IPO 1922, nr.4.
 101. Sinar Hindia 9-6-1921 in IPO 1921 nr.24, ook in Koloniaal Weekblad,
10-11-1921.
 102. Sinar Hindia, 22-6-1921, opgenomen in Koloniaal Weekblad, 17-11-1921.
 103. In een brief van de resident van Semarang aan de GG, 7-6-1921 in mailr.
1077x/21, schrijft deze dat over de aanstaande voorzitter van de P.K.I.,
Sutan Malaka, niets te melden valt.
 104. Brief ARD aan PG, 12-12-1921.
 105. Brief ARD aan PG, 21-1-1922.
 106. Pendjara I, p.72.

107. McVey, *The Rise*, p.68.
108. Brief ARD aan PG, 12-12-1921.
109. De Locomotief, 20-9-1921.
110. De Locomotief, 5-10-1921.
111. De Locomotief, 19-11-, 22-11-, 7-12-, 28-12-1921, 28-1- en 7-2-1922; McVey, *The Rise*, p.70-1. Malaka werd in de vergadering van 21-11-1921 voorgesteld als lid van de commissie onderwijs. Hij kreeg één stem; zijn tegenstanders resp. acht en drie. Notulen van het verhandelde in de vergaderingen van den Raad der gemeente Semarang in 1921 (bijvoegsel behorende bij het Gemeentebblad van Semarang), p.1275.
112. De Locomotief, 24-12- en 28-12-1921; Notulen raad der gemeente Semarang, p.1497-1503.
113. Het dagblad van de C.S.I., verschijnend te Jogya.
114. Toendoek, p.36.
115. Pendjara I, p.71.
116. Toendoek, p.36. Over ditzelfde onderwerp schreef Malaka een artikel van gelijke strekking in Soeara Ra'jat nr.16, 1-10-1921 onder de titel "Kaoem Moeslimin dan Bolsjewisme" (Moslims en het Bolsjewisme).
117. Overzicht van de gestie der Centraal Sarekat Islam in het jaar 1921, p.22 in mailr.1030x/22.
118. Toendoek, p.36-7.
119. Toendoek, p.37.
120. McVey, *The Rise*, p.113.
121. Pikoelen = dragen.
122. Brief ARD aan PG, 21-1-1922. De Locomotief, 7-1-1922 vermeldt geruchten dat Surjopranoto naar Sjanghai zou gaan na een belofte van f 1000 premie en meer geld in Sjanghai.
123. McVey, *The Rise*, p.116-7.
124. McVey, *The Rise*, p.115-7; brief ARD aan PG, 17-1-1922.
125. De Locomotief, 27-12-1921.
126. De Tribune, 10-3-1922, overgenomen uit Het Vrije Woord.
127. De Locomotief, 27-12-1921.
128. De Tribune, 10-3-1922.
129. Verslag PKI-congres.
130. De Tribune, 10-3-1922.
131. Verslag PKI-congres.
132. De Locomotief, 27-12-1921.
133. Verslag PKI-congres.
134. De Locomotief, 27-12-1921.
135. Verslag PKI-congres.
136. Verslag PKI-congres.
137. Hadji Agus Salim, die had toegezegd te komen, verscheen niet. Pendjara I, p.72.
138. Islamitische vereniging, die zich voornamelijk bezig hield met sociaal en cultureel werk.
139. Toendoek, p.42.
140. Pendjara I, p.73.
141. McVey, *The Rise*, p.115. Volgens brief PG aan GG, 3-1-1922 in mailr. 198x/22 in vb.13-5-1922 lt. X 4, zei Malaka op een vergadering bij hem thuis op 26 december dat hij kort tevoren contact had gehad met een naar Semarang gereisde Brits-Indische communist. Met hem was over versterking van de contacten met het buitenland gesproken. Daarom waren ook Semaun en Najoan op reis gegaan. Wie deze Brits-Indiër, die als bediende van een Engelsman uit Singapore reisde, was, is mij onbekend.
142. De Tribune, 10-3-1922; Verslag PKI-congres.
143. Toendoek, p.42.
144. Toendoek, p.42-3.
145. Toendoek, p.43; McVey, *The Rise*, p.116-7.
146. Angkatan = draag.
147. Oesiran = verdrijving, verjaging.
148. Toendoek, p.49.
149. De Locomotief, 17-1-1922; rapport Britse Consul-Generaal Batavia, 20-1-1922, Public Record Office, London (PRO), FO 371-8357-W 1612.

150. Brief Kantoor van Arbeid aan GG, 24-2-1922 in mailr.295x/22; brief R.Kern aan GG, 16-3-1922 in mailr.409x/22; beide in vb.18-6-1923 nr.30.
151. Sinar Hindia, 23-31-1-1922 in IPO 1922, nr.5.
152. Bijlage bij brief PG aan GG, 13-2-1922 in vb.29-4-1922 lt.G 4.
153. De Locomotief, 23-1-1922.
154. Over de staking: McVey, The Rise, p.120-3; Mijn Verbanning, 20-5-1922; Mededeelingen omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang 1922, p.21-32; J.T.Petrus Blumberger, De communistische beweging in Nederlandsch-Indië, Haarlem, 1928, p.30.
155. Brief PG aan GG, 23-12-1921 in mailr.15x/22 in vb.2-3-1922 lt.D 2.
156. Dit was mogelijk via de bepalingen van een Staatsblad uit 1893. De officier van justitie gaf toestemming op 8 maart 1922, in mailr. 520x/22 in vb.31-5-1922 lt.C 6.
157. Oom Harry = H.W.Dekker. Brief PG aan GG, 12-5-1922 in vb.28-6-1922 lt.K 7.
158. Brief PG aan GG, 10-6-1922 in mailr.715x/22 in vb.27-9-1922 lt.R 10.
159. Brief ARD aan PG, 21-1-1922.
160. Brief PG aan GG, 24-1-1922 in mailr.134x/22 in vb.8-3-1922 lt.M 2.
161. Brief PG aan GG, 24-1-1922.
162. Notulen Raad van Indië in vb.29-4-1922 lt.G 4.
163. Het opwekken of aanmoedigen van gevoelens van vijandschap, haat of minachting tegen de regering van Nederland of Nederlands-Indië, in woord of geschrift, was strafbaar volgens het Wetboek van Strafrecht. De artikelen uit het wetboek, die hierop betrekking hadden werden aangeduid met "haatzaai"-artikelen.
164. Toendoek, p.3. Malaka noemt een vergadering van 25 januari, als die waarop hij een spreekdelict zou hebben begaan; deze vergadering vond echter plaats op 22 januari.
165. Toendoek, p.3; Preanger Bode, 14-2-1922.
166. Toendoek, p.4-5.
167. Pendjara I, p.75-6. Zie brief G.Horensma aan Malaka, 20-2-1922, opgenomen in correspondentie Tan Malaka- G.H.Horensma.
168. Toendoek, p.7-8. Over zijn bedreigde gezondheid ook brief A-25.
169. Toendoek, p.11-2; De Locomotief, 15-2-1922; Indische Courant, 17-2-1922.
170. Brief resident Semarang aan GG, 15-2-1922 in vb.29-4-1922 lt.G 4.
171. Toendoek, p.16-7; De Locomotief, 15-2-1922; Indische Courant, 17-2-1922. De 48 vragen staan afgedrukt (in het Indonesisch) in Toendoek, p.17-24 en (in het Nederlands) in Het Vrije Woord, 10-5-1922, p.6-8. Zie ook brief A-27.
172. Toendoek, p.12-5; brief A-27.
173. Toendoek, p.15. Volgens De Locomotief, 16-2-1922 werd Malaka verhoord over zijn brochures. Dit is niet waarschijnlijk; indien de justitie enige overtreding in die brochures had gezien, had ze deze wel in beslag laten nemen. Maar eind februari was "Sovjet atau Parlement?" nog altijd te koop. Kaoem Moeda, 20/25-2-1922 in IPO 1922, nr.9. Zie ook brief A-27.
174. Toendoek, p.75-6.
175. Sinar Hindia, 14-2-1922 in IPO 1922, nr.7.
176. Sinar Hindia, 16-2-1922 in IPO 1922, nr.8. Anak S.l.-school = Kind van de S.l.-school; kaum buruh = de arbeiders.
177. Het Vrije Woord, 10-2-1922, p.1-2, overgenomen in De Tribune, 3-5-1922. Ombak waswas = zorgen.
178. Sinar Hindia, 17-2-1922 in IPO 1922, nr.8; Soeara Ra'jat nr.3, 1-2-1922 in IPO 1922, nr.10; nr.4, 16-2-1922 in IPO 1922, nr.12; Sinar Hindia, 12-3-1922 in IPO 1922, nr.13.
179. Soeara Ra'jat nr.4, 16-2-1922 in IPO 1922, nr.12.
180. Soeara Ra'jat, nr.4, 16-2-1922 in IPO 1922, nr.12.
181. In brief PG aan GG, 12-5-1922.
182. Vb.29-4-1922 lt.G 4; ook in Nieuwe Soerabajasche Courant, 24-2-1922 en Het Dagblad, 4-3-1922.
183. Vb.2-2-1922 lt.A 2.
184. Vb.8-3-1922 lt.M 2.
185. Vb.29-4-1922 lt.G 4.

186. In vb. 29-4-1922 It. G 4.
187. Zie bijlage VI.
188. Vb. 29-4-1922 It. G 4.
189. Brief PG aan GG, 10-6-1922. Ook in de pers werd dit gepubliceerd: Het Dagblad, 22-3-1922; Nieuwe Soerabajasche Courant, 24-3-1922.
190. Toendoek, p. 77-8.
191. De Locomotief, 20-3-1922.
192. Toendoek, p. 79-81.
193. De Locomotief, 21-3-1922.
194. Toendoek, p. 82-3.
195. De Locomotief, 22-3-1922.
196. Toendoek, p. 83; Pendjara I, p. 84.
197. De Locomotief, 23-3-1922.
198. De Locomotief, 24-3-1922; Het Dagblad, 24-3-1922; Nieuwe Soerabajasche Courant, 24-3-1922.
199. Pendjara I, p. 86-7; zie ook brief A-27.
200. Brief A-24.
201. Brief A-25.
202. Brief G. Horensma aan Malaka, 20-2-1922. C.W. Janssen schreef op 29-11-1921 aan G. Horensma (AH) dat hij vernomen had dat Malaka geheel in het "Inlandse Verenigingsleven en in de Communistische propaganda verzeild is geraakt". Deze gang van zaken ging hem zeer ter harte en hij vroeg Horensma hoe dat was gekomen. Janssen was ervan overtuigd dat "hij, wát hij gedaan heeft, uit volle overtuiging heeft gedaan, maar even zeker ben ik hiervan dat hij zich heeft laten meeslepen door schoonklinkende leuzen en door personen, die een handig gebruik wisten te maken van zijn idealisme."
203. Overzicht aflissingen in AH.
204. Brief A-25. In 1924 maakte Horensma de verzekering premievrij. In 1933 kreeg hij f 1220,02 uitgekeerd. Bescheiden hierover in AH.
205. Brief A-27.
206. Pendjara I, p. 87, 90-1.
207. Toendoek, p. 29-31.
208. Sinar Hindia, 3-4-1922 in IPO 1922, nr. 15 en Soeara Ra'jat nr. 5, 1-3-1922 in IPO 1922, nr. 15. Volgens IPO 1922, nr. 15 zijn deze artikelen ook in de Europese bladen afgedrukt. Ik heb ze echter daar niet kunnen vinden.
209. Sinar Hindia, 27-3/1-4-1922 in IPO 1922, nr. 14.
210. De Expres, Algemeen Dagblad, 3-4-1922.
211. Sinar Hindia, 3-4-1922 in IPO 1922, nr. 15 en 10/15-4-1922 in IPO 1922, nr. 16; Sinar Hindia, 4-4-1922, overgenomen in Koloniaal Weekblad, 24-8-1922; Nieuwe Soerabajasche Courant, 4-4-1922.
212. De Locomotief, 14-2-1922.
213. De Locomotief, 7-4-1922; Notulen van de Raad der Gemeente Semarang 1922, p. 359-60.

Semarang 18/3 '22.

Beste meneer Horensma,

Daar al mijn brieven door de justitie worden geënsureerd - ik aan-
 gerekende brief aan mij ook - heb ik met beantwoording uwer brief
 gewacht totdat ik brieven ben.
 Als donderslagen vielen uw woorden op mijn hoofd en dreigden
 mij een oogenblik te doen berispen. Echter niet door het verwijt
 over mijn heethoofdigheid, overvoersigtheid of over mijn dwalende
 maar door het besef, dat ik ik in uw rustig leven moest storen.
 Uw woorden hoe scherp ook zullen mij niet verhillen. Ik zal altijd
 mijn best doen mijn vroegere jeugd te tot de Koek herinneren en zal
 alles beschrijven aan den naamen tijd, die nieuwe ideeën en personen
 met zich medebrachten.

CORRESPONDENTIE TAN MALAKA - G.H.HORENSMA (MAART 1921 - MAART 1922)

A-17.

Semarang 30/3 '21.

Beste Heer Horensma,

Eindelijk kan ik U schrijven. Niet echter over een heugelijk feit, dat ik al een prachtige betrekking heb gekregen.

Ik lig nu sedert een paar weken in een hospitaal te Semarang. Ik heb gehad, influenza, bronchitis, pleuritis, koorts en longenontsteking. Daarbij vreeselijk moeten hoesten.

Begin dezer maand was ik in Djokdja. Ik had 't oog op 'n particuliere school. Verder op 'n plaats als leeraar in de Maleische taal op de Mulo. Kreeg ik een van beide, dan zou 't me verder niet moeilijk vallen, wat flink bij te verdienen, door lessen te geven in de kraton¹ aan de prins en prinsessen. Ik was in mijn pogingen trouw geholpen door een invloedrijken Javaan, die zeer goed bekend was met de Djokjasche en kratonsche toestanden. De kwestie was alleen maar, dat hij geen tijd van voorbereiding heeft gehad.

Toevallig was daar ook een congres van de S.I. Zoo ontmoette ik allerlei personen uit de politieke en journalistieke wereld. Soetan Toemenggoeng bood me aan de redacteursschap van 2 bladen, de Neratja en Tjaja Hindia, met 't vooruitzicht over 'n paar maanden hoofdrede te worden. Emolumenten zoowat f 300 à f 350. Die bladen zijn als U weet flink gesubsidieerd door de regering.

2e aanbod gaat uit van een der hoofdpersonen der N.I.P. Secretaris v.d. partij worden; daarbij vertaalwerk v.d. gemeente. Bezoldiging ± f 500 -

Noch het een noch 't ander had ik aangenomen. Mijn overtuiging liet het niet toe. Verder nog aanbiedingen hier en daar uit de politieke en vakverenigingen. Typisch is 't toch 't vertrouwen dier menschen.

Voorloopig vind ik maar 't zekerst een vaste betrekking te hebben. Als mijn schuld is afbetaald, dan kan ik altijd verder wel zien. Algemeene ontwikkeling waarborgt wel een goede journ. loopbaan. Merkwaardig is 't, dat zelfs in 1917 al, de schrijver J.Been² in Holland mij vol enthousiasme wees op die richting. En in 1918 kreeg ik na mijn 1ste lezing bij Hou en Trouw een zeer positief aanbod v.d. heer Boissevain in 't orgaan v. genoemde handelaren vereniging³ geregeld te schrijven. Hoe het ook zij, ik hoorde in Djokdja, dat er te Pekalongan een nieuwe H.I.S. is geopend. Hoewel alles in Djokja nog in bespraak was, dacht ik Pek. niet te moeten negeeren.

Daarom gauw weer op reis. Maar te Sem. aangekomen was ik zoo ziek geworden, dat ik mij moest laten opnemen in het hospitaal. Ik zal maar niet filosofheeren over de oorzaken. Misschien had ik 't aan boord te pakken, misschien in Bat. of Djokja of in den trein. In elk geval, ik moet nog een maand ergens of in een hotel of bij een familie gaan wonen voor 't volledig herstel. Alles kost me wel een paar honderd guldens. Gelukkig maar, dat ik het zelf kan betalen. In alles zoek ik toch maar liever, de goede zijde. De tegenspoed maakt je sterk in 't leven.

Met dat al kan ik voorloopig niet reizen. Sem. zal geloof ik wel de een of andere betrekking voor mij hebben, als 't zoover is.

Nu Mr Horensma een andere keer een opgewekter brief. Let niet te veel op de taalfouten. Ik kan nauwelijks doorschrijven, ik voel mij nog te zwak. De groeten; aan mevrouw ook
Uw toeg. Ibrahim

1. Kraton = vorstenverblijf.

2. Johan Been (1859-1930) was een bekend schrijver van kinderboeken.

3. Hiermee wordt het blad "Hou" en Trouw" bedoeld, orgaan van de vereniging van oud-leerlingen van de Amsterdamse Handelsschool.

A-18.¹

Semarang 13/4 '21.

Beste Heer Horensma

Een paar dagen geleden ben ik uit 't hospitaal ontslagen, waar ik een maand lang heb gelegen. Volgens de dokter zal ik na 2 maanden wel weer

heelemaal beter zijn. Voorloopig natuurlijk weer het oude recept "zeer voorzichtig zijn." Natuurlijk moet ik afzien v. lange reizen maken. Ik voel me trouwens nog erg zwak; heb veel last van hoofdpijn. Gelukkig hoef ik voor die betrekking geen uurtje te loopen of te treinen. Ik heb al een particuliere school, die reeds 12 jaar heeft bestaan en die 160 leerlingen heeft, verdeeld in 3 klassen. Ik kan de klassen natuurlijk tot 6 uitbreiden, omdat ik daartoe wel bevoegd ben. Buiten dat kan ik 's middags en 's avonds volop les geven in de Ned. Taal. De eigenaar moet weg door een ziektegeval. Nog in onderhandeling over 't gebouw. Dat komt ook wel terecht. Ik zal gezamenlijk de huur betalen met een vereeniging ter stede. Wanneer ik beginnen zal hangt af van mijn dierbare gezondheid. Maar ik mag wel beginnen v/d dokter als 't maar plan-plan is. Geen middag of avondcursus voorloopig. Een bericht uit Djokja gaf mij anders ook wel goede vooruitzichten. Ik denk er niet meer aan 4 uren in den trein te gaan zitten.

Met beste groeten ook aan mevrouw

Yrs. Ibrahim.

Afz. Hotel Mataram

Pontjol n° 1.

1. Briefkaart geadresseerd: Den WelEd. Heer G.H.Horensma, Gang Baroe 20, Weltevreden, Batavia.

A-19.¹

Semarang 19/4 '21.

Beste heer Horensma,

Uw brief heb ik net ontvangen. Ik had U mijn adres niet kunnen opgeven, want ik dacht eerst in 't hospitaal, dat ik wel gauw beter zou worden. Ik ben nu weer verhuisd. Het hotel was te vochtig voor mij. Ik heb reeds van den 15den dezer af gewerkt. Met halve kracht, van 8 - 1. Er zijn veel liefhebbers voor privaattlessen. Voorloopig uitgesteld. Ik ben nog niet sterk. 's Morgens van 8 - 1 en 's avonds van 6 - 7 dan geloof ik wel dat ik weer de oude Delische voorwaarde zal hebben. Ook heb ik nu vrije kost en inwoning. In Djokja kan ik ook zooiets krijgen. Ik durf niet te reizen nog. De levensverzekering komt wel in orde. Den 9den dezer reeds geschreven. Mijn adres is nu: p/a den Heer Soedibijo Ngoetri Semarang. Den volgenden maand ga ik verhuizen naar de eigenares van mijn school. (Niet overgenomen dus.)

Het telegram heb ik nog niet ontvangen.

Het beste met U.

Mijn groeten, ook aan mevrouw

Ibrahim.

1. Briefkaart geadresseerd: Den WelEd. Geb. Heer G.H.Horensma, Gang Baroe 20, Weltevreden.

A-20.¹

p/a Soedibio

Ngoetri

Semarang.

Semarang 3/5 '21.

Beste M^r. Horensma,

Van morgen heb ik den brief van den Heer Ketelaar² ontvangen. Dit is ook de eenigste wat ik van U heb ontvangen; geen telegram of brief van mijn ouders, enz. Mijn nieuw adres heb ik al lang naar Medan gestuurd (Tg. Mor.) Aan de levens.verzek. agent te Medan reeds den 13den der vorige maand. Maar tot zoover nog geen antwoord ontvangen. De kisten liggen nog op 't station te Weltevreden. Ik heb de Stationschef reeds twee maal geschreven. Geen antwoord. Nu wend ik me rechtstreeks tot den Chef van Beweging en Vervoer te Weltev.

Het is een mooie boel hier - U krijgt zeker spoedig vacantie? Ik pas den 15den. Dan ga ik misschien wat rust nemen. Misschien te Oengaran.

Met hart. groeten ook aan mevrouw.

Uw Ibrahim.

1. Briefkaart geadresseerd: Den WelEd. Geb. Heer G.H. Horensma, Gang Baroe 20, Oud Gondangdia, Weltevreden.
2. W.C. Ketelaar volgde Fabius op als "secretaris" van de Studiekas.

A-21.¹

Semarang 15 Mei '21.

Geachte mevrouw,

Uw kaart heb ik in orde ontvangen. Ik dank U wel voor de moeite, die U heb besteed om mijn zaken in orde te brengen. Zij zijn nu alle in 't reine. De kisten zijn terecht gekomen; de levensverzekering idem.

Van morgen vertrek ik naar Ambarawa. Misschien kom ik den 25sten wel weer terug van de reis. Voorloopig heb ik nu 's avonds ± 30 leerlingen voor de Ned. Taal. 's morgens ongeveer 35 kinderen voor de S.lers. Als er genoeg leerlingen zijn dan begin ik zelf.

Mijn vriendelijke groeten, ook aan meneer.

U een prettige vakantie toewenshend

Uw toeg.

Ibrahim.

1. Briefkaart verzonden uit Ambarawa geadresseerd: Mevrouw Horensma, Gang Baroe 20, Oud Gondangdia, Weltevreden.

A-22.

Semarang 30/6 '21.

Beste meneer en mevrouw.

Nu komt mijn portemonnaie, die een zware proef had moeten doorstaan, weer een beetje op adem, zoodat ik U (f 50) en Soeliki idem kan toesturen. Ook komt mijn ziek lichaam op dito, zoodat ik onafgebroken door kan werken.

'S Morgens heb ik mijn bijna beruchte school, - omdat ze voorloopig, wegens gebrek aan ruimte is het S.l.gebouw is gehouden, - van 8 - 1. Een halve gare correspondent van 't Soer. Handelsblad - schoolmeester van beroep - had allerlei leugens over mijn tempeltje en mijn persoon rondgestrooid. Ik was b.v. daggelder b/d Gemeente, waar natuurlijk niets van aan was, ik had op Gouvernementskosten in Holland gestudeerd enz. enz. Nu weet ik, hoeveel een een krantenbericht waard is, al is 't gekomen van 't grootste orgaan van 't Suikerkapitaal.

In elk geval, ik heb 't nu 's morgens erg druk. Ik heb nu voorloopig 64 leerlingen en 't aantal groeit gestadig aan.

's Avonds heb ik 20 leerlingen. Begin Juli zullen er wel veel meer komen, zoodat ik elken avond wel bezet zal zijn. Alleen 's middags heb ik nog wat tijd voor de een of andere studie.

Het is in Semarang verbazend warm. Bandoeng lijkt me wel een zeer geschikte plaats toe. Vandaar kreeg ik ook al een aanbod van een particuliere school, met veel betere condities dan op Sem. De behoefte naar 't onderwijs is in West- veel grooter dan in Midden of Oost-Java. Ik weet nog niet, wat ik doe. Ik krijg wel langzamerhand de overtuiging, dat een schoolmeester 't heusch niet zoo kwaad zal hebben.

Nu beste meneer en mevrouw

Na hart. groeten.

Uw toeg. Ibrahim.

A-23.¹

Semarang 10 Aug. '21.

Geachte mevrouw.

Uw kaart heb ik in orde ontvangen. Tegelijk hiermede zend ik U een bedrag van vijftig gulden. Ik hoop, dat U het in orde zult ontvangen. Voorloopig moet ik van Bandoeng afzien. Ik heb nu al ongeveer 150 leerlingen 's morgens en s avonds ook heel veel. Daarom kan ik dat alles zoo maar niet in den steek laten. Ik feliciteer U en meneer wel hartelijk met uw nieuwe en gezonde standplaats. Maar, waar moet meneer dan nu inspecteren?

Na hartelijke groeten ook aan meneer

Yrs Ibrahim.
 Afz. T. Malaka
 S.l. School Gendong
 Semarang.

1. Briefkaart geadresseerd: Aan Mevrouw G.H. Horensma-Elzas, S.S. Hotel,
 Kamer 1, Bandoeng.

A-24.

Semarang 17 Oct. '21
 Beste Mc Horensma,

Een schande, dat ik Uw brief krek 1½ maand onbeantwoord heb laten liggen. Ik heb heusch geen tijd gehad, neem 't me niet kwalijk. Het oude liedje dus maar weer. Vroeger heb ik U reeds geschreven, dat ik 's morgens en 's avonds les gaf. Nu nog harder werken. Mijn school verwerft een zekere populariteit onder 't volk althans. Van Djokja, Tjirebon, Rembang enz. krijg ik leerlingen. Het aantal loopt nu tot ver boven de 150. En de stroom rijst meer en meer----. De steun voor de verbetering van 't schoolgebouw, voor de Bibliotheek komt van alle kanten -

Een zekere stad heeft mij al gevraagd om te stichten zoo'n school als te Semarang. Hangt af van de onderwijzers. Gouvernementsonderwijzers kan ik helaas niet gebruiken. Veeleischend en zonder liefde voor 't werk en 't volk. Ik moet ze zelf vormen. Vandaar een cursus! Dus zelf de krachten vormen. Maar 't zal wel gaan. Hoe de organisatie precies zal uitzien moet de praktijk 't maar leeren.

In elk geval ben ik vol moeds. De belangstelling onder de kringen, waar ik werk is ook buitengewoon.

De vorige maand heb ik U geld gestuurd precies zoals uwe aanwijzingen. Wees zoo goed mij per kaartje te berichten, of U 't ontvangen heb. Dan volgt direct de andere zending.

Uw raad naar een vaste betrekking uit te kijken, kan ik niet aannemen, hoewel ik weet, dat U gelijk kan hebben. Ook dit zal slechts de praktijk moeten leeren. Ik ben tevreden, dat ik nu deze werkkring heb, vrij van gekonkel en Gouvernementeel sleur. Uw eigen ondervinding schrikt mij ook te veel af. Dat, wat U mij schreef, durven zij zelfs bij een Europeaan uit te halen, als deze getoond heeft over een dosis eerlijkheid en durf te beschikken -

Uw spoedig antwoord tegemoetziend

Na hartelijke groeten ook aan mevrouw,

Yrs Ibrahim.

A-25.

Semarang 7 Dec. '21.
 Beste Mc Horensma,

Zoo pas heb ik uw tweede brief, waarin de verpletterende tijding over de Levensverzekering, ontvangen. Het is voor mij geen kleinigheid om zoo maar door corruptie, speculatie of meer van zulke fraaiigheden der heeren kapitalisten, die volgens U wel hoog en voornaam zijn, maar niet het noodige inzicht hebben, ± f 700 te moeten verliezen. Natuurlijk maak ik mij verder geen kopzorg over! Onze heele maatschappij berust nu eenmaal op concurrentie, speculatie, depressie corruptie etc, etc. Dat de steunpilaren van een zoodanige maatschappij ook wel eens door haar rottingsproces worden aangetast laat zich gemakkelijk denken. Zaak is nog maar om je je zoo goed mogelijk te houden, en je te prepareeren voor het komende, dat zeker nog veel en veel beroerder zal zijn. Het kapitalisme gaat met een zeker en versnelde pas zijn ondergang tegemoet. Voor het grootste deel zeker wel door zijn eigen schuld, al tracht men deze zooveel mogelijk op de arbeiders (de lijntrekkers!!) te verhalen -

Hierbij stuur ik U de laatste premie.

Mijn adres heeft U goed geschreven. Trouwens elk adres is goed. Ze kennen me in Semarang toch al zoo goed.

De kwestie van naar Holland gaan is langzamerhand een moeilijke geworden. Ik ben zoo zoetjes aan ook een beetje uit de studie. Ik studeer nog wel eens nu en dan maar lang niet zoo geregeld meer. Het grootste deel van den tijd besteed ik aan de praktijk. En daar ga ik er heelemaal op in. Een paar dagen geleden ben ik zoo maar flauw gevallen. Zeker van vermoeidheid. Nu is het weer heelemaal beter gegaan. Ik voel wel, dat mijn borst na mijn ziekten lang niet zoo sterk meer zijn. Het mooiste is evenwel, dat ik onmogelijk zoo maar zonder werken rustig kan zitten.

Het begint in Semarang wat koeler te worden. Koel en droog vind ik het beste. Bandoeng zal voor mij wel wat te vochtig zijn. Dus niet goed voor de zwakke borst. Misschien stuur ik U deze maand niets, want ik wil me nu wat inrichten.

Mijn hartelijke groeten, ook aan mevrouw
Yrs Ibrahim.

N.B. De premien zal ik wel doorbetalen!
Ibrahim.

A-26.

Semarang Centrale Gevangenis 16 Febr. 22.
Beste Mr Horensma,

U zult toch reeds lang van mijn arrestatie gehoord hebben. Verleden Dinsdag wist immers de Preanger Bode er al in geuren en kleuren over te vertellen.

Gisteren ben ik voor den resident van Semarang geweest. Dat was voor de kwestie van externeering. Vandaag of morgen moet ik voor het hof verschijnen.

Ik weet nog heelemaal niet, of zij mij rechtsingang zullen verleen, of ik direct geexterneerd zal worden, of eerst gestraft dan geexterneerd of wel op vrije voeten zal gesteld worden -

Ik wacht natuurlijk alles geduldig af en ben op 't uiterste voorbereid -

Wat mij erg in de maag zit is wel mijn financieele verplichting tegenover U en tegenover Soeliki. Vooral tegenover U, omdat U door de dalende Valuta reeds zooveel schade hebt geleden. U weet, dat ik er ook veel schade bij heb, maar ik ben nog jong, niet waar? Hier zit ik nog over te piekeren. Hoe moet ik Uw schade zoo gauw mogelijk herstellen. Ik hoop U dan als het eenmaal zoover is een eenigszins bevredigende oplossing te kunnen voorleggen. Het zal dan met Soeliki gaan over een bedrag van in totaal ± vier duizend guldens -

Het verdriet mij natuurlijk ook geweldig mijn pas begonnen werk hier op Java te moeten verlaten. Ik bedoel 't onderwijs. De politiek zal haar weg wel spoedig weer vinden. Bandoeng vraagt nu een flinke uitbreiding van leerlingen. Nog andere plaatsen vragen om organisatie. Hangt slechts nog van onderwijzers af. Van alle kanten sympathie onder de bevolking. Daarin had ik kracht gevonden en vertrouw er nog steeds op.

Nu moet ik maar eindigen. Ik hoop U nu voldoende door mij zelf te hebben ingelicht. Mag ik ook een brief van U ontvangen?

Na hartelijke groeten ook aan mevrouw
Als altijd
Yours Ibrahim.

Brief G.H.Horensma aan Tan Malaka.

Bandoeng, 20 Februari 1922.-

Beste Ibrahim,

Met schrik vernamen mijn vrouw en ik je plotselinge arrestatie. Hoewel wij je brochures niet kennen en zonder meer allerlei berichten in dagbladen niet direct als vaststaand kunnen aannemen, komt het ons, naar aanleiding van hetgeen omtrent je optreden wordt vermeld, toch voor, dat je te verbent gegaan. Mijn vrouw is direct naar den Hoofdcommissaris van Politie gegaan, om te probeeren, jou zelf te spreken te krijgen, maar je was 's morgens reeds naar S. overgebracht. Nadere informaties omtrent je handelingen kon ook hij, eenvoudig voldoende aan een opdracht der Justitie, ons

niet geven. Veel spreken en denken wij over het nadeel en de ellende, die je onvoorzichtigheid en heethoofdigheid over jou en je omgeving zullen brengen. Je schijnt niet in te zien, dat iedere staatsburger gehouden is, zich te gedragen en te voegen naar de geldende wetten, dat uitlatingen en handelingen, daarmee in strijd, niet toelaatbaar zijn en je in de armen moeten voeren van de Justitie, die voor de richtige naleving der wet heeft te waken. Dat is nu eenmaal een eisch, die in elken geordenden staat gesteld wordt, ook in den communistischen. Aan de denkbeelden wil ik niet tornen. Als iedereen ben je vrij te denken, wat je wilt. Bovendien ben jij met je "communistische" ideeën geen unicum. Duizenden, tot zelfs onder de besten in den Lande, denken in menig opzicht als jij en zouden voor hervormingen in den waren communistischen geest met meer vuur ijveren, als ze niet werden teruggehouden door de opgeblazen heftigheid en de verkapte bijbedoelingen van velen, die zich als volksleider opwerpen. Jou heb ik tot nog toe daarvoor niet aangezien. Ik weet, dat je een paar malen op een vergadering een - m.i. nog al gematigd - woord hebt gesproken, en achtte je verstandig genoeg, om binnen te perken te blijven bij je streven naar verbetering der toestanden, waartoe m.i. intusschen de stille werkers onder de minder militante staatsburgers heel wat meer bijdragen dan sommigen van je geestverwanten, over wier onnoozele onbesuisdheid men zich vaak verbaast. Wat beatekent toch een leider voor een zaak, als hij er voor zorgt, met bekwaamen spoed in 't gevang te raken? 't Lijkt wel een soort sport! Den laatsten keer, dat je bij ons was, rangschikte je je zelf onder hen, die op kalme en wettige wijze lotsverbetering voor je misdeelde rasgenooten wilden nastreven. Daar is niets tegen! Maar - de wijze waarop! Wij beiden hopen, dat je althans voor den rechter den moed zult hebben, eventueel gemaakte fouten te erkennen, hetzij die bestaan in de wijze, waarop je je hebt geuit, hetzij in de omstandigheid, dat je kinderen hebt betrokken in den strijd tegen 't gezag, die volgens enkele heethoofdige medestanders van je noodig is, om de begeerde lotsverbetering af te dwingen. Gelukkig hebben wij een dergelijke oppervlakkigheid nooit door jou hooren debiteeren, maar als je je hebt vergaloppeerd, kom dan van je dwaling terug en erken je ongelijk. Wij raden je dit aan in je eigen belang, als ouderen met meer levenservaring, die zich steeds voor je hebben geïnteresseerd en dat zullen blijven doen. Met den Heer C.W.Janssen, die na beëindiging van je werkkring bij de Senembah-Mij, je niet uit het oog heeft verloren en mij nu weer inlichtingen vraagt over "onzen gemeenschappelijken vriend Ibrahim", geloof ik, dat je je hebt laten meeslepen door personen, die een handig gebruik hebben weten te maken van je idealisme. Want - ondanks je vaak te waardeeren inzichten, ben je idealist in hooge mate, al zie je dat zelf minder goed in dan menschen, die een goede twintig jaar ouder zijn. Ibrahim, wees niet van te goed vertrouwen, leer anderer bedoelingen doorzien, hecht niet te veel aan eerbetoone en sympathie, offer je niet op voor een idee fixe. Wijs oprecht gemeente raadgevingen niet met breed gebaar af, in de meening dat jouw kijk op de wereld de juiste is. Je kunt je ook vergissen en dan, later - mogelijk te laat - zal je je dwaling inzien! Denk bij wat je doet aan je ouders, tegenover wie ik me haast schuldig begin te voelen, dat ik je met mijn financiëlen steun den weg heb gebaand tot verdere ontwikkeling en - tot je ondergang misschien? Zullen zij, wien ik beloofde voor je te zullen zorgen als een vader, den schok kunnen weerstaan? Arme oudjes, als ik in de toekomst had kunnen zien! Ik vraag me wel eens af: "Is dit nu de belooning voor mijn en anderer opoffering, de kroon op het werk? Neen. Ibrahim, neem me niet kwalijk, dat ik het zeg, maar het moet me van 't hart, niet als hatelijkheid, maar als aansporing, om je tot beter inzicht te brengen, vooral nu ik uit je brief, waarin je 't hebt over je verplichtingen tegenover mij en Soeliki, meen te merken, dat je voelt, dat er iets niet in den haak is. Je had vóór alles moeten denken aan je verplichtingen; pas na de nakoming daarvan, had je er toe over mogen gaan, anderen te wijzen op tekortkomingen. Hoe zullen de menschen in S. je beoordeelen? Is het gegeven voorbeeld voor hen aantrekkelijk? Wekt het op tot navolging? Geeft het voldoening? Ik geloof het niet! Daarom, vriend Ibrahim, houd je overtuiging in eere, maar daal af uit hooger sferen, zie

je dwaling in, keer terug, zoek anderen omgang, ontwikkel je verder, toon eerst wat je kunt en wees dan, als je oordeel nog wat meer gerijpt is in de school van 't leven, je volk tot leidsman!

Au fond ben je goed, eerlijk en oprecht, maar je bent in verkeerd gezelschap, op een glad verkeerden weg, die noodwendig moet leiden tot je ondergang. Dit is mijn zienswijze, die van een goede vriend, die je waarschuwt, voor het mogelijk nog te laat is. Hoe zullen je rechters je beoordelen? Zij kennen je niet, zooals wij je kennen. Voor jouw welzijn en het verder levensgeluk van je ouders, die je graag een goede positie in de maatschappij zouden zien bekleeden, is het te hopen, dat zij je met clementie zullen behandelen, indien je schuldig wordt bevonden.

Zonder het zelf in te zien, heb ook jij het gif ingezogen, waarmee velen reeds jaren lang de atmosfeer der samenleving hebben kunnen verpesten, vooral de idealistische jeugd tot hun slachtoffer makende, tevens speculeerende op de donne massa, die vooral in dezen tijd van decadence in onbillijk en onbeschoft optreden tegen al wat het boven zich weet en voelt, zelfs tegen het opperbestuur, de hoogste voldoening vindt. Neen, Ibrahim, neem je voor, het eens over een anderen boeg te wenden. Probeer het eens op mijn manier, kalm voorwaarts, streng maar rechtvaardig, steeds vasthoudende aan den regel: "verbeteren zonder te verbitteren" - In dat geval zal je meer succes boeken, dan wanneer je op den ingeslagen weg voortgaat.

Nogmaals, wij beiden hopen van harte, dat alles zich voor je ten goede zal keeren. En dit zal wellicht nog mogelijk zijn, als je de gevolgde tactiek wijzigt. Daartoe is niet noodig, dat je je denkbeelden verloochent, maar je behoort binnen de perken te blijven. Om meerdere redenen is dat je plicht!

Zonder me als een Croesus te willen aanstellen, deel ik je nog mee, dat je voorloopig maar niet te veel moet piekeren over je schuld aan mij. Komt tijd, komt raad! Voor ons betekent het al veel, wanneer je op vrije voeten zult kunnen worden gesteld, onder belofte van jouw kant, je te zullen onthouden van (verdere) handelingen in strijd met de wetten. Kom, ingeval je je vrijheid terug zult krijgen, naar Bandoeng, waar het klimaat zeker gunstiger zal zijn voor je niet te sterk gestel. Bij ons kun je een voorloopig thuis vinden. Zoek dan voldoening in je werk en in je studie en volg ons z.m. voor de tweede maal naar Holland.

Met onze beste wenschen en vele hartelijke groeten,
je toegenegen
(handtekening)
(Wilhelminastraat 4).

A-27.

Semarang 18/3 '22.

Beste meneer Horensma,

Daar al mijn brieven door de justitie worden gecensureerd - Uw aangezekende brief aan mij ook - heb ik met beantwoording uwer brief gewacht totdat ik buiten ben.

Als donderslagen vielen uw woorden op mijn hoofd en dreigden mij een oogenblik te doen bezwijken. Echter niet door het verwijt over mijn heetvoerdigheid, onvoorzichtigheid of over mijn dwaling, maar door het besef, dat ik U in uw rustig leven moest storen. Uw woorden hoe scherp ook zullen mij niet verbitteren - Ik zal altijd mijn best doen mijn vroegere jeugd te Fort de Kock herinneren en zal alles toeschrijven aan den nieuwen tijd, die nieuwe ideeën en personen met zich medebrengen.

Het zou mij te ver voeren nu schriftelijk alles haarfijn te vertellen of over het communisme te schrijven, niet alleen in idealen zin maar ook in den praktischen. Want wij kunnen eenmaal met onze moderne technische, politieke en sociale toestand verandering of verbeteringen aanbrengen slechts door sympathiebetuiging aan een ideaal. Ik zeg, wij kunnen niet hierover uitweiden.

Het doet mij groot genoegen, van U te vernemen, dat U mij nog voor eerlijk, goed en oprecht houdt, hoewel U daarbij zegt, dat een ander een handig gebruik weet te maken van mijn idealisme. U kent mij en als U andere

communisten kent, dan zult U misschien ook nog eerlijken onder vinden, hoewel ik gaarne direct wil toegeven, dat er ook oneerlijken onder zijn. Trouwens, dat is een noodzaak, dat elke strijd uit welken tijd dan ook beide soorten moeten verbergen. De maatschappelijke vooruitgang is mijns inziens dan ook het product van den strijd van beide categorieën. Wat de woorden van den heer Janssen betreft, woorden van sympathie dat wil ik wel voor een deel onderstrepen. Persoonlijk had ik hem ook sympathiek gevonden, hoewel ik me nog zijn woorden kan herinneren, die hierop neerkomen, dat vele idealistische strijders in Europa, die anders voor de beweging van groot nut kunnen zijn - door verstrekking van een prachtige positie worden verlamd en voorgoed onschadelijk gemaakt. Dat is dan ook een tactiek haast altijd met succes bekroond.

Dat men zich moet houden aan de staatswetten is voor dengene, voor wie en door wie die wetten gemaakt zijn wel vanzelfsprekend. In een maatschappij als het kapitalistische kunnen de wetten onmogelijk en tegelijk voor de kapitalisten en tegelijk voor de arbeiders zijn, althans niet in de laatste instantie. Om kort te zijn. Wat de kapitalist als recht beschouwd om bijvoorbeeld miljoenen arbeiders te ontslaan (Amerika, Engeland, ons Insulinde!) kan de arbeider niet als recht erkennen. Evenmin het recht om oorlog te voeren voor het een of andere afzetgebied. Hadden de arbeiders in Engeland in het begin der vorige eeuw geen goed en bloed opgeofferd, dan hadden zij nu nog geen wetten, die nacht- vrouw en kinderarbeid verbieden. Dit zijn slechts enkele grepen, die U evengoed wel bekend zullen zijn - namelijk voorbeelden van maatschappelijke tegenstellingen en noodzakelijkheid van daadwerkelijken strijd. Zoo hadden de arbeiders hun schijnrechten - want door technische ontwikkeling, privaat bezit, concurrentie, crisis en oorlogen wordt alles schijn - stuk per stuk moeten veroveren. De grootste klasse - d.i. die der arbeiders - moet het na verscherping der klassen tenslotte na hardnekkigen strijd en na veel offer - daar iedere bevoorrechte steeds tracht zijn voorrecht uit te bereiden en te behouden desnoods door list en geweld - winnen. Dat is de tijd van de overgang naar het communisme, de dictatuur van het proletariaat. Door middel van de opvoeding, rechtsspraak productiewijze enz zal de oude geest uitsterven en daarmee de staat. Wat er dan komt is dan het communisme.

Heusch ik was, zooals U in Band- gezegd had altijd bezadigd en voorzichtig genoeg geweest. Niet heethoofdig of onvoorzichtig zooals U het nu zegt. Maar U moet niet altijd de schuld in ons zoeken.

Bedenkt U dit maar even! Waarom grijpen justitie - die onafhankelijk heet te zijn - en regeering juist precies op hetzelfde uur en dezelfde minuut? Want ik werd gearresteerd en door de justitie voor haatzaai bij een vergadering en door de regeering voor externeering. Het kan toch nooit een louter toeval zijn. Voor externeering hoeft men niet preventief gesteld te worden. Noch bij Sneevliet, noch bij Brandsteder, Tjpto of Baars was dit het geval. Dit moet een ieder wel bedenken, die onze wetten eerbiedigt. Enfin ik was toevallig door beide gearresteerd, dan hoefde ik niet meer rond te loopen, ik mocht soms revolutie maken onder de pandhuizers, die de regeering de kampong in had gejaagd, tot ergernis zelfs van de bezadigste en regeeringsgezindste Boedi-Oetomo met haar regenten!

Ik verscheen voor de officier van de justitie voor een voorloopig onderzoek. Wat bleek het daar? Daar zag ik een rapport van de politie van nauwelijks 3 bladzijden, terwijl ik ruim $\frac{1}{2}$ uur had gesproken. Afgezien nog hiervan, dat zoo'n politiekeerel, onmogelijk een behoorlijk verslag kan maken - want in de Volksraad klaagt men steeds steen en been over stenographische verslagen - afgezien daarvan dus stond er bovendien nog een reuze fout bij. Ik wil nu nog wel toegeven, dat het geen opzet geweest was, maar een fout.

Het stond namelijk b.v.:

positienja pemerintah dewasa ini *soeka* sekali - d.w.z. dat de regeering zich verblijft in deze positie (zie *soeka*!) Dus blij, dat het Djokjasche geval zich voordeed, dan kan de regeering met het oog op de crisis, bezuiniging enz enz. maar raak ontslaan. Die zin is in verband met wat hij verder schreef zeer opruiend, want hij pikte maar de een of andere zin, geheel los uit zijn heele verband en strekking.

Ik had namelijk gezegd: positiënja pemerintah pada masa ini soekar sekali. Dus de regeering verkeerde wel in een zeer moeilijke positie. Dan krijgt mijn betoog direct een andere strekking!

Zoo wordt iemands lot hier door de een of andere vergissing beslist. Ik had evengoed 9 maanden preventief kunnen zitten, waarna pas de zaak onderzocht werd. Het gebeurde wel eens meer dan eens, dat iemand, die 9 maanden preventief heeft gezeten weer vrij werd gelaten, omdat er geen termen aanwezig werden geacht. Wie vergoedt dien man zijn vrijheid of verlies aan zijn betrekking. Zoo is de *preventieve hechtenis* - iemand opsluiten zonder vorm v. proces - een monster van gruwelijkheid. Zij zal zooals de "lettre de cachet" eindigen door gewelddadige omverwerping.

Nu het recht om iemand te externeeren. Heeft de justitie geen vat, wel dan komt de regeering zoogenaamd met vragen, die worden verzameld door --- chercheurs. Zoo las ik in mijn besluit van externeering de zeer geheim eigenhandige brieven van deze of gene autoriteit. Dus alle antwoorden op al die schijnvragen zouden toch nutteloos zijn, zooals ook alle verdedigingsmiddelen. Alles is reeds beslist. Wie controleert al die geheime brieven? Zoo wordt je geleverd aan de macht der duisternis. Want een andere naam kan ik niet voor vinden. Zoo was Baars louter de dupe van. Ik wist, omdat ik toevallig al in Semarang was - dat hij nooit meer in vergaderingen kwam, alleen nu en dan wat schreef in zijn krantje. Maar het geheime dit of dat zette hem uit.

Ik vraag U nu, moet ik schuld bekennen! Aan de justitie, welke schuld? Voor mijn externeering, wat valt hierbij te bekennen? Al die vragen zijn slechts vermoedens, soms onwaarheid maar steeds overdreven. Dit vertel ik U als Ibrahim, niet als een communistische leider. Het is zoodanig gerangschikt, dat het wat indruk wekt bij het vreesachtige Hollandsche publiek en net geschikt om de een of andere leider, die succes heeft bij het volk in de vak- of politieke beweging of op onderwijsgebied onschadelijk te maken. Ik weet, daarvoor ken ik U veel te goed, dat U in mijn plaats ook niet het hoofd deemoedig zou buigen.

In die vragen bestemd voor mijn interneering, die door chercheurs werden verzameld - door omgekochte uitvaagsels der Javaansche maatschappij, die natuurlijk niemand zullen ontzien - stonden ook mijn brochures, over 't communisme en over 't onderwijs. Ik kan kort zijn. Had ik fout begaan, had ik maar een opruiend woord in die brochures gebruikt of een scheldwoord, dan hadden zij mij al lang voor schrijfdelict achter slot en grendel gezet. Maar Barbortje moet hangen, dan maar grijpen naar het recht of iemand zijn eigen land uit te zetten. Heusch meneer Horensma, ik had gerekend op een faire tegenstander! Juist door bezadigdheid had ik velen getrokken - net wat U toen voorspelde - en dat dat was mijn strop!

Mijn school had succes. Haar stelsel was eenvoudig en klaar en voldoet aan de wenschen van dit arme volk. Als ik nog een tijdje door had gewerkt, dan was de ambachtsschool klaar en de cooperatie. Aanpakken zouden zij die leerlingen. Ik had contact met ze. Ik kon van ze alles gedaan krijgen, vegen, sjoeven met barangs langs de straten. Alles! Dan had U over een tijdje moeten zien. Of de Javaan kan of wil werken! U weet ten Band is ook al een school! Vele andere plaatsen hebben reeds hulp aan mij gevraagd. Zelfs Ternate! Maar dat mag niet! Dat is toch van een communist. Het is toch voor de revolutie en gevaarlijk voor het wettig gezag. Als zoo'n wettig gezag toch bang is voor met roode broekjes zingend- en marcheerende kinderen, dan begin ik aan zijn wezen en wettigheid zoo langzamerhand wel te twijfelen!

Mijn schuld in Soeliki *heelmaal* gedelg. Ik had genoeg in Deli voor eventualiteiten bewaard. Ik wou wat reserve bewaren voor Holl. U zal ik ook wel geregeld wat van uit Holl sturen. Ik ben nog bezig met de S.lers de financiën te regelen.

Meneer en mevrouw Horensma,

Ik wil u beider vriend blijven. Ik geloof dat de wereldgebeurtenissen de kloof tusschen ons geestelijk denken wel spoedig zullen wegvagen.

Uw trouwe en tijdelijk ver van U zijnde leerling en vriend
Ibrahim.